โครงการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า

เมืองเก่าพะเยา

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

เมืองเก่าพะเยา

สารบัญ

		หน้า
1.	**ความเป็นมา**	**3**
2.	**กรอบแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า**	**5**
	2.1 การบริหารจัดการ	5
	2.2 การส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม	6
	2.3 การอนุรักษ์โบราณสถานและสถานที่ที่มีคุณค่าและความสำคัญ	6
	2.4 การควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดิน	6
	2.5 การควบคุมการก่อสร้างและดัดแปลงอาคาร	7
	2.6 การควบคุมกิจกรรมบางประเภทที่ไม่เหมาะสม	7
	2.7 มาตรการด้านอื่น ๆ ที่เอื้อต่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า	7
3.	**หลักการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า**	**8**
	3.1 การเก็บรวบรวมและศึกษาวิเคราะห์หลักฐานและข้อมูล	8
	3.2 การวิเคราะห์และประเมินคุณค่าความสำคัญองค์ประกอบของเมือง	9
	3.3 การระบุหรือกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า	9
	3.4 การมีส่วนร่วมของท้องถิ่น	10
4.	**ขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าพะเยา จังหวัดพะเยา**	**10**
	4.1 ความสำคัญของพื้นที่เมืองเก่าพะเยา	10
	4.2 องค์ประกอบของเมืองเก่าพะเยา	16
	4.3 ขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าพะเยา	24
	4.4 เขตพื้นที่ (Zoning) ภายในขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าพะเยา	25
	4.5 พื้นที่ต่อเนื่องเมืองเก่าพะเยา	30
5.	**แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าพะเยา**	**34**
	5.1 แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาทั่วไป	34
	5.2 แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาสำหรับเขตพื้นที่ (Zoning)	37
บรรณานุกรม		41
ภาคผนวก		
	ผ.1 ข้อมูลที่สำคัญของพื้นที่เมืองพะเยา	ผ-2
	ผ.2 การรวบรวมข้อมูลโบราณสถาน อาคาร และสถานที่สำคัญในพื้นที่เมืองพะเยา	ผ-25
	ผ.3 การวิเคราะห์และประเมินคุณค่าองค์ประกอบที่สำคัญของเมืองพะเยา	ผ-56
	ผ.4 การจัดกิจกรรมรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ	ผ-65

1. ความเป็นมา

“เมืองเก่า” หมายถึง เมืองหรือบริเวณของเมืองที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะแห่งสืบต่อมาแต่กาลก่อน และมีเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือมีรูปแบบผสมผสานของสถาปัตยกรรมท้องถิ่น หรือมีลักษณะของรูปแบบวิวัฒนาการทางสังคมที่สืบต่อมาของยุคต่าง ๆ หรือเคยเป็นตัวเมืองดั้งเดิมในสมัยหนึ่ง หรือโดยหลักฐานทางประวัติศาสตร์หรือสถาปัตยกรรม ซึ่งมีคุณค่าในทางศิลปะ โบราณคดี และประวัติศาสตร์ ที่ยังคงหลักฐานทั้งกายภาพที่บ่งบอกถึงลักษณะอันเด่นชัดของโครงสร้างเมืองหรือโบราณสถานในอดีต และยังมีการใช้สอยในลักษณะเมืองที่ยังมีชีวิตอย่างต่อเนื่องจากอดีตถึงปัจจุบัน เช่น กรุงรัตนโกสินทร์ เมืองเก่าเชียงใหม่ เมืองเก่าลำพูน เมืองเก่าลพบุรี เป็นต้น

ปัจจุบันเมืองเก่าได้ถูกความเจริญและการขยายตัวของตัวเมืองโดยไม่มีขอบเขตและทิศทาง มีการใช้ประโยชน์ที่ดินที่หลากหลายกิจกรรม ทั้งภาคราชการและเอกชน เกิดความหนาแน่นแออัดของอาคารสถานที่และการจราจร เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชน และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิทัศน์ ทำให้องค์ประกอบเมืองเก่า คุณค่าของเมืองและเอกลักษณ์ความเป็นเมืองเก่าค่อยๆ ลดความสำคัญและถูกทำลาย ดังนั้น รัฐบาลจึงได้กำหนดนโยบายการดำเนินงานเป็นพิเศษเฉพาะพื้นที่ เป็นระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และเมืองเก่า พ.ศ. 2546 โดยมอบหมายให้คณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และเมืองเก่า ซึ่งมีรองนายกรัฐมนตรี ที่นายกรัฐมนตรีมอบหมายให้กำกับบริหารราชการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นประธานกรรมการ ทำหน้าที่วางนโยบาย กำหนดพื้นที่ และจัดทำแผนแม่บทแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า โดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรี และให้สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำหน้าที่เป็นสำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการ

การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าเป็นขั้นตอนแรกของแผนงานอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า โดยกำหนดตามสภาพข้อเท็จจริงบนพื้นฐานข้อมูลตามหลักฐานที่อ้างถึงและการค้นคว้าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี เมื่อมีขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าแล้ว จังหวัดและทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องสามารถกำหนดหรือพัฒนากลไกและกระบวนการบริหารจัดการเมืองเก่าแบบบูรณาการได้ต่อไป ซึ่งคณะกรรมการฯ โดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรีได้ประกาศเขตพื้นที่เมืองเก่ากลุ่มที่ 1 แล้ว รวม 9 เมือง (เมืองเก่าเชียงใหม่ เมืองเก่าลำพูน เมืองเก่าลำปาง เมืองเก่าน่าน เมืองเก่ากำแพงเพชร เมืองเก่าลพบุรี เมืองเก่าพิมาย เมืองเก่านครศรีธรรมราช และเมืองเก่าสงขลา) สำหรับเมืองเก่ากลุ่มที่ 2 คณะกรรมการฯ ในการประชุมครั้งที่ 1/2556 เมื่อวันที่ 22 มกราคม พ.ศ. 2556 ลงมติเห็นชอบการจัดลำดับความสำคัญเมืองเก่ากลุ่มที่ 2 รวม 27 เมือง และเห็นชอบให้สำนักงานนโยบายและแผน

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดำเนินการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าและกรอบแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า ดังนี้

ภาคเหนือ	ได้แก่	1) เมืองเก่าแพร่	2) เมืองเก่าเชียงราย
		3) **เมืองเก่าพะเยา**	4) **เมืองเก่าพิจิตร**
		5) **เมืองเก่าตาก**	6) เมืองเก่าแม่ฮ่องสอน
ภาคกลาง	ได้แก่	1) เมืองเก่าเพชรบุรี	2) เมืองเก่าสุพรรณบุรี
		3) เมืองเก่ากาญจนบุรี	4) เมืองเก่าราชบุรี
		5) เมืองเก่าอู่ทอง	6) เมืองเก่าสรรคบุรี
ภาคตะวันออก	ได้แก่	1) เมืองเก่าจันทบุรี	2) เมืองเก่าระยอง
		3) เมืองเก่านครนายก	
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ได้แก่	1) เมืองเก่าร้อยเอ็ด	2) เมืองเก่าบุรีรัมย์
		3) **เมืองเก่านครราชสีมา**	4) เมืองเก่าสุรินทร์
		5) **เมืองเก่าสกลนคร**	
ภาคใต้	ได้แก่	1) เมืองเก่าภูเก็ต	2) เมืองเก่าปัตตานี
		3) เมืองเก่าตะกั่วป่า	4) **เมืองเก่าสตูล**
		5) เมืองเก่ายะลา	6) เมืองเก่านราธิวาส
		7) เมืองเก่าระนอง	

ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2555 - 2556 ทางสำนักงานฯ ได้ดำเนินการกำหนดขอบเขตพื้นที่และแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่ากลุ่มที่ 2 ซึ่งคณะกรรมการฯ โดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรีได้ประกาศเขตพื้นที่เมืองเก่าแล้ว 9 เมือง ได้แก่ เมืองเก่าแพร่ เมืองเก่าเชียงราย เมืองเก่าเพชรบุรี เมืองเก่าสุพรรณบุรี เมืองเก่าจันทบุรี เมืองเก่าระยอง เมืองเก่าบุรีรัมย์ เมืองเก่าปัตตานี และเมืองเก่าตะกั่วป่า

ดังนั้น ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2558 จึงจำเป็นต้องดำเนินการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่ากลุ่มที่ 2 จำนวน 6 เมือง ได้แก่ เมืองเก่าพะเยา เมืองเก่าพิจิตร เมืองเก่าตาก เมืองเก่านครราชสีมา เมืองเก่าสกลนคร และเมืองเก่าสตูล

2. กรอบแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า

การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า จะมุ่งเน้นความเป็นเมืองเก่าที่สะท้อนให้เห็นคุณค่าการพัฒนาที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคสมัย ผสมผสานวิวัฒนาการผ่านกาลเวลาของระบบเศรษฐกิจ สังคม การปกครอง จารีตประเพณี วิถีการดำเนินชีวิต การสร้างการทำลายจากภัยคุกคามต่าง ๆ ที่เหลืออยู่ไม่ว่าขนาดรูปทรงสัณฐานของเมือง แนวคูเมือง กำแพงเมือง โบราณสถาน ศาสนสถาน แม่น้ำ เขตทางสัญจร รูปแบบสถาปัตยกรรมอาคารและสิ่งปลูกสร้างทางศิลปกรรมเชิงช่างที่บ่งบอกความเป็นกลุ่มเชื้อชาติ เป็นองค์ประกอบของเมืองที่ถ่ายทอดคุณค่าทางประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน รวมถึงสิ่งเกิดขึ้นใหม่ต่าง ๆ

สภาพแวดล้อมของเมือง จะอยู่ภายในโครงสร้างของเมือง (Urban Structure) ในส่วนของที่ตั้งอาณาเขตแนวคูเมือง กำแพงเมือง ภูมิประเทศ พื้นที่ ซึ่งรายล้อมองค์ประกอบของเมือง ให้เกิดขนาดความสมดุลอย่างลงตัว (Urban Optimum Size) หมายถึง การมีพื้นที่ไม่ใหญ่หรือเล็กเกินไป เพียงพอต่อการรองรับประชาชนจำนวนหนึ่ง มีความหนาแน่นพอสมควร มีสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ถนน ทางสัญจรขนาดเล็ก ที่อยู่อาศัย สถานประกอบการ แยกอยู่เป็นบริเวณย่านเมือง ทำหน้าที่การบริหาร การปกครอง การผลิต การค้า และให้บริการแก่ชุมชนรอบนอก ตามศักยภาพที่เป็นอยู่ ซึ่งแตกต่างจากเมืองใหม่คือไม่ต้องการเพิ่มหรือขยายการพัฒนาใด ๆ ลงไปในเนื้อเมืองอย่างทุ่มเทให้เสียความสมดุล แต่ต้องการพัฒนาอย่างรู้คุณค่าในเชิงอนุรักษ์ ส่วนการพัฒนาเพื่อเพิ่มผลตอบแทนด้านเศรษฐกิจควรจะออกไปยังพื้นที่ใหม่ ปล่อยให้เมืองเก่ายังคงมีวิถีการคงอยู่เพียบพร้อมด้วยสภาพแวดล้อมที่ดี มีบรรยากาศอันเป็นเอกลักษณ์ ดำรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์โบราณคดี สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี สืบทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมให้ชนรุ่นหลังได้ภาคภูมิใจ

ดังนั้น กรอบแนวคิดหลักจึงอยู่บนพื้นฐานของการพัฒนาในเชิงอนุรักษ์ โดยแยกพื้นที่พัฒนาเชิงเศรษฐกิจออกจากพื้นที่เมืองเก่า แต่ยังคงแสดงให้เห็นถึงการเชื่อมโยงของพื้นที่ทั้งสองลักษณะแล้วจึงค่อย ๆ ดำเนินมาตรการในการฟื้นฟูพื้นที่เมืองเก่าเพื่อให้องค์ประกอบของชุมชนเมืองเดิมปรากฏเอกลักษณ์ขึ้นอย่างเด่นชัด ทั้งบูรณภาพ ความเป็นของแท้ และระบบนิเวศของเมือง

กรอบแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า ประกอบด้วย

2.1 การบริหารจัดการ

อาศัยอำนาจตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า พ.ศ. 2546 แต่งตั้งคณะอนุกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าแต่ละเมือง เพื่อกำหนดนโยบาย แผนงาน มาตรการและแนวทางเกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า และให้การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าดำเนินไปอย่างมีระบบและมีประสิทธิภาพ รวมทั้งการประชาสัมพันธ์และส่งเสริม

ให้ภาคเอกชนและประชาชนได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า ให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดความเจริญรุ่งเรืองทางด้านศิลปวัฒนธรรมของชาติตลอดไป

2.2 การส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

อาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 เพื่อกำหนดให้พื้นที่เมืองเก่าเป็นเขตอนุรักษ์และพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม เพื่อรักษาสภาพแวดล้อมและสร้างความชัดเจนการพัฒนาที่เหมาะสมกับศักยภาพ บทบาท ความสำคัญในแต่ละพื้นที่ ซึ่งจะใช้เป็นแนวทางในการออกข้อบัญญัติหรือข้อบังคับควบคุมที่มีมาตรการปกป้องคุ้มครองพื้นที่เมืองเก่า

2.3 การอนุรักษ์โบราณสถานและสถานที่ที่มีคุณค่าและความสำคัญ

อาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ในการปกป้องและคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อประโยชน์ในการดูแลรักษาและการควบคุมโบราณสถาน โดยประกาศให้อาคารหรือสถานที่ที่มีคุณค่าและความสำคัญที่ยังไม่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานให้มีการขึ้นทะเบียนและประกาศเขตโบราณสถาน รวมถึงโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนแล้ว ก็สามารถขยายเขตที่ดินโบราณสถานให้มากขึ้นตามความเหมาะสม เพื่อสร้างพื้นที่คุ้มครองโบราณสถานที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2.4 การควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดิน

อาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. 2518 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2525 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2535 และกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างหรือพัฒนาเมืองหรือส่วนของเมืองขึ้นมาใหม่ หรือแทนเมือง หรือส่วนของเมืองที่ได้รับความเสียหาย ให้มีสภาพแวดล้อมและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ มีการดำรงรักษาหรือบูรณะสถานที่และวัตถุที่มีคุณค่าทางด้านศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี หรือการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งภูมิประเทศที่งดงาม หรือมีคุณค่าทางธรรมชาติ ซึ่งในภาพรวมจะมีบทบาทสำคัญมากต่อการกำหนดทิศทางการพัฒนาเมือง เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนส่วนรวมในด้านต่าง ๆ อย่างเป็นระเบียบแบบแผน โดยผังเมืองรวมจะกำหนดกรอบการพัฒนาเมืองทางด้านการใช้ประโยชน์ที่ดิน โครงข่ายการคมนาคมขนส่ง การสาธารณูปโภคเอาไว้อย่างกว้าง ๆ ส่วนผังเมืองเฉพาะจะเน้นรายละเอียดของแผนผังโครงการพัฒนาตลอดจนการกำหนดมาตรการอื่น ๆ เพื่อใช้ควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินและกิจกรรมที่ละเอียดกว่าผังเมืองรวม

2.5 การควบคุมการก่อสร้างและดัดแปลงอาคาร

อาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2543 และกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้อง เพื่อรักษาสภาพแวดล้อมและองค์ประกอบของเมืองในส่วนที่เกี่ยวข้องกับอาคารและการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อปลูกสร้างอาคาร ให้เมืองเกิดความเป็นระเบียบและมีความน่าอยู่ ซึ่งย่อมทำให้ประชาชนส่วนรวมมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น นอกจากนี้ยังให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยมีอำนาจออกประกาศกระทรวงมหาดไทยและกฎกระทรวงเพื่อควบคุมรายละเอียดการก่อสร้าง ดัดแปลง เคลื่อนย้าย รื้อถอน ใช้หรือเปลี่ยนการใช้อาคาร รวมถึงการกำหนดลักษณะ แบบ รูปทรง สัดส่วน เนื้อที่ ที่ตั้งของอาคาร ระดับ เนื้อที่ว่างภายนอกอาคาร หรือแนวอาคารและระยะหรือระดับ ระหว่างอาคารกับอาคารหรือเขตที่ดินของผู้อื่น หรือระหว่างอาคารกับถนน ทางเท้า หรือที่สาธารณะ มาตรการควบคุมเรื่องป้าย และที่ว่างริมแหล่งน้ำสาธารณะ

2.6 การควบคุมกิจกรรมบางประเภทที่ไม่เหมาะสม

อาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการเข้าชื่อเสนอข้อบัญญัติท้องถิ่น พ.ศ. 2542 พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 และกฎหมายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อควบคุมกิจกรรมบางประเภทที่ไม่เหมาะสมกับพื้นที่เมืองเก่าในรูปประกาศและ/หรือข้อบัญญัติท้องถิ่นที่เอื้อต่อการนี้ได้

2.7 มาตรการด้านอื่น ๆ ที่เอื้อต่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า

2.7.1 การจูงใจทางด้านภาษี

- ลดภาษีบางประเภทแก่เจ้าของที่ดินและเจ้าของอาคารที่ถูกควบคุมด้วยมาตรการต่างๆ

- ลดภาษีบางประเภทแก่เจ้าของที่ดิน เจ้าของอาคาร ที่นำเงินไปใช้ในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ เช่น การดัดแปลงอาคารให้เหมาะสมกับแนวทางที่กำหนด

- ปรับระบบการจัดเก็บบางประเภท ให้สอดคล้องกับระดับการจัดให้มีระบบสาธารณูปโภคสาธารณูปการในพื้นที่ เช่น ผู้อยู่ในพื้นที่ที่มีสาธารณูปโภคสาธารณูปการบริการสมบูรณ์จะต้องเสียภาษีสูงกว่าพื้นที่ที่ยังขาดแคลนสาธารณูปโภคสาธารณูปการ

- ปรับปรุงระบบภาษีในกิจกรรมบางประเภทให้สอดคล้องกับความเป็นจริง เพื่อผู้ก่อให้เกิดมลพิษจะต้องจ่ายภาษีในการแก้ไขปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้น

2.7.2 การนำค่าธรรมเนียมมาใช้บำรุงรักษาโบราณสถาน ให้มีการยกเว้นภาษีหรือค่าธรรมเนียมจากผู้ประกอบการประเภทพิพิธภัณฑ์หรือกิจกรรมที่คล้ายคลึงกัน เพื่อนำเงินไปใช้ในการดูแลรักษาและบูรณะโบราณสถานและอาคารเก่าอันควรค่าต่อการอนุรักษ์

2.7.3 การให้โอนสิทธิการพัฒนา ในกรณีผู้ที่เป็นเจ้าของที่ดินหรือเจ้าของอาคารอยู่ในพื้นที่อนุรักษ์ ได้รับผลกระทบจากมาตรการการควบคุมด้านต่าง ๆ เช่น การควบคุมการใช้พื้นที่เพื่อก่อสร้างอาคาร มาตรการควบคุมความสูงอาคาร เป็นต้น ควรมีการพิจารณาให้สิทธิพิเศษแก่บุคคลกลุ่มนี้ เช่น สิทธิในการก่อสร้างอาคารสูงหรืออาคารขนาดใหญ่ในบางบริเวณหรือพื้นที่อื่น ให้ได้สิทธิทางภาษีและค่าธรรมเนียม ในการขายหรือโอนเพื่อเป็นการชดเชยการเสียสิทธิในพื้นที่อนุรักษ์ที่ตนเป็นเจ้าของ และ/หรือชดเชยผลกระทบจากการถูกควบคุมด้วยมาตรการทางกฎหมาย

2.7.4 การมอบรางวัลอนุรักษ์ดีเด่น จัดให้มีการประกวดอาคารอนุรักษ์ดีเด่น โดยมอบรางวัลเป็นเงินกองทุนหรือเกียรติบัตรเพื่อเป็นการเชิดชูเกียรติแก่เจ้าของอาคารนั้น ๆ

2.7.5 การจัดหาทุนสมทบการอนุรักษ์ โดยขอรับการสนับสนุนเงินจากกองทุนต่าง ๆ ทั้งภาคราชการ เอกชน และประชาคม ได้แก่ กองทุนโบราณคดี กองทุนสิ่งแวดล้อม กองทุนจากองค์กรระหว่างประเทศ กองทุนส่งเสริมกิจการเทศบาล กองทุนส่งเสริมกิจการองค์การบริหารส่วนจังหวัด ฯลฯ

3. หลักการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า

การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าเป็นการดำเนินงานขั้นตอนแรกในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า ก่อนที่จะมีการกำหนดนโยบาย มาตรการ แผนงาน โครงการ และแนวทางการดำเนินงานต่างๆ เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าอย่างเป็นรูปธรรม โดยจังหวัดและทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินงานกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า ดังนี้

3.1 การเก็บรวบรวมและศึกษาวิเคราะห์หลักฐานและข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่เมืองเก่า ทั้งข้อมูลปฐมภูมิ ข้อมูลทุติยภูมิ และข้อมูลที่ได้จากการสำรวจภาคสนาม โดยมีรายละเอียดของประเด็นการศึกษา ประกอบด้วย

- ประวัติความเป็นมา และพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่ศึกษา
- องค์ประกอบของเมืองเก่า ได้แก่ กำแพงเมือง คูเมือง ประตูเมือง ป้อม แบบแผนโครงข่ายคมนาคมในเมือง บริเวณ/ย่านเก่าที่สำคัญของเมือง ที่หมายตาในบริเวณเมืองเก่า และธรรมชาติในเมืองเก่า เป็นต้น

- สถาปัตยกรรม และศิลปกรรมของแหล่งโบราณสถาน อาคาร และสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ ที่มีความสำคัญและมีคุณค่าในพื้นที่ศึกษา เป็นต้น

3.2 การวิเคราะห์และประเมินคุณค่าความสำคัญองค์ประกอบของเมือง

การวิเคราะห์และประเมินคุณค่าและความสำคัญขององค์ประกอบต่าง ๆ ของเมือง พิจารณาจากเกณฑ์คุณค่าในด้านต่าง ๆ ที่มีหลักเกณฑ์กำหนดไว้ ประกอบด้วย คุณค่าด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี คุณค่าด้านอายุและความเก่าแก่ คุณค่าด้านสภาพอาคาร สถานที่ และโบราณสถาน คุณค่าด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม คุณค่าด้านองค์ประกอบเมือง คุณค่าด้านการออกแบบชุมชนเมือง หรือจินตภาพ/การรับรู้ของเมือง (Image of City) และคุณค่าความสำคัญต่อสังคมและชุมชน การวิเคราะห์จะเป็นการให้คะแนนตามเกณฑ์ข้างต้น ดำเนินการในรูปแบบกลุ่มผู้ประเมินเพื่อกระจายน้ำหนักต่อความคิดเห็นเฉพาะบุคคล ร่วมกับการกำหนดระดับคะแนนค่าน้ำหนักต่อคุณค่าในแต่ละเกณฑ์ ซึ่งผลคะแนนรวมที่ได้จากการประเมินคุณค่าตามเกณฑ์ดังกล่าว สามารถนำไปใช้สำหรับการวางแผนที่แยกแยะระดับความสำคัญ และศักยภาพขององค์ประกอบของเมืองที่สำคัญในพื้นที่เมืองเก่า เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาในด้านต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม

3.3 การระบุหรือกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า

การระบุหรือกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาดำเนินการบนพื้นฐานการสนับสนุนของข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลที่ให้เห็นคุณค่าความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม สถาปัตยกรรมขององค์ประกอบเมืองข้างต้น ร่วมกับเหตุผลความจำเป็นที่จะต้องปกป้องคุ้มครองบริเวณแวดล้อมของพื้นที่เมืองเก่านั้น ๆ ได้แก่ สภาวะเสี่ยงจากภัยธรรมชาติ สภาวะคุกคามจากการพัฒนาสมัยใหม่ ระดับของการบูรณะหรือดูแลรักษา ความกลมกลืนกับบริบทของเมือง และความสนใจของท้องถิ่นต่อการมีส่วนร่วม เป็นต้น การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า ในที่นี้แบ่งการกำหนดขอบเขตพื้นที่ออกเป็น 2 ระดับ ดังนี้

3.3.1 ขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า หรือพื้นที่หลัก (Core Zone)

เป็นขอบเขตที่ครอบคลุมพื้นที่ที่มีองค์ประกอบของเมืองเก่าที่มีคุณค่าความสำคัญที่เกาะกลุ่มรวมกันเป็นบริเวณที่ชัดเจน และมีความเป็นของแท้ดั้งเดิมและบูรณภาพ (Authenticity and Integrity) ร่วมกับเหตุผลความจำเป็นต่าง ๆ ข้างต้นที่ต้องได้รับการดูแลและปกป้องคุ้มครองทั้งองค์ประกอบของเมืองและบริเวณแวดล้อมนั้นอย่างเข้มข้น โดยต้องเร่งวางแผนบริหารจัดการเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่เมืองเก่าให้สามารถรักษาบรรยากาศและอัตลักษณ์ของความเป็นเมืองเก่าไว้ได้มากที่สุด นอกจากนี้ ภายในพื้นที่เมืองเก่ายังมีการแบ่งเขตพื้นที่ (Zoning) ตามคุณค่าและ

ความสำคัญขององค์ประกอบเมืองและบริเวณแวดล้อม ทั้งนี้ เพื่อให้การวางแผนและการกำหนดมาตรการการจัดการพื้นที่ในแต่ละเขต (Zones) ภายในพื้นที่เมืองเก่าเกิดความเหมาะสมในทางปฏิบัติ

3.3.2 พื้นที่ต่อเนื่อง (Buffer Zone)

เป็นบริเวณที่ต่อเนื่องกับเขตพื้นที่เมืองเก่าหรือพื้นที่หลัก โดยพื้นที่นั้นอาจมีหรือไม่มีองค์ประกอบที่สำคัญของเมืองที่มีคุณค่าก็ได้ แต่เป็นบริเวณที่มีความสำคัญต่อการส่งเสริมการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่เมืองเก่าหรือพื้นที่หลักให้มีความโดดเด่น และสอดคล้องกับบริบทความเป็นเมืองเก่านั้น ๆ ทั้งนี้ เพื่อเป็นข้อเสนอให้ท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้พิจารณาวางแผนการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับพื้นที่เมืองเก่า

3.4 การมีส่วนร่วมของท้องถิ่น

การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าให้เกิดขึ้นได้จริงนั้น สิ่งที่สำคัญคือ การได้รับการยอมรับจากภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่เมืองเก่า ประกอบด้วย ภาคราชการทั้งส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง ภาคเอกชน และประชาชนผู้อาศัยหรือมีความเกี่ยวข้องกับพื้นที่เมืองเก่านั้น ๆ ก่อนที่จะมีการประกาศขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าอย่างเป็นทางการตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และเมืองเก่า พ.ศ. 2546 โดยจัดให้มีกิจกรรมเพื่อรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า ไม่น้อยกว่า 2 ครั้งต่อเมือง แล้วรวบรวมความคิดเห็นและข้อเสนอแนะที่ได้จากการประชุมดังกล่าวไปปรับแก้แนวเขตพื้นที่เมืองเก่า รวมทั้งแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่เมืองเก่า ทั้งนี้ การยอมรับจากภาคส่วนต่าง ๆ จะส่งผลต่อความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติหากเมืองเหล่านั้นได้รับการประกาศเขตพื้นที่เมืองเก่าแล้วจึงนำเสนอต่อคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และเมืองเก่า และคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบในลำดับต่อไป

4. ขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าพะเยา จังหวัดพะเยา

4.1 ความสำคัญของพื้นที่เมืองเก่าพะเยา

4.1.1 ประวัติความเป็นมา และพัฒนาการทางประวัติศาสตร์

บริเวณที่ราบลุ่มเชียงรายทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำโขง น่าจะเริ่มมีการอยู่อาศัยมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ทั้งนี้ในปัจจุบันจากฐานข้อมูลชุมชนโบราณของรองศาสตราจารย์ทิวา ศุภจรรยา พบว่าในเขตจังหวัดพะเยาปัจจุบันมีร่องรอยกำแพงเมือง-คูเมืองของเมืองเก่า และเมืองโบราณ

จำนวน 25 แห่ง โดยเฉพาะในเขตอำเภอเมืองพะเยา พบร่องรอยชุมชนโบราณถึง 10 แห่ง ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากกว๊านพะเยาซึ่งเป็นแหล่งน้ำจืดขนาดใหญ่ จึงทำให้มีการตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้เคียงเป็นจำนวนมาก ดังรูปที่ 1

รูปที่ 1 ภาพดาวเทียมไม่ระบุมาตราส่วนแสดงบริเวณที่พบร่องรอยกำแพงเมือง-คูเมืองในเขตอำเภอเมืองพะเยา
ที่มา: GoogleEarth.com (2558)

สำหรับเมืองเก่าพะเยาน่าจะมีสภาพเป็นบ้านเมืองมาก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 โดยจากหลักฐานโบราณวัตถุที่พบภายในเมือง อาทิ พระพิมพ์ดินเผา พบว่า ได้รับอิทธิพลศิลปะแบบทวารวดี หริภุญชัย และพุกาม จึงเป็นไปได้ว่าเมืองเก่าพะเยาในอดีตได้มีการติดต่อในทางวัฒนธรรมกับบ้านเมืองทางภาคกลางของลุ่มน้ำปิง และเลยเข้าไปในเมืองมอญตลอดจนพุกาม

อย่างไรก็ตาม เรื่องราวในช่วงดังกล่าวปรากฏอยู่เพียงในตำนานต่าง ๆ อาทิ ตำนานสิงหนวัติกุมารและสุวรรณโคมคำ เป็นต้น โดยเฉพาะพงศาวดารของล้านนาหลายฉบับที่กล่าวถึง ปู่จ้าวลาวจก (ลาวจักราช) ที่ได้สร้างเมืองหิรัญนครเงินยางเชียงแสน ต่อมาถึงยุคของลาวเงินซึ่งมีบุตรชายชื่อขุนจอมธรรม ซึ่งภายหลังขุนจอมธรรมผู้นี้ได้สร้างเมืองภูกามยาว หรือ พะเยาขึ้น ต่อมาโอรสของขุนจอมธรรม คือ ขุนเจืองได้ขยายอาณาเขตออกไปอย่างกว้างขวาง เมืองพะเยาได้พัฒนามาอย่างต่อเนื่องจนถึงยุคของพญางำเมือง ซึ่งเมืองพะเยาในขณะนั้นน่าจะเป็นเวียงหนองหวี (เวียงแก๋ว)

(1) เมืองเก่าพะเยาในสมัยสุโขทัย

ข้อมูลที่ได้จากการอ่านและตีความศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่สอง ปรากฏข้อความที่กล่าวถึงเมืองพะเยา ดังนี้

“...เมืองไต้ออก พ่อขุนนำถม เบื้องตะวันออกเถิง... เบื้องหัวนอนเถิงขุนลุนคา ขุนคา ขุนด่าน...เบื้องในหรดีเถิงฉอดเวียงเหล็ก... เบื้องตะวันตกถิง...ละพูน...บู เบื้องพายัพเถิงเชียงแสน พยาว...ลาว...” (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2538)

ทั้งนี้ ศิลาจารึกหลักนี้สร้างขึ้นในสมัยพ่อขุนศรีนาวนัมถม ผู้ครองกรุงสุโขทัยก่อนพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ จึงเห็นได้อย่างชัดเจนว่าเมืองเก่าพะเยาเป็นบ้านเมืองมาตั้งแต่ก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 และอยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรสุโขทัยก่อนที่จะพัฒนาเป็นรัฐอิสระ โดยมีพญางำเมืองเป็นกษัตริย์เมืองพะเยาองค์แรกที่มีหลักฐานยืนยันการมีตัวตนอยู่จริงในทางประวัติศาสตร์ และเป็นที่ทราบกันว่าในยุคนั้น มีกษัตริย์ 3 พระองค์ เป็นสหายกัน คือ พญามังรายแห่งเมืองเชียงราย พ่อขุนรามคำแหงแห่งเมืองสุโขทัย และพญางำเมืองแห่งเมืองพะเยา ดังปรากฏเรื่องของการสร้างเมืองเชียงใหม่ร่วมกัน และเมื่อสิ้นสุดยุคของพญางำเมือง เมืองพะเยาได้ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนา ดังปรากฏในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ที่ว่า

“ยามนั้น ศักราชได้ 700 ตัว ปีเปิกยี พระยาคำฟูใคร่เสวยเมืองเชียงแสนอยู่บ่นานเท่าใด พระยาคำฟูหื้อไปชวนพระยากาวน่าน มารบพระยางำเมือง เมืองพะยาว พระยาทั้งสองก็เอาริพลคนศึก เข้าปล้นเอาเวียงพระยางำเมืองทั้งสองเวียง พระยางำเมืองออกหนีได้ บ่าวพระยาคำฟูได้ของดี เป็นต้นว่า แก้วแหวนเงินคำมาถวายแก่เจ้าคำฟู...”

สมัยพระเจ้าติโลกราชครองอาณาจักรล้านนาไทย (พ.ศ. 1985 - 2025) ได้แผ่อำนาจลงไปทางใต้ปราบปรามเมืองสองแคว เมืองเชลียง เมืองสุโขทัยตลอดถึงเมืองกำแพงเพชรอยู่ในอำนาจต่อมาในปี พ.ศ. 1994 - 2030 พระยายุทิศเจียงเจ้าเมืองสองแควซึ่งสวามิภักดิ์พระเจ้าติโลกราชได้มาครองเมืองพะเยา ทรงสร้างพระเจดีย์วัดพระยาร่วง (วัดบุญนาค) ซึ่งปัจจุบัน

ประดิษฐานอยู่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเรียกว่า “หลวงพ่อนาค” ทรงก่อสร้างวิหารวัดป่าแดง หลวงพ่อดอนชัย และอัญเชิญพระพุทธปฏิมาแก่นจันทร์แดงจากวัดปทุมมาราม (หนองบัว) มาประดิษฐานไว้ด้วย ต่อมาพระเจ้าติโลกราชสั่งให้นำไปประดิษฐานไว้ ณ วัดอโศการาม (วัดป่าแดงหลวง) เชียงใหม่ นอกนั้นพระยายุทิศเจียงยังเอาช่างปั้นถ้วยชามและเครื่องสังคโลก อันเป็นศิลปะของกรุงสุโขทัยไปเผยแพร่การปั้นถ้วยชามสังคโลกด้วย ตั้งแต่นั้นมาเมืองภูกามยาวก็รวมอยู่กับอาณาจักรล้านนาไทยมาโดยตลอด

เมืองพะเยาเจริญสูงสุดในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-22 ดังเห็นได้จากการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ได้แก่ พระเจ้าตนหลวง ซึ่งเริ่มสร้างตั้งแต่ปี พ.ศ. 2034 แล้วเสร็จ เมื่อปี พ.ศ. 2067 ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ในวัดศรีโคมคำริมกว๊านพะเยา ซึ่งสมัยก่อนเรียกว่าหนองเอี้ยง ดังนั้นพระเจ้าตนหลวงจึงมีนามเต็มว่า พระเจ้าตนหลวงทุ่งเอี้ยงเมืองพยาว และในปัจจุบันได้มีการอัญเชิญพระเจ้าตนหลวงมาประดิษฐานในตราประจำจังหวัดพะเยา ดังรูปที่ 2

ทั้งนี้ เมืองพะเยาในยุคนี้น่าจะมีการขยายขอบเขตเป็นเวียงต่าง ๆ เพิ่มเติม ได้แก่ เวียงพระธาตุจอมทอง เวียงปู่ล่าม และเวียงท่าวังทอง

รูปที่ 2 ตราประจำจังหวัดพะเยา

(2) เมืองเก่าพะเยาในสมัยอยุธยา

พ.ศ. 2101 พม่าได้เข้าครอบครองดินแดนล้านนาทั้งหมด ทำให้บ้านเมืองล้านนาร่วงโรยลง โดยเฉพาะเมื่อพระเจ้าบุเรงนองสวรรคต ทำให้กองทัพกรุงศรีอยุธยายกขึ้นมาเป็นระยะเมืองต่าง ๆ ในอาณาจักรล้านนาเริ่มตั้งตัวเป็นอิสระ และหลายเมืองร้างผู้คนลงเนื่องจากสงครามกวาดต้อนผู้คนในยุคนั้น ดังปรากฏในพงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสนที่ว่า

“ต่อมาถึงปีจอ ทศศก ลาวอยู่เมืองหงสากบฏต่อเจ้าฟ้าอิเม พากันหลบหนีมาถึงลำพูน แล้วมาพบเพื่อนที่แตกกันมาอยู่ตามบ้านน้อยเมืองใหญ่นั้น พากันมาเมืองพะเยาทั้งสิ้น ถึงเดือน 6 ขึ้น 8 ค่ำ ก็พาพวกชาวพะเยาหนีไปเมืองจันมิได้เหลือสักคน พวกที่รักษาวัดศรีครมคำพระประธานองค์ใหญ่ ก็พาเอาพงศาวดารโบราณวัดศรีครมคำ ทุ่งเอี้ยง เมืองพะเยาไปตกอยู่เมืองจันทบุรีได้นานนัก ชาวจันทบุรีก็ถามพวกรักษาวัดว่าพระปฏิมากรองค์ใหญ่นั้นยังบริบูรณ์ดีอยู่ หรือว่าทรุดโทรมบ้าง พวกเหล่านั้นก็มิได้รู้ร้ายรู้ดีสักคน และชาวจันทบุรีก็คัดสำเนาพงศาวดารฉบับนี้แล้ว ให้หมื่นอุตรเชียงของเอามาไว้ให้ปรากฏแก่ฝูงชนทั้งหลายในเมืองพะเยา เพื่อจะให้กว้างขวางต่อไปข้างหน้า...”

ในสมัยอยุธยาพะเยาจึงน่าจะตกอยู่ในสภาพเป็นเมืองร้าง จนกระทั่งกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าในปี พ.ศ. 2310 ซึ่งในราว 7 ปีต่อมา สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงตีได้เมืองเชียงใหม่ และได้โปรดให้ใช้เมืองลำปางเป็นฐานที่มั่นในการต่อต้านพม่า ซึ่งได้ปรากฏหลักฐานว่าชาวพะเยาส่วนหนึ่งน่าจะอพยพลงมายังเมืองลำปาง และตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณบ้านปงสนุกใต้ทางฝั่งขวาของแม่น้ำวัง ดังปรากฏในพงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน ดังนี้

“เมื่อศักราช 1149 ปีมะแม นพศก ขณะนั้นเมืองพะเยา เมืองเชียงราย เมืองฝาง เมืองปุ เมืองสาด เมืองปาย 6 หัวเมืองนี้คิดกบฏต่อพม่า แล้วเมืองพะเยามิสมนึก เมืองพะเยาก็แตก เจ้าฟ้าเมืองผู้ครองเมืองพะเยาก็หลบตัวมาอยู่นครลำปาง ได้ไปนอบน้อมรับเอาราชการพระเจ้ากรุงสยาม”

(3) เมืองเก่าพะเยาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

เมืองพะเยาร้างไปเป็นเวลาถึง 56 ปี จนถึงแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ในปี พ.ศ. 2386 พระยานครลำปางน้อยอินทร์กับพระยาอุปราชมหาวงศ์เมืองเชียงใหม่ลงไปเฝ้าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทูลขอตั้งเมืองเชียงรายเป็นเมืองขึ้นของเชียงใหม่ และตั้งเมืองงาว เมืองพะเยาเป็นเมืองขึ้นของนครลำปาง ต่อมาพระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้นายพุทธวงศ์ น้องคนที่ 1 ของพระยานครอินทร์เป็นพระยาประเทศอุดรทิศ ผู้ครองเมืองพะเยา ตั้งนายน้อย มหายศ และตั้งนายแก้ว มานุตตม์ น้องคนที่ 2 และ 3 เป็นพระยาอุปราชเมืองพะเยา และพระยาราชวงศ์เมืองพะเยาตามลำดับ ตั้งนายขัติยะ บุตรพระยาประเทศอุดรทิศเป็นพระยาเมืองแก้ว และตั้งนายน้อย ขัติยะ บุตรราชวงศ์หมู่ส่าเป็นพระยาราชบุตรเมืองพะเยา ผู้ครองเมืองพะเยาทุกคนจึงได้รับพระราชทานนามว่า “พระยาประเทศอุดรทิศ” แต่ประชาชนมักเรียกตามนามเดิม เช่น เจ้าหลวงวงศ์

ดังนั้น จึงเกิดการย้ายกลับจากเมืองลำปางคืนสู่เมืองพะเยา ซึ่งเมืองพะเยาขณะนั้นเป็นป่ารก การตั้งบ้านเรือนครั้งหลังนี้จึงเริ่มที่บ้านสันเวียงใหม่ (ปัจจุบันน่าจะเป็นเวียงพะเยา) จากนั้นจึงค่อยแผ้วถางบริเวณเมืองเก่าและสร้างบ้านเมืองขึ้นมาใหม่ โดยมีการนิมนต์พระสงฆ์จากลำปางมาจำพรรษาในพระอารามต่าง ๆ ที่ฟื้นฟูขึ้นใหม่ด้วย

ต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 พระองค์ได้โปรดฯ ให้ปฏิรูปการปกครองเป็น มณฑลเทศาภิบาล เมืองพะเยาจึงถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของ มณฑลลาวเฉียง ซึ่งต่อมาเปลี่ยนเป็น มณฑลพายัพ โดยมีที่ว่าการมณฑลอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ การเปลี่ยนแปลงนี้ได้ก่อให้เกิดกระแสการต่อต้านขึ้นในปี พ.ศ. 2445 โดยเกิดจราจลขึ้นทางหัวเมืองฝ่ายเหนือในช่วงเหตุการณ์ ขบถ ร.ศ. 121 ได้เกิดโจรผู้ลี้ภัยเงี้ยวเข้ายึดเมืองแพร่ และน่าน จากนั้นจึงเข้ามายังเมืองพะเยา ปล้นเอาทรัพย์สินทางราชการ ประชาชน และวัดวาอารามไป เจ้าเมืองพะเยาจึงได้ขอไปยังเจ้าผู้ครองนครลำปางให้ยกกำลังตำรวจทหารจากลำปางมาปราบ รบกันอยู่ที่บริเวณบ้านแม่กา เงี้ยวล้มตายเป็นจำนวนมาก ตำรวจ เจ้านาย กรรมการบ้านเมืองได้เกณฑ์ผู้คนก่อสร้างเสริมกำแพงเมืองให้มั่นคงมากขึ้น โดยนำดินจี่ (อิฐดินเผา) จากวัดร้างต่าง ๆ มาก่อเป็นกำแพงเมือง และบริเวณเมืองเก่าพะเยาได้มีฐานะเป็น จังหวัดบริเวณพะเยา มีเจ้าหลวงอุดรประเทศทิศ (ไชยวงศ์) เป็นเจ้าผู้ครองเมืองพะเยา หลวงศรีสมรรตการเป็นข้าหลวงประจำจังหวัด เจ้าอุปราชมหาชัยศีติสารตำแหน่งข้าหลวงผู้ช่วยหรือปลัดจังหวัด

พ.ศ. 2448 เจ้าหลวงอุดรประเทศทิศ (ไชยวงศ์) ถึงแก่พิราลัย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยุบจังหวัดบริเวณพะเยาเป็น แขวงพะเยา ให้ย้ายหลวงศรีสมรรตการ ข้าหลวงประจำจังหวัดพะเยาไปรับตำแหน่งจังหวัดอื่น และโปรดเกล้าฯ ให้อุปราชมหาชัย ศีติสารรักษาการในตำแหน่งเจ้าเมืองพะเยา จนถึง พ.ศ. 2449 เจ้าอุปราช ศีติสารได้รับสัญญาบัตรเป็นพระยาประเทศอุดรทิต ดำรงตำแหน่งผู้ครองเมืองพะเยาองค์สุดท้าย เพราะหลังจากนั้นพะเยาได้มีฐานะเป็นอำเภอพะเยา ขึ้นกับจังหวัดเชียงรายมีนายคลาย บุษบรรณ (รองอำมาตย์โทขุนสิทธิประศาสน์) เป็นนายอำเภอ จนปี พ.ศ. 2465 ท่านได้ย้ายไปดำรงตำแหน่งนายอำเภอแม่จัน

เมืองประวัติศาสตร์ที่มีเอกราชมาช้านาน และกลายเป็นแคว้นหนึ่งอยู่ในอาณาจักรลานนาไทย และเปลี่ยนฐานะมาเป็นจังหวัดหนึ่งขึ้นอยู่กับมณฑลพายัพมีเจ้าผู้ครองนครและถูกยุบมาเป็นอำเภอหนึ่ง ซึ่งนับตั้งแต่ช่วงที่เป็นอำเภอพะเยา (พ.ศ. 2457 - 2520) ได้ 63 ปี มีนายอำเภอดำรงตำแหน่งถึง 25 นาย จนเมื่อวันที่ 28 สิงหาคม พ.ศ.2520 ได้รับยกฐานะจากอำเภอพะเยาขึ้นเป็นจังหวัดพะเยามาตราบเท่าทุกวันนี้

4.1.2 สถาปัตยกรรมและศิลปกรรม

ในเมืองเก่าพะเยามีสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น (Vernacular Architecture) ประเภทบ้านเรือนที่อยู่อาศัยและร้านค้าเก่าแก่ที่สร้างด้วยไม้ ได้แก่ บ้านคุณหลวงศรีนครานุกูล อาคารเรือนไม้บริเวณย่านชุมชนหนองระบู นอกจากนี้ ภายในเมืองเก่าพะเยายังมีแหล่งศิลปกรรมที่สำคัญหลายแห่ง ส่วนใหญ่เป็นศาสนสถานประเภทวัดในพุทธศาสนา ได้แก่ วัดพระธาตุจอมทอง วัดศรีโคมคำ หรือวัด

พระเจ้าตนหลวง วัดลี วัดราชคฤห์ วัดหลวงราชสัณฐาน วัดป่าแดงบุญนาค และวัดศรีจอมเรือง เป็นต้น แม้ว่าศาสนสถานหลายแห่งจะได้รับการบูรณะและสร้างขึ้นใหม่ก็ตาม แต่วัดหลายแห่งก็ยังคงให้ความสำคัญในการดูแลรักษาคุณค่าของลักษณะสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมต่าง ๆ ภายในวัดไว้เป็นอย่างดี

4.1.3 โบราณสถาน

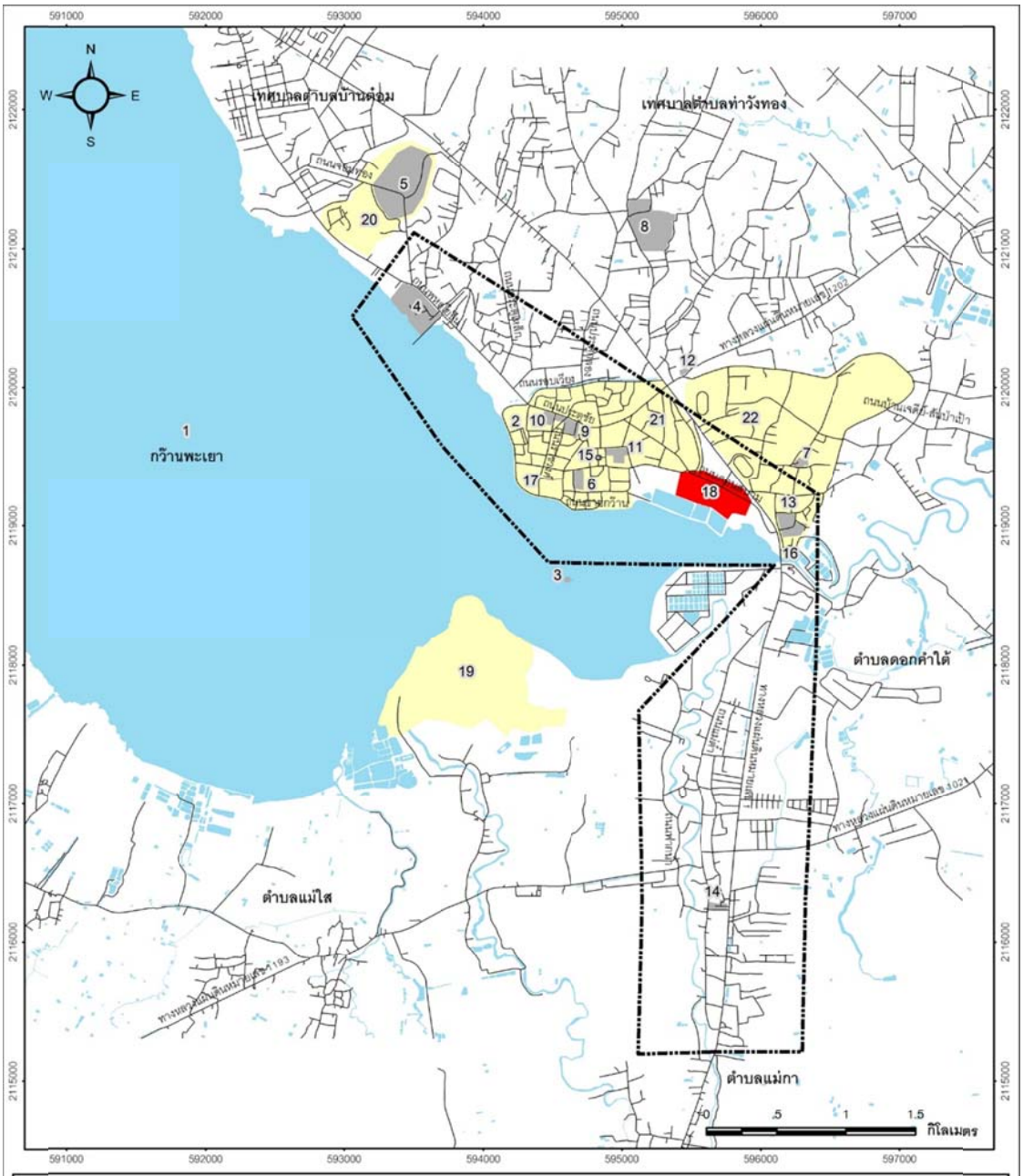
โบราณสถานในเมืองเก่าพะเยามีหลายแห่งทั้งที่ขึ้นทะเบียนและไม่ได้ขึ้นทะเบียน ซึ่งโบราณสถานสำคัญที่ขึ้นทะเบียนโบราณสถานแล้ว ได้แก่ พระธาตุจอมทอง วัดลี วัดศรีโคมคำ (วัดพระเจ้าตนหลวง) วัดหลวงราชสัณฐาน วัดป่าแดงบุญนาค วัดอุโมงค์คำ ชุมชนโบราณเวียงพระธาตุจอมทอง และชุมชนโบราณเวียงพะเยา หรือชุมชนโบราณเวียงประตูชัย ส่วนโบราณสถานที่ยังไม่ขึ้นทะเบียนก็มีจำนวนมากที่สำคัญ ได้แก่ ชุมชนโบราณเวียงท่าวังทอง ชุมชนโบราณเวียงปู่ล่าม ชุมชนโบราณเวียงหนองหวี วัดราชคฤห์ วัดประตูชัย และโบราณสถานบ้านร่องไฮ เป็นต้น

4.2 องค์ประกอบของเมืองเก่าพะเยา

เมืองพะเยาเป็นเมืองเก่าแก่เมืองหนึ่งที่มีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน โดยมีหลักฐานการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มาตั้งแต่ก่อนที่จะมีการสร้างเมืองพะเยา ดังปรากฏหลักฐานโบราณคดีต่าง ๆ แม้ว่าเมืองพะเยาจะร้างลงในบางช่วงเวลา แต่พัฒนาการของเมืองก็ยังคงมีปรากฏต่อเนื่องชัดเจนมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีจนกระทั่งมาถึงปัจจุบัน ดังปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดีต่าง ๆ จำนวนมาก ทั้งนี้ องค์ประกอบที่สำคัญของเมืองเก่าพะเยาที่ยังคงปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน มีรายละเอียดที่สำคัญปรากฏอยู่ในแผนที่ 1 และในภาคผนวก ผ.2

4.2.1 กำแพงเมือง คูเมือง และประตูเมือง

ในอดีตเมืองพะเยามีการตั้งถิ่นฐานในลักษณะเป็นชุมชนโบราณตั้งอยู่บริเวณใกล้กว๊านพะเยาหลายชุมชน ชุมชนส่วนใหญ่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ต่อเนื่องมายาวนานจนถึงปัจจุบัน ดังปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ให้พบเห็นอยู่บ้าง โดยเฉพาะกำแพงเมือง คูเมือง และประตูเมือง สำหรับพื้นที่ในเมืองพะเยาปัจจุบันบริเวณที่ยังคงปรากฏหลักฐานการตั้งถิ่นฐานของชุมชนโบราณมีด้วยกัน 5 ชุมชน คือ เวียงพระธาตุจอมทอง เวียงพะเยา เวียงท่าวังทอง เวียงหนองหวี และเวียงปู่ล่าม สันนิษฐานว่าชุมชนเหล่านี้สร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 20 - 21 ปัจจุบันในแต่ละชุมชนยังคงปรากฏหลักฐานให้พบเห็นอยู่บ้าง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2538 : หน้า 131-145)

แผนที่ 1 ที่ตั้งองค์ประกอบที่สำคัญของเมืองเก่าพะเยา

สัญลักษณ์

- เส้นทางลำน้ำ
- เส้นทางคมนาคม
- แหล่งน้ำ
- แนวเขตเทศบาลเมืองพะเยา
- ชุมชนโบราณ
- ย่านการค้า
- ศาสนสถาน

1 กว๊านพะเยา
2 อนุสาวรีย์พ่อขุนงำเมือง
3 วัดติโลกอาราม
4 วัดศรีโคมคำ (วัดพระเจ้าตนหลวง)
5 วัดพระธาตุจอมทอง
6 วัดศรีอุโมงค์คำ
7 วัดลี
8 วัดป่าแดงบุญนาค
9 วัดหลวงราชสัณฐาน
10 วัดไชยอาวาส
11 วัดราชคฤห์
12 วัดร้างประตูชัย (วัดยั้งย่อง)
13 วัดศรีจอมเรือง
14 วัดอินทร์ฐาน
15 ศาลหลักเมืองพะเยา
16 พระตำหนักกว๊านพะเยา
17 บ้านคุณหลวงศรีนครานุกูล
18 ย่านชุมชนหนองระบู
19 โบราณสถานบ้านร่องไฮ และชุมชนบ้านร่องไฮ
20 ชุมชนโบราณเวียงพระธาตุจอมทอง
21 ชุมชนโบราณเวียงพะเยา
22 ชุมชนโบราณเวียงท่าวังทอง หรือเวียงประตูชัย

ที่มา : กรมโยธาธิการและผังเมือง

โครงการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า
สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

- เวียงพระธาตุจอมทอง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของกว๊านพะเยา อยู่ที่บ้านพระธาตุจอมทอง ตำบลเวียง อำเภอเมืองพะเยา ลักษณะคูน้ำคันดินของเวียงนี้เป็นรูปวงรี ยาวประมาณ 850 เมตร กว้างประมาณ 450 เมตร ขุดล้อมรอบบริเวณขอบเนิน ทำให้เวียงมีลักษณะเป็นเมืองป้อมภูเขา (Hill Fort) และมีส่วนที่ลาดลงสู่กว๊านพะเยาในบริเวณที่ถนนพหลโยธินตัดผ่าน ทำให้ร่องรอยส่วนของกำแพงเมือง-คูเมืองช่วงที่ลาดลงสู่กว๊านพะเยาถูกทำลายลงโดยสิ้นเชิง ปัจจุบันยังคงปรากฏแนวกำแพงเมือง-คูเมืองส่วนที่เหลืออยู่ทางด้านทิศตะวันตกและด้านทิศเหนือ เป็นแนวกำแพงเมือง-คูเมือง 2 ชั้น ขนาบด้วยคันดิน 3 ชั้น ส่วนด้านอื่นมีลักษณะเป็นคูชั้นเดียว ภายในเวียงมีพระธาตุจอมทองตั้งอยู่บนยอดสูงสุดของเวียง ซึ่งเป็นเวียงพระธาตุประจำเมืองพะเยา

- เวียงพะเยา คือ ตัวเมืองพะเยาปัจจุบัน ตั้งอยู่ริมฝั่งตะวันออกของกว๊านพะเยา อยู่ที่บ้านในเวียง ตำบลเวียง อำเภอเมืองพะเยา ลักษณะคูน้ำคันดินมีลักษณะคล้ายสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาด 1,300 x 750 เมตร คูและกำแพงเมืองด้านทิศตะวันตกและด้านทิศใต้อยู่ติดกับกว๊านพะเยา ปัจจุบันถูกทำลายไปหมดแล้ว ส่วนด้านทิศเหนือและทิศตะวันออกยังพอเหลือแนวกำแพงเมือง-คูเมืองให้เห็นบ้าง ส่วนประตูเวียงยังปรากฏอยู่ในปัจจุบัน เช่น ประตูชัย ซึ่งเป็นทางเข้าออกของเมืองมาจนถึงปัจจุบัน ภายในเวียงพะเยามีวัดจำนวนมากตั้งอยู่ มีทั้งวัดที่ได้รับการบูรณะฟื้นฟูแล้ว และวัดร้าง

- เวียงท่าวังทอง หรือเวียงประตูชัย ตั้งอยู่ห่างจากเวียงพะเยาไปทางทิศตะวันออก อยู่ที่บ้านประตูชัย ตำบลท่าวังทอง อำเภอเมืองพะเยา พบหลักฐานสำคัญที่แสดงว่าเวียงนี้น่าจะเป็นชุมชนหลักหรือเป็นศูนย์กลางการปกครองของเมืองเช่นเดียวกับเวียงพะเยา ลักษณะกำแพงเมือง-คูเมืองของชุมชนมีลักษณะเหมือนผลน้ำเต้า วางตัวในแนวตะวันออก-ตะวันตก มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1,800 เมตร ด้วยลักษณะภูมิประเทศทำให้การขุดกำแพงเมือง-คูเมืองคล้ายผลน้ำเต้า โดยขุดเป็นแนวอ้อมล้อมเนินดิน 3 เนิน เวียงประตูชัยมีคูเมืองเพียงชั้นเดียว และมีคันดินขนาดเล็กขนาบข้าง ทางด้านเหนือคูเมืองมีขนาดกว้างประมาณ 21 เมตร และทางด้านทิศตะวันออกคูเมืองกว้าง 16 เมตร ปัจจุบันกำแพงเมือง-คูเมืองดังกล่าวถูกทำลายไปบางส่วน ส่วนทางทิศใต้และทิศตะวันตกถูกทำลายเพื่อสร้างถนนและบ้านเรือนไปเกือบหมดแล้ว สภาพภายในเวียงปัจจุบันเป็นที่ตั้งของสถานที่ราชการและที่อยู่อาศัย สลับกับพื้นที่เพาะปลูกทำสวนผลไม้ และทำไร่

- เวียงปู่ล่าม ตั้งอยู่ห่างจากเวียงท่าวังทองไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ อยู่ที่บ้านศาลา ตำบลท่าวังทอง อำเภอเมืองพะเยา เป็นชุมชนโบราณประเภทคูเมืองชั้นเดียว คูน้ำคันดินตั้งอยู่บนเนินในภูมิประเทศแบบลอนลาดเชิงเขาดอยภูกามยาวใกล้ลำน้ำอิง มีลักษณะขุดล้อมรอบตามขอบเนินเป็นรูปคล้ายวงกลม มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 580 เมตร มีคันดินขนาบสองข้าง มีการขุดคูเมืองผ่ากลางเวียง และมีการขยายเวียงโดยการขุดคูน้ำคันดินต่อจากคูกำแพงเมือง-คูเมืองที่ขุดล้อมรอบเมืองออกมาทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ใกล้กับลำน้ำอิง ปัจจุบัน กำแพงเมือง-คูเมืองยังมีปรากฏให้เห็นอยู่เป็นบางส่วน

แนวคูเมืองโบราณเวียงน้ำเต้า ในเขตตำบลท่าวังทอง ที่ยังไม่ได้รับการปรับปรุง

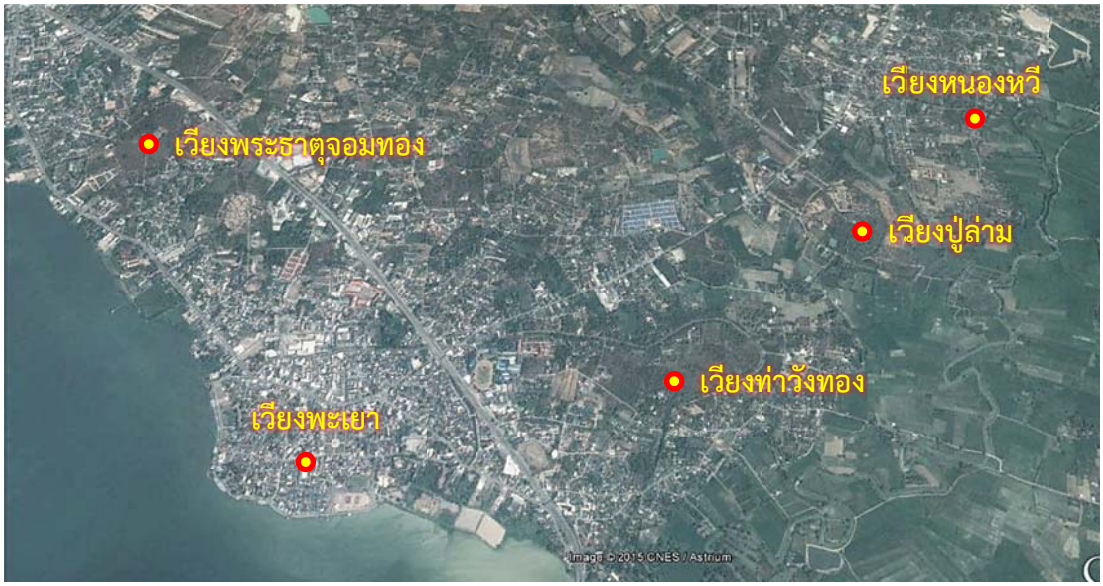
แนวคูเมืองโบราณเวียงพะเยา บริเวณหน้าสำนักงานเทศบาลเมืองพะเยา ถนนงำเมือง ที่ได้รับการปรับปรุงแล้ว

แนวคูเมืองโบราณเวียงพะเยา บริเวณถนนรอบเวียน ที่มีสภาพทรุดโทรมเป็นที่ระบายน้ำเสียจากชุมชน

รูปที่ 3 สภาพคูเมืองโบราณส่วนที่เหลืออยู่ในปัจจุบันของเมืองพะเยา

- เวียงหนองหวี หรือเวียงแก้ว หรือเวียงบ้านศาลา ตั้งอยู่ห่างจากเวียงปู่ล่ามมาทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ อยู่ที่บ้านหนองหวี ตำบลท่าวังทอง อำเภอเมืองพะเยา เป็นชุมชนโบราณประเภทคูเมืองชั้นเดียว มีคันดินขนาบสองข้าง รูปร่างคล้ายสี่เหลี่ยมผืนผ้า คูน้ำคันดินขุดล้อมรอบเนินตรงขอบลานตะพักแม่น้ำอิง มีลักษณะเป็นเมืองป้อมภูเขาที่มีการขยายเมืองออกไปทางด้านทิศเหนือและทิศใต้ และยังมีแนวคันดินเชื่อมต่อระหว่างเวียงปู่ล่ามและเวียงหนองหวี ซึ่งอาจทำหน้าที่เป็นเขื่อนหรือฝายกั้นน้ำ สันนิษฐานว่าเป็นเมืองแฝดกับเวียงปู่ล่าม ปัจจุบันกำแพงเมือง-คูเมืองบางส่วนถูกทำลายไปบ้างแล้ว

รูปที่ 4 ที่ตั้งของชุมชนโบราณทั้ง 5 เวียง ในเขตเมืองพะเยาปัจจุบัน
ที่มา: GoogleEarth.com (2558)

ปัจจุบันทางกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนให้คูเมืองโบราณเวียงพะเยา ซึ่งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองพะเยา เป็นโบราณสถานที่มีอายุกว่า 1,000 ปี แบ่งเป็น 2 ส่วน ประกอบด้วย แนวคูเมืองโบราณส่วนที่ 1 เริ่มตั้งแต่สี่แยกประตูชัยมาตามถนนรอบเวียง-ประตูกลอง ถึงสี่แยกประตูกลอง และแนวคูเมืองโบราณส่วนที่ 2 ตั้งแต่สี่แยกประตูชัย มาตามถนนรอบเวียง-ประตูชัย ต่อถนนงำเมือง มาตามถนนชายกว๊าน ถึงหลังเทศบาลเมืองพะเยา ปัจจุบันแนวคูเมืองส่วนที่ 1 มีสภาพเสื่อมโทรมมาก เนื่องจากความเก่าแก่ และการปล่อยน้ำทิ้งลงสู่คูเมืองโดยไม่ได้บำบัด จึงทำให้มีน้ำเสียขังอยู่ตลอดสาย และทางจังหวัดพะเยาร่วมมือกับเทศบาลเมืองพะเยาได้พยายามดำเนินการปรับปรุงคูเมืองโบราณเวียงพะเยาส่วนที่เหลืออยู่ให้มีสภาพร่มรื่นและสวยงาม เพื่อตอบสนองนโยบายเมืองน่าอยู่ และส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดพะเยา

4.2.2 ป้อม

ในส่วนของป้อม ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีการสร้างป้อมขึ้นคู่กับกำแพงเมือง และปัจจุบันก็ยังไม่มีการขุดค้นทางโบราณคดีที่รายงานหลักฐานการพบรากฐานของป้อมในเมืองเก่าพะเยาเลย

4.2.3 แบบแผนโครงข่ายคมนาคมในเมืองเก่า

แบบแผนโครงข่ายคมนาคมในเมืองเก่าพะเยาที่ปรากฏในปัจจุบัน มีลักษณะรูปแบบโครงข่ายถนนตัดกันเป็นตารางสี่เหลี่ยมบริเวณตัวเมืองพะเยา และบางส่วนใช้แนวกำแพงเมือง-คูเมืองโบราณเป็นแนวถนนปัจจุบัน ได้แก่ บริเวณถนนรอบเวียง และถนนงำเมือง โดยมีถนน

พหลโยธิน (สายเก่า) พาดผ่านตัวเมืองพะเยา ซึ่งเป็นถนนสายหลักที่สำคัญในการเดินทางเข้าและออกจากตัวเมืองพะเยา

4.2.4 ที่หมายตาในบริเวณเมืองเก่า

บริเวณที่หมายตาที่สำคัญของเมืองพะเยา ที่มีความโดดเด่นเป็นสง่า และสามารถรับรู้ได้ในมุมมองของชาวพะเยา มีด้วยกัน 3 แห่ง คือ วัดศรีโคมคำ หรือวัดพระเจ้าตนหลวง เป็นวัดคู่บ้านคู่เมืองพะเยา เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ตั้งอยู่ติดกว๊านพะเยา ในเขตตำบลเวียง เป็นที่ประดิษฐานพระเจ้าตนหลวง สร้างขึ้นในระหว่างปี พ.ศ. 2034 - 2067 ในรัชสมัยของพญายอดเชียงราย พระเจ้าตนหลวงเป็นพระประธานเก่าแก่ในพระวิหารหลวง ศิลปะเชียงแสนที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในล้านนา สร้างจากอิฐมอญผสมกับปูนขาว ชาวพะเยาถือเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง

วัดพระธาตุจอมทอง ตั้งอยู่ตรงข้ามวัดศรีโคมคำ ในเขตตำบลเวียง อำเภอเมืองพะเยา ตั้งอยู่บนเนินเขากลางเมืองโบราณเวียงจอมทอง องค์พระธาตุเป็นเจดีย์ทรงล้านนาสูง 30 เมตร รูปลักษณะองค์เจดีย์เป็นทรงเดียวกันกับเจดีย์พระธาตุจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ และวัดพระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน เชื่อกันว่าเป็นพระธาตุเจดีย์ที่บรรจุพระเกศาธาตุ และพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้า ถือเป็นปูชนียสถานและโบราณสถานที่สำคัญคู่บ้านคู่เมืองพะเยามาแต่โบราณ เมื่อเดินทางขึ้นไปถึงวัดพระธาตุจอมทองจะสามารถมองเห็นทัศนียภาพของตัวเมืองพะเยาและกว๊านพะเยาได้อย่างชัดเจน

อนุสาวรีย์พ่อขุนงำเมือง ตั้งอยู่บริเวณสวนสาธารณะริมกว๊านพะเยา เป็นรูปปั้นสำริดความสูงเท่าครึ่งขององค์จริงในท่าประทับยืน ทรงชุดกษัตริย์สวมมงกุฎ พระหัตถ์ถือดาบอาญาสิทธิ์หันพระพักตร์ไปทางกว๊านพะเยา ประดิษฐานบนแท่นสูง 2.50 เมตร พ่อขุนงำเมืองเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวพะเยา มักมีผู้คนแวะเวียนมากราบไหว้สักการะอนุสาวรีย์พ่อขุนงำเมืองอยู่ตลอด

พระเจ้าตนหลวง วัดศรีโคมคำ

วัดพระธาตุจอมทอง

อนุสาวรีย์พ่อขุนงำเมือง

รูปที่ 5 ที่หมายตาของเมืองพะเยา

4.2.5 ย่าน / บริเวณที่สำคัญและมีคุณค่าของเมือง

ปัจจุบันในเขตพื้นที่เมืองพะเยามีย่านหรือบริเวณที่สำคัญของเมือง ได้แก่ ชุมชนอยู่อาศัยย่านหนองระบู ตั้งอยู่บริเวณถนนดอนสนามเชื่อมต่อกับถนนพหลโยธิน ในอดีตชุมชนย่านหนองระบูเป็นย่านการค้าดั้งเดิมแห่งหนึ่งของเมืองพะเยาที่มีสภาพการค้าคึกคัก เป็นย่านรับซื้อพืชผลทางการเกษตรที่มาจากแหล่งต่าง ๆ และเป็นตัวกลางผ่านสินค้าไปยังตลาดในตัวเมืองพะเยาและที่อื่นๆ รวมทั้งเป็นย่านอุตสาหกรรมการเกษตร โดยเฉพาะโรงสีข้าว ซึ่งตั้งอยู่เรียงติดกันบริเวณถนนดอนสนามฝั่งติดกว๊านพะเยา ปัจจุบันยังปรากฏให้เห็นอาคารโรงสีข้าว ลานตากข้าว บ้านไม้สูง 1-2 ชั้น และเรือนแถวไม้ค้าขาย ตั้งอยู่บริเวณริมสองฝั่งถนนดอนสนามเป็นจำนวนมาก

รูปที่ 6 ย่าชุมชนหนองระบู ย่านการค้าดั้งเดิมของเมืองพะเยา

4.2.6 ธรรมชาติในเมืองเก่า

ในพื้นที่เมืองเก่าพะเยามีพื้นที่ที่เป็นแหล่งธรรมชาติของเมืองเก่าอยู่ค่อนข้างมากที่สำคัญ ได้แก่

- กว๊านพะเยา ถือเป็นแหล่งธรรมชาติที่สำคัญของเมืองพะเยา และเป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่ที่สุดของภาคเหนือตอนบน มีพื้นที่ประมาณ 12,831 ไร่ หรือ 20.53 ตารางกิโลเมตร นอกจากมีความสำคัญเป็นแหล่งน้ำในการอุปโภคบริโภค แหล่งอาหาร แหล่งประมงน้ำจืด ใช้ในการทำการเกษตร เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ และสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดพะเยาแล้ว กว๊านพะเยายังเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของเมืองที่ช่วยสร้างบรรยากาศเมืองเก่าและสภาพภูมิทัศน์ที่สวยงาม

ให้กับเมือง โดยทัศนียภาพรอบกว๊านพะเยามีความสวยงาม สามารถมองเห็นแนวทิวเขาสลับซับซ้อน และยังใช้เป็นพื้นที่ทางสังคมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่สำคัญของเมืองพะเยาและจังหวัดพะเยาด้วย

- แนวต้นไม้ใหญ่บริเวณโดยรอบวัดพระธาตุจอมทอง ซึ่งตั้งอยู่บนเนินเขาเล็ก ๆ กลางเมืองโบราณเวียงจอมทอง ใกล้กับกว๊านพะเยา สภาพบริเวณโดยรอบวัดพระธาตุจอมทองเป็นสวนรุกขชาติที่พันธุ์ไม้นานาชนิดขึ้นเป็นจำนวนมาก มีสภาพสงบร่มรื่นเป็นสิ่งที่ช่วยส่งเสริมให้ธรรมชาติของเมืองเก่ามีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

รูปที่ 7 แนวต้นไม้ใหญ่บริเวณโดยรอบวัดพระธาตุจอมทอง แหล่งธรรมชาติของเมืองพะเยา

รูปที่ 8 สภาพธรรมชาติบริเวณโดยรอบวัดพระธาตุจอมทอง
ที่มา: GoogleEarth.com (2558)

4.3 ขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าพะเยา

การวิเคราะห์ขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าพะเยา จากการกำหนดเกณฑ์และทำการประเมินคุณค่าความสำคัญในด้านต่าง ๆ ของโบราณสถาน อาคาร และสถานที่สำคัญ ซึ่งเป็นองค์ประกอบของเมืองเก่าที่มีอยู่ในพื้นที่เมืองพะเยา รวมทั้งการจัดลำดับความสำคัญตามระดับศักยภาพขององค์ประกอบเหล่านั้นของเมือง เมื่อพิจารณาองค์ประกอบดังกล่าวของเมืองพะเยาแล้ว ปรากฏว่าองค์ประกอบของเมืองที่มีคุณค่าความสำคัญมาก หรือมีระดับศักยภาพสูงถึงปานกลาง ส่วนใหญ่ตั้งกระจุกตัวอยู่รวมกัน มี 2 บริเวณหลัก คือ บริเวณตัวเมืองพะเยาปัจจุบัน และบริเวณวัดพระธาตุจอมทอง ส่วนองค์ประกอบของเมืองส่วนที่เหลือจะตั้งกระจายอยู่ในพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ของเมือง และหากพิจารณาขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า จากความกลมกลืนขององค์ประกอบของเมืองกับบริบทของเมือง ขอบเขตทางธรรมชาติ ขอบเขตการบริหารการปกครอง ลักษณะภูมิทัศน์วัฒนธรรม และความเป็นย่านที่ชัดเจนขององค์ประกอบเมือง พบว่า ในแง่ของความสมบูรณ์ในองค์ประกอบของเมือง และการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าพะเยา การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าพะเยาควรมีด้วยกัน 2 บริเวณ คือ บริเวณที่ 1 พื้นที่เมืองเก่าบริเวณใจเมืองพะเยา และบริเวณที่ 2 พื้นที่เมืองเก่าพะเยาบริเวณเวียงพระธาตุจอมทอง ทั้งนี้ พื้นที่เมืองเก่าพะเยา ทั้ง 2 บริเวณ มีเนื้อที่รวมทั้งหมด 2.99 ตารางกิโลเมตร หรือ 1,872.01 ไร่ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

บริเวณที่ 1 พื้นที่เมืองเก่าพะเยา บริเวณใจเมืองพะเยา มีเนื้อที่ทั้งหมด 2.61 ตารางกิโลเมตร หรือ 1,632.60 ไร่ โดยมีอาณาเขตดังนี้ (แผนที่ 2 หรือ แผนที่ 3)

ทิศเหนือ	จดแนวกึ่งกลางถนนพหลโยธินบริเวณที่บรรจบกับแนวเขตที่ดินกำแพงเมือง-คูเมืองของชุมชนโบราณเวียงพะเยา (ด้านนอก) ของกรมธนารักษ์ (พิกัด X = 594279 และ Y = 2119909) ต่อเนื่องไปทางทิศตะวันออกตามแนวเขตที่ดินกำแพงเมือง-คูเมืองของชุมชนโบราณเวียงพะเยา (ด้านนอก) เรื่อยไปกระทั่งจดทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 (พิกัด X = 595247 และ Y = 220095)
ทิศตะวันออก	จดแนวกึ่งกลางทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 บริเวณที่บรรจบกับแนวเขตที่ดินกำแพงเมือง-คูเมืองของชุมชนโบราณเวียงพะเยา (ด้านนอก) (พิกัด X = 595247 และ Y = 220095) ต่อเนื่องไปทางทิศตะวันออกซึ่งเชื่อมต่อกับแนวเขตที่ดินกำแพงเมือง-คูเมืองของชุมชนโบราณเวียงประตูชัย (ด้านนอก) ของกรมธนารักษ์ และต่อเนื่องเรื่อยไปตามแนวเขตที่ดินกำแพงเมือง-คูเมืองของชุมชน

โบราณเวียงประตูชัย กระทั่งมาจดแนวกึ่งกลางถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 บริเวณสะพานข้ามแม่น้ำอิง หน้าศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืดจังหวัดพะเยา (พิกัด X = 596131 และ Y = 2118740)

ทิศใต้ จดแนวกึ่งกลางถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 บริเวณสะพานข้ามแม่น้ำอิง หน้าศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืดจังหวัดพะเยา (พิกัด X = 596131 และ Y = 2118740) ต่อเนื่องขึ้นไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ โดยเลาะเลียบไปตามแนวชายฝั่งกว๊านพะเยา กระทั่งจดแนวกึ่งกลางถนนชายกว๊าน (พิกัด X = 594740 และ Y = 2119117)

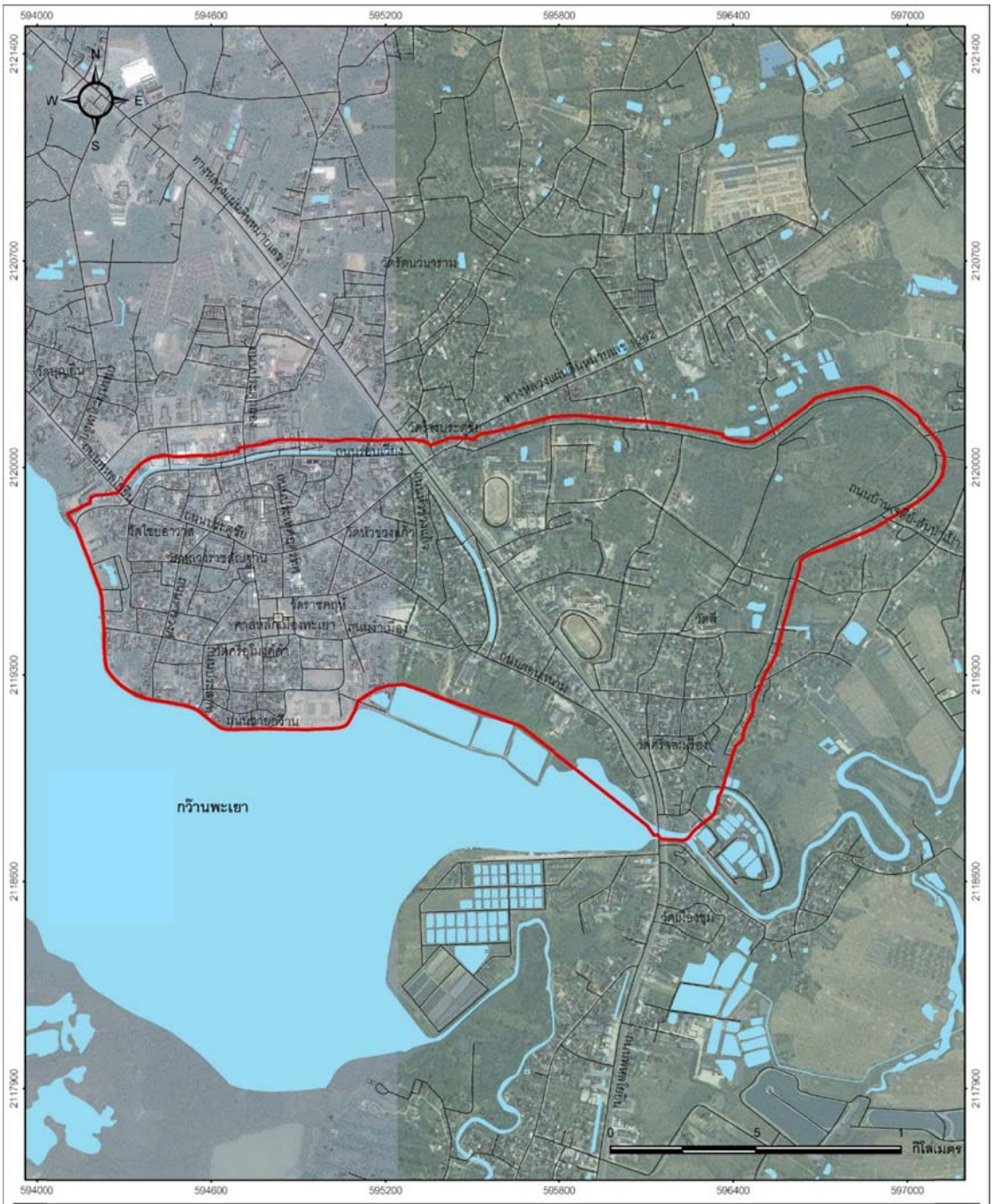
ทิศตะวันตก จดแนวกึ่งกลางถนนชายกว๊าน (พิกัด X = 594740 และ Y = 2119117) ต่อเนื่องขึ้นไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือตามแนวกึ่งกลางถนนชายกว๊าน กระทั่งจดแนวเขตที่ดินกำแพงเมือง-คูเมืองของชุมชนโบราณเวียงพะเยา (ด้านนอก) ของกรมธนารักษ์ และต่อเนื่องไปทางทิศตะวันออกตามแนวเขตที่ดินกำแพงเมือง-คูเมืองของชุมชนโบราณเวียงพะเยา (ด้านนอก) กระทั่งจดแนวกึ่งกลางถนนพหลโยธิน (พิกัด X = 594279 และ Y = 2119909)

บริเวณที่ 2 พื้นที่เมืองเก่าพะเยา บริเวณเวียงพระธาตุจอมทอง มีเนื้อที่ทั้งหมด 0.38 ตารางกิโลเมตร หรือ 239.41 ไร่ โดยกำหนดตามขอบเขตที่ดินกำแพงเมือง-คูเมืองของเวียงพระธาตุจอมทอง ของกรมธนารักษ์ (แผนที่ 4 หรือ แผนที่ 5)

4.4 เขตพื้นที่ (Zoning) ภายในขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าพะเยา

ภายในขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าพะเยาซึ่งเป็นพื้นที่หลัก มีเนื้อที่รวมทั้งหมดประมาณ 2.99 ตารางกิโลเมตร หรือ 1,872.01 ไร่ ไม่มีการแบ่งเขตพื้นที่ (Zoning) ภายในพื้นที่เมืองเก่าพะเยา เนื่องจากบริเวณพื้นที่เมืองเก่าพะเยา โดยเฉพาะบริเวณใจเมืองพะเยามีองค์ประกอบที่สำคัญของเมืองส่วนใหญ่ตั้งกระจุกตัวอยู่ในบริเวณเวียงพะเยา หรือบริเวณตัวเมืองพะเยาปัจจุบัน โดยมีวัดหลวงราชสัณฐานเป็นศูนย์กลางหลักที่สำคัญของชุมชน และมีวัดต่าง ๆ เป็นศูนย์กลางย่อยกระจายอยู่ภายในพื้นที่เมืองเก่า ส่วนพื้นที่เมืองเก่าพะเยา บริเวณเวียงพระธาตุจอมทอง มีวัดพระธาตุจอมทองเป็นศูนย์กลางหลักที่สำคัญของชุมชน ซึ่งมีลักษณะที่โดดเด่นเป็นสง่าตั้งอยู่บนเนินเขากลางเวียงโบราณพระธาตุจอมทอง มีสวนรุกขชาติที่มีพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ปลูกอยู่หนาแน่นล้อมรอบวัด และมีชุมชนตั้งถิ่นฐานอยู่โดยรอบด้านล่างของเนินเขา

N
W
E
S
กว๊านพะเยา
วัดศรีโคมคำ
วัดพระเจ้าตนหลวง
วัดติโลกอารามหลวง
วัดศรีอุโมงค์คำ
วัดราชคฤห์
วัดหัวข่วงแก้ว
วัดสี
วัดศรีจอมเรือง
วัดเมืองรวม
วัดร่ำเปิง
วัดร้องขุ่น
วัดร้องกาศ
วัดร้องกาศ
วัดร้องกาศ

แผนที่ 3 ขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าพะเยา บริเวณใจเมืองพะเยา

สัญลักษณ์

- เส้นทางลำน้ำ
- เส้นทางคมนาคม
- แหล่งน้ำ
- อาคาร
- ขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า

ที่มา : กรมโยธาธิการและผังเมือง

โครงการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า
สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

แผนที่ 4 ขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าพะเยา บริเวณเวียงพระธาตุจอมทอง

สัญลักษณ์

- เส้นทางลำน้ำ
- เส้นทางคมนาคม
- แหล่งน้ำ
- อาคาร
- ขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า

ที่มา : กรมโยธาธิการและผังเมือง

โครงการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า
สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

แผนที่ 5 ขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าพะเยา บริเวณเวียงพระธาตุจอมทอง

สัญลักษณ์

- เส้นทางลำน้ำ
- เส้นทางคมนาคม
- แหล่งน้ำ
- อาคาร
- ขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า

ที่มา : กรมโยธาธิการและผังเมือง

โครงการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า
สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

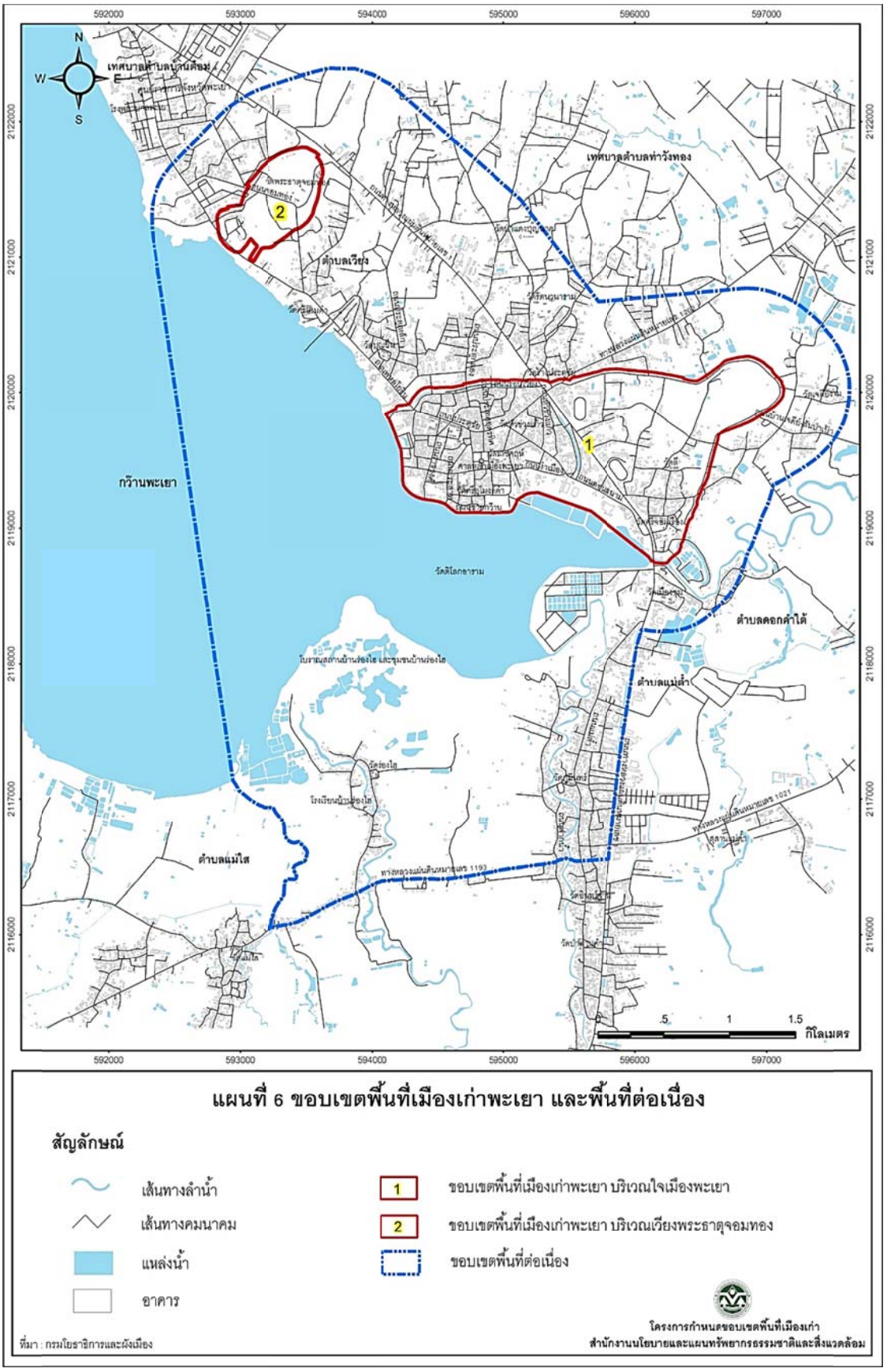
4.5 พื้นที่ต่อเนื่องเมืองเก่าพะเยา

ได้แก่ พื้นที่บริเวณที่อยู่โดยรอบพื้นที่หลักของเมืองเก่าพะเยา ทั้ง 2 บริเวณ (บริเวณใจเมืองพะเยา และบริเวณเวียงพระธาตุจอมทอง) ครอบคลุมพื้นที่ชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่โดยรอบ มีเนื้อที่รวมทั้งหมด 17.60 ตารางกิโลเมตร หรือ 11,002.23 ไร่ กำหนดให้มีระยะห่างจากแนวเขตพื้นที่เมืองเก่าพะเยาทั้ง 2 บริเวณ ออกไปทุกด้าน โดยมีอาณาเขตดังนี้ (แผนที่ 6 หรือ แผนที่ 7)

ทิศเหนือ จดแนวเขตกว๊านพะเยาบริเวณที่บรรจบกับแนวเส้นขนานระยะ 500 เมตร จากแนวเขตพื้นที่หลักเมืองเก่าพะเยา เวียงพระธาตุจอมทอง (พิกัด X = 592486 Y = 2121683) ต่อเนื่องเรื่อยไปทางทิศตะวันออกตามแนวเส้นขนานระยะ 500 เมตร จากแนวเขตพื้นที่หลักเมืองเก่าพะเยา เวียงพระธาตุจอมทอง กระทั่งจดแนวกึ่งกลางทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 (พิกัด X = 593032 Y = 2122204)

ทิศตะวันออก จดแนวกึ่งกลางทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 บริเวณที่บรรจบกับเส้นขนานระยะ 500 เมตร จากแนวเขตพื้นที่หลักเมืองเก่าพะเยา เวียงพระธาตุจอมทอง (พิกัด X = 593032 Y = 2122204) ต่อเนื่องลงมาทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ตามแนวเส้นขนานระยะ 700 เมตร จากแนวทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 กระทั่งมาบรรจบเชื่อมต่อกับแนวเส้นขนานระยะ 500 เมตร จากแนวเขตพื้นที่หลักเมืองเก่าพะเยา ใจเมืองพะเยา บริเวณพิกัด X = 595484 Y = 2120616 และต่อเนื่องลงมาตามแนวเส้นขนานระยะ 500 เมตร จากแนวเขตพื้นที่หลักเมืองเก่าพะเยา ใจเมืองพะเยา กระทั่งจดแนวกึ่งกลางทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 (พิกัด X = 596042 Y = 2118260) และต่อเนื่องลงมาทางทิศใต้ตามแนวกึ่งกลางทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 กระทั่งจดทางแยกตัดทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1193 (พิกัด X = 595801 Y = 2116539)

ทิศใต้	จดแนวกึ่งกลางทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1193 บริเวณทางแยกตัดทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 (พิกัด X = 595801 Y = 2116539) ต่อเนื่องไปทางทิศตะวันตกตามแนวกึ่งกลางทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1193 เรื่อยไปกระทั่งจดทางแยกตัดถนนท้องถิ่นไม่ปรากฏชื่อบริเวณพิกัด X = 593229 Y = 2116038
ทิศตะวันตก	จดแนวกึ่งกลางถนนท้องถิ่นไม่ปรากฏชื่อ บริเวณทางแยกตัดทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1193 (พิกัด X = 593229 Y = 2116038) ต่อเนื่องขึ้นไปทางทิศเหนือตามแนวกึ่งกลางถนนท้องถิ่นไม่ปรากฏชื่อกระทั่งจดกว๊านพะเยา และต่อเนื่องขึ้นไปทางทิศเหนือเป็นเส้นตรงผ่านกว๊านพะเยา กระทั่งจดแนวเส้นขนานระยะ 500 เมตรจากแนวเขตพื้นที่หลักเมืองเก่าพะเยา เวียงพระธาตุจอมทอง บริเวณพิกัด X = 592486 Y = 2121683

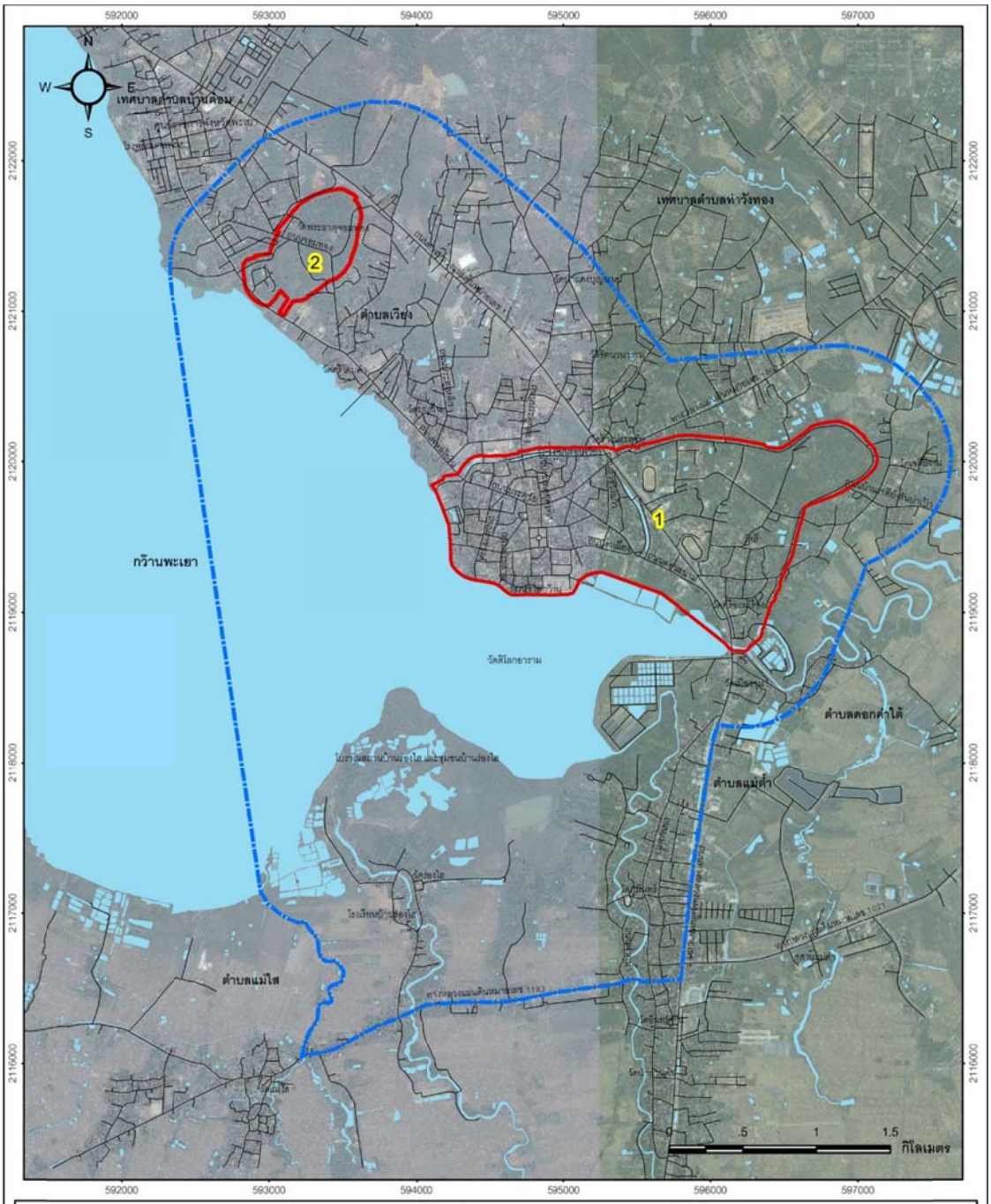
แผนที่ 6 ขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าพะเยา และพื้นที่ต่อเนื่อง

สัญลักษณ์

- เส้นทางลำน้ำ
- เส้นทางคมนาคม
- แหล่งน้ำ
- อาคาร
- 1 ขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าพะเยา บริเวณใจเมืองพะเยา
- 2 ขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าพะเยา บริเวณเวียงพระธาตุจอมทอง
- ขอบเขตพื้นที่ต่อเนื่อง

ที่มา : กรมโยธาธิการและผังเมือง

โครงการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า
สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

แผนที่ 7 ขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าพะเยา และพื้นที่ต่อเนื่อง

สัญลักษณ์

- เส้นทางลำน้ำ
- เส้นทางคมนาคม
- แหล่งน้ำ
- อาคาร
- 1 ขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าพะเยา บริเวณใจเมืองพะเยา
- 2 ขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าพะเยา บริเวณเวียงพระธาตุจอมทอง
- ขอบเขตพื้นที่ต่อเนื่อง

ที่มา : กรมโยธาธิการและผังเมือง

โครงการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า
สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

5. แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าพะเยา

5.1 แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาทั่วไป

พิจารณาจากแนวทางทั่วไป 7 ประการ ซึ่งสามารถเลือกนำไปใช้ปฏิบัติตามความเหมาะสมสำหรับพื้นที่เฉพาะแต่ละบริเวณที่มีความแตกต่างกันออกไป ดังนี้

แนวทาง	การดำเนินงาน
1. การมีส่วนร่วมและการประชาสัมพันธ์	1.1 ให้ประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มดำเนินการศึกษาเพื่อให้ข้อมูลพื้นฐานแสดงความต้องการและความเป็นเจ้าของ โดยใช้กระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นในรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ กลุ่มสนใจ การประชุมสัมมนา ฯลฯ 1.2 ให้ประชาสังคมเห็นชอบในหลักการดำเนินการบริหารการใช้ประโยชน์ที่ดิน โครงข่ายคมนาคมขนส่ง การจัดระเบียบอาคารและสภาพแวดล้อม เพื่อลดกระแสต่อต้านและการไม่ให้ความร่วมมือ ตลอดระยะเวลาดำเนินการ 1.3 การประชาสัมพันธ์โดยวิธีต่าง ๆ เช่น การพบปะพูดคุย การประชาสัมพันธ์โดยผ่านประชาสังคม ผ่านสื่อต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนได้รับทราบผลกระทบที่ตนเองจะได้รับจากแผนการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า และรับฟังข้อคิดเห็นเพื่อการปรับปรุงให้สมบูรณ์ขึ้น 1.4 คณะอนุกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าระดับเมืองและกลุ่มประชาสังคมร่วมกันดำเนินการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ รวมถึงให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการให้ข้อคิดเห็น และจัดกิจกรรมเมืองเก่าอย่างต่อเนื่อง เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนได้เห็นคุณค่าของเมืองเก่า ทั้งคุณค่าด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษา และอื่น ๆ เพื่อสร้างความภาคภูมิใจและจิตสำนึกรักถิ่นฐาน
2. การสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างยั่งยืน	2.1 จัดตั้งคณะกรรมการเพื่อกำหนดกรอบการสร้างจิตสำนึกทางสังคม โดยการให้ความรู้ สร้างการรับรู้ตั้งแต่ในครอบครัว กลุ่มทางสังคมต่าง ๆ ชุมชนและเป็นแบบแผนของเมืองเก่า

แนวทาง	การดำเนินงาน
	2.2 ทุกภาคส่วนร่วมกันสร้างกลไกการเรียนรู้ต่าง ๆ ผ่านการประชุมในชุมชน จัดกิจกรรมสำหรับเด็กและเยาวชน กิจกรรมวันครอบครัว ผ่านสื่อโทรทัศน์ วิทยุ ผ่านทางพระสงฆ์ โรงเรียน และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนช่องทางอินเทอร์เน็ตที่จะกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ ความรัก ความหวงแหน มรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติที่บรรพบุรุษได้สร้างไว้ 2.3 ให้ประชาชนในชุมชน เยาวชน ร่วมแสดงความคิดเห็นต่อแนวทางและระเบียบปฏิบัติต่าง ๆ ที่จะใช้รณรงค์จนเกิดการรับรู้ และเป็นวิถีชีวิตที่ต้องปฏิบัติร่วมกัน 2.4 มีกิจกรรมประเมินผลเพื่อการปรับปรุงแก้ไขวิธีการสร้างการเรียนรู้ที่สามารถสร้างการซึมซับแนวทางการพัฒนาเชิงอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นอย่างยั่งยืน
3. การส่งเสริมกิจกรรมและวิถีชีวิตท้องถิ่น	กิจกรรมและวิถีชีวิตเป็นมรดกที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Heritage) ได้แก่ ประเพณี อาหาร การแต่งกาย ภาษา เทศกาล คติความเชื่อ และภูมิปัญญาท้องถิ่น จะต้องมีการอนุรักษ์และฟื้นฟูอย่างเป็นระบบ โดยอาศัยองค์ความรู้จากประชาชนและนักวิชาการในท้องถิ่น มีการค้นคว้าเผยแพร่และสืบทอดอย่างต่อเนื่อง เช่น จัดพิมพ์เอกสารเผยแพร่ ฟื้นฟูงานเทศกาลต่างๆ เพื่อได้ประโยชน์ทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
4. การส่งเสริมคุณภาพชีวิต	จัดให้มีบริการสาธารณูปโภคสาธารณูปการ และธุรกรรมบริการที่ครบสมบูรณ์ สำหรับผู้อยู่อาศัยในย่านเมืองเก่าและนักท่องเที่ยวทุกเพศวัย ที่สะดวกต่อการเข้าถึงและไม่จำเป็นต้องเดินทางไกลออกนอกบริเวณเมืองเก่า การจัดบริการรวมทั้งระบบการรักษาความปลอดภัยและป้องกันอัคคีภัยมีความจำเป็น เพราะภายในบริเวณเมืองเก่ามีสภาพการอยู่อาศัยที่มักหนาแน่นและมีเส้นทางสัญจรที่ค่อนข้างคับแคบ

แนวทาง	การดำเนินงาน
5. การป้องกันภัยคุกคามจากมนุษย์และธรรมชาติ	5.1 คณะอนุกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าระดับเมืองสามารถใช้อำนาจตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องในการจัดระเบียบหรือระงับยับยั้งกิจกรรมการพัฒนาก่อสร้างที่จะเป็นผลกระทบต่อโบราณสถานและแหล่งมรดกศิลปวัฒนธรรม เพื่อป้องกันกรณีการพัฒนาสิ่งก่อสร้างที่บดบังโบราณสถาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาบนที่ดินของทางราชการหรือวัดซึ่งมีเอกสิทธิ์ไม่ต้องผ่านการตรวจสอบของหน่วยงานควบคุมการก่อสร้างท้องถิ่น 5.2 จัดตั้งกลุ่มเฝ้าระวัง โดยอาศัยการประสานงานกับเครือข่ายนักเรียน นักศึกษาและนักวิชาการท้องถิ่น เพื่อช่วยติดตามตรวจสอบการพัฒนาที่กำลังเกิดขึ้นในพื้นที่ใกล้เคียงกับโบราณสถานและแหล่งมรดกศิลปวัฒนธรรม 5.3 จัดให้มีการศึกษาปัญหาความเสี่ยงต่อภัยธรรมชาติ วางแนวทางแก้ปัญหาเพื่อป้องกันรักษาแหล่งศิลปวัฒนธรรม จัดวางระบบเตือนภัยล่วงหน้าที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ
6. การประหยัดพลังงานด้านการสัญจรและสภาพแวดล้อม	6.1 การขาดแคลนเส้นทางสัญจรที่เหมาะสมสำหรับคนเดินและจักรยาน ทำให้ผู้คนต้องอาศัยรถยนต์และจักรยานยนต์มากขึ้นเป็นวงจรต่อเนื่อง ควรส่งเสริมพัฒนาทางเดินเท้า การใช้จักรยานและพาหนะทางเลือกในย่านเมืองเก่า เพื่อลดการใช้ยานพาหนะที่ใช้เชื้อเพลิงและสร้างมลภาวะ 6.2 นำระบบกระบวนการธรรมชาติและสภาพภูมิประเทศมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาด้านกายภาพของชุนชนเมืองเก่า การเปิดช่องมองภูมิทัศน์และปลูกต้นไม้สร้างร่มเงาจะช่วยให้อากาศเกิดการไหลเวียน ลดอุณหภูมิและความชื้น เพิ่มสภาวะความสบายในบริเวณเมืองเก่า
7. การดูแลและบำรุงรักษาอาคารและสาธารณูปการ	7.1 ปัจจุบันสิ่งก่อสร้างในย่านเมืองเก่ามีข้อจำกัดต่อความต้องการใช้ประโยชน์สำหรับชีวิตประจำวัน การต่อเติมโดยขาดการพิจารณาความเหมาะสมอาจเป็นการทำลายคุณค่า

แนวทาง	การดำเนินงาน
	การปล่อยให้เกิดความเสื่อมโทรมของสภาพอาคารและสิ่งก่อสร้าง เป็นผลกระทบต่อคุณค่ามรดกศิลปวัฒนธรรมทั้งของตัวอาคารหรือสิ่งก่อสร้างนั้นและบริเวณแวดล้อม 7.2 ขยายบทบาทองค์กรปกครองท้องถิ่นในคณะอนุกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าระดับเมือง ในการดูแลมิให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่กระทบต่อลักษณะทางกายภาพที่สำคัญของสิ่งก่อสร้างในย่านเมืองเก่า และส่งเสริมให้มีการบำรุงรักษาสภาพภายนอกของอาคารอย่างต่อเนื่อง โดยเลือกใช้วัสดุก่อสร้างที่มีลักษณะคล้ายหรือสอดคล้องกับของเดิมมากที่สุด หรือส่งเสริมให้มีการนำวัสดุก่อสร้างของเดิมกลับมาใช้ประโยชน์ให้มากที่สุด

5.2 แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาสำหรับเขตพื้นที่ (Zoning)

พิจารณาจากเขตพื้นที่ (Zoning) มี 2 ประเภท ซึ่งสามารถเลือกนำไปใช้ปฏิบัติตามความเหมาะสมสำหรับแต่ละพื้นที่ ประกอบด้วย

<u>พื้นที่หลัก</u> มีแนวทางการดำเนินงาน ทั้งหมด 5 ด้าน ดังนี้

แนวทาง	การดำเนินงาน
1. ด้านการใช้ประโยชน์ที่ดิน	1.1 ลดการใช้ประโยชน์ที่ดินในส่วนที่ไม่จำเป็นในเขตพื้นที่ศาสนสถาน 1.2 ที่ดินของรัฐและเอกชนให้เป็นที่ดินประเภทอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมไทยเป็นหลักให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อหัตถกรรม การท่องเที่ยว พาณิชยกรรม การอยู่อาศัย ศาสนสถาน สถานศึกษา หน่วยงานราชการ สาธารณูปโภค สาธารณูปการ นันทนาการ การรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมหรือสาธารณประโยชน์เท่านั้น 1.3 ที่ดินบนแนวกำแพงเมืองและคูเมือง จะต้องฟื้นฟูพื้นที่ขอบให้เห็นชัดเจน โดยลดบทบาทการใช้ประโยชน์ที่ดินหรือหากมีการใช้ประโยชน์ที่ดินต่อเนื่อง ควรกำหนดลักษณะที่

แนวทาง	การดำเนินงาน
	แสดงความเป็นพื้นที่ขอบให้เด่นชัด
2. ด้านอาคารและสภาพแวดล้อม	รักษาสภาพแวดล้อมโดยกำหนดความสูง สัดส่วนพื้นที่ว่าง (Open Space Ratio) ขนาด ลักษณะ แบบ รูปทรง ฯลฯ ของอาคารให้สอดคล้องและกลมกลืนหรือไม่ทำลายโบราณสถานในพื้นที่ พิจารณาการใช้วัสดุและสีของอาคารเพื่อสร้างบรรยากาศการเข้ามาถึงบริเวณสำคัญของเขตพื้นที่เมืองเก่า
3. ด้านระบบการจราจรและคมนาคมขนส่ง	3.1 ส่งเสริมให้มีทางเดินเท้า และการสัญจรด้วยยานพาหนะขนาดเบาเพื่อลดมลภาวะ เช่น รถจักรยาน รถลากจูง เป็นต้น 3.2 ลดปริมาณการจราจร ห้ามรถบรรทุกหนักและรถขนาดใหญ่เข้าสู่พื้นที่ 3.3 จำกัดการก่อสร้างลานจอดรถขนาดใหญ่ ซึ่งเป็นมลภาวะทางสายตาที่ขัดแย้งกับสภาพแวดล้อมเมืองเก่า 3.4 แนวถนนที่สร้างทับอยู่บนแนวกำแพงเมืองหรือคูเมืองเดิม ควรมีสัญลักษณ์แสดงถึงสิ่งก่อสร้างในอดีต สร้างตำแหน่งจุดหมายตาที่ตำแหน่งประตูเมืองเดิม หรือป้ายชื่อที่สื่อความหมายถึงแนวกำแพงเมืองหรือคูเมืองเดิม
4. ด้านการพัฒนาภูมิทัศน์	4.1 สร้างเส้นทางต่อเนื่องระหว่างตำแหน่งองค์ประกอบเมือง โบราณสถาน และพื้นที่เปิดโล่งในเมือง โดยจัดให้มีทางคนเดิน ทางจักรยาน หรือพาหนะขนาดเบา 4.2 จัดทางคนเดินที่ปลอดภัย พร้อมอุปกรณ์สาธารณูปโภคอำนวยความสะดวก เช่น โคมไฟ ถังขยะ ป้ายบอกทาง ฯลฯ
5. ด้านการบริหารและการจัดการ	5.1 ให้จังหวัดจัดตั้งสำนักงานเลขานุการคณะอนุกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า เพื่อทำหน้าที่เป็นสำนักงานเลขานุการของคณะอนุกรรมการฯ 5.2 ให้จังหวัดออกประกาศ เรื่อง มาตรการในการควบคุมการก่อสร้างอาคารภาครัฐ รัฐวิสาหกิจ และหน่วยงานของรัฐอย่างอื่นที่อาจพึงมีในบริเวณเมืองเก่า ที่จะดำเนินการ

แนวทาง	การดำเนินงาน
	ก่อสร้างภายในบริเวณเมืองเก่า ส่งเรื่องและแบบแปลนให้คณะอนุกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า โดยผ่านสำนักงานเลขานุการคณะอนุกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า เพื่อพิจารณาให้ความเห็นถึงผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมก่อน 5.3 จัดทำแผนแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า และคณะรัฐมนตรี เพื่อเป็นกรอบแนวทางในการดำเนินงาน 5.4 วางแนวนโยบายการใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณเมืองเก่า 5.5 ให้องค์กรปกครองท้องถิ่น ออกมาตรการในการควบคุมการก่อสร้างอาคารของภาคเอกชน

<u>พื้นที่ต่อเนื่อง</u> มีแนวทางการดำเนินงาน ทั้งหมด 4 ด้าน ดังนี้

แนวทาง	การดำเนินงาน
1. ด้านการใช้ประโยชน์ที่ดิน	1.1 ลดการใช้ประโยชน์ที่ดินในส่วนไม่จำเป็นในเขตพื้นที่ศาสนสถาน 1.2 ที่ดินของรัฐและเอกชนให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อหัตถกรรม การท่องเที่ยว การอยู่อาศัย พาณิชยกรรม สถาบันราชการ สถานศึกษา ศาสนสถาน สาธารณูปโภค สาธารณูปการ นันทนาการ การรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม หรือสาธารณประโยชน์เท่านั้น และต้องส่งเสริมพื้นที่หลัก
2. ด้านอาคารและสภาพแวดล้อม	2.1 พิจารณาวางข้อกำหนดความสูงและแนวถอยร่นอาคาร รวมทั้งขนาดมวลอาคาร เพื่อรักษาสัดส่วนที่เหมาะสมของขนาดอาคารที่ไม่ทำลายแหล่งศิลปกรรมในพื้นที่และพื้นที่เมืองเก่า 2.2 พิจารณาการใช้วัสดุและสีของอาคารเพื่อส่งเสริมบรรยากาศในเขตพื้นที่เมืองเก่า 2.3 พิจารณาการใช้ประโยชน์อาคารเก่าที่ยังคงสภาพหรือ

แนวทาง	การดำเนินงาน
	สามารถฟื้นฟูได้ในกิจกรรมที่เกี่ยวเนื่องกับการเรียนรู้และการท่องเที่ยว
3. ด้านระบบการจราจรและคมนาคมขนส่ง	3.1 สร้างที่จอดรถในตำแหน่งที่เหมาะสม เป็นจุดเปลี่ยนระบบการสัญจรเข้าถึงพื้นที่หลักและส่วนอื่น ๆ ของเมือง เพื่อลดจำนวนรถยนต์ที่จะเข้าไปสร้างความคับคั่งของการจราจร รวมทั้งผลกระทบด้านมุมมองและการเกิดมลภาวะในพื้นที่เมืองเก่า 3.2 ส่งเสริมให้มีทางเดินเท้าและการสัญจรด้วยยานพาหนะขนาดเบา เช่น รถจักรยาน และรถลากจูง เป็นต้น
4. ด้านการพัฒนาภูมิทัศน์	4.1 เส้นทางหลักเข้าสู่เมืองเก่า ควรสร้างเอกลักษณ์และจุดหมายตาที่ระบุการมาถึงย่านเมืองเก่า รวมถึงการเปิดมุมมอง (Vista) ตามแนวเส้นทางการสัญจรเข้าสู่บริเวณเมืองเก่า 4.2 ปลูกต้นไม้ขนาดใหญ่ตามแนวเส้นทางเข้าสู่เมือง การพัฒนาภูมิทัศน์ สร้างร่มเงาตามแนวถนน ทางเท้า และสร้างจุดหมายตา โดยเลือกพันธุ์ไม้ที่มีความเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ของเมืองเก่า หรือที่เป็นต้นไม้ประจำจังหวัด เช่น ต้นสารภี (Mammea siamensis *Kosterm*) ซึ่งเป็นต้นไม้ประจำจังหวัดพะเยา เป็นต้น 4.3 ป้ายโฆษณาและป้ายกิจกรรมเชิงพาณิชย์ที่ไม่เหมาะสมเป็นปัญหาต่อทัศนียภาพ ควรจำกัดขนาดและรูปลักษณ์ของป้ายประเภทต่าง ๆ ส่งเสริมการออกแบบป้ายที่ดีมีเอกลักษณ์ด้วยการประกาศเกียรติคุณ 4.4 เปลี่ยนวัสดุพื้นผิวจราจรให้มีสีและสัมผัสที่แตกต่างจากถนนทั่วไป เพื่อให้รู้สึกถึงการมาถึงเมืองเก่า 4.5 จัดให้มีอุปกรณ์สาธารณูปโภคเพื่ออำนวยความสะดวกและที่มีเอกลักษณ์สอดคล้องกับความเป็นเมืองเก่า

บรรณานุกรม

เกรียงศักดิ์ ชัยดรุณ. 2554. *วัดโบราณในเมืองพะเยา*. โรงพิมพ์นครนิวลีการพิมพ์ จังหวัดพะเยา. 249 หน้า.

เกรียงศักดิ์ ชัยดรุณ. 2556. *จดหมายเหตุเมืองพะเยา (The Chronicles of Phayao)*. นครนิวส์การพิมพ์ จังหวัดพะเยา. 160 หน้า.

เกรียงศักดิ์ ชัยดรุณ (บรรณาธิการ). 2551. *พิพิธภัณฑ์เวียงพยาว (วัดลี): มรดกวัฒนธรรมแห่งภูมิปัญญาท้องถิ่น*. นครนิวส์การพิมพ์. 81 หน้า.

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดพะเยา. เอกสารจัดพิมพ์เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542. 384 หน้า.

เทศบาลเมืองพะเยา. มปป. *การพิจารณาคำร้องของผู้มีส่วนได้เสียผังเมืองรวมเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา*. เอกสารประกอบการประชุมคณะกรรมการพิจารณาด้านผังเมือง. 29 หน้า. (เอกสารอัดสำเนา).

สำนักผังเมืองรวมและผังเมืองเฉพาะ. 2550. *โครงการพันธมิตรเพื่อการพัฒนาตามผังเมือง: แผนงาน/โครงการพัฒนาตามผังเมืองรวมเมืองพะเยา*. กระทรวงมหาดไทย โดยกรมโยธาธิการและผังเมือง. หน้า 2-3.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2538. การศึกษาโบราณคดีที่มีคูคันดินล้อมรอบในบริเวณเมืองพะเยา. *ใน ประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมเมืองพะเยา* (สุจิตต์ วงษ์เทศ บรรณาธิการ). บริษัทพิฆเณศ พริ้นท์ติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด. หน้า 145.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2538. วัดศรีโคมคำ (วัดพระเจ้าตนหลวง). *ใน ประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมเมืองพะเยา (สุจิตต์ วงษ์เทศ บรรณาธิการ)*. บริษัทพิฆเณศ พริ้นท์ติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด. หน้า 535.

เอกสารประกอบการประชุม (ข้อมูลทางด้านโบราณคดี). 2557. การประชุมแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศิลปวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา ครั้งที่ 1/2557 ณ ห้องประชุมบวร รัตนประสิทธิ์ อาคารสำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยพะเยา วันที่ 22 กันยายน 2557. 98 หน้า.

เว็บไซต์ (Web site):

กรมโยธาธิการและการผังเมือง. 2011. *แผนผังกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตผังเมืองรวมเมืองพะเยา พ.ศ.2548 (ปรับปรุงครั้งที่ 1)*. สืบค้นจาก http://www.dpt.go.th (2015) เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2558.

คณะศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา. *วัดหลวงราชสัณฐานในอดีต*. สืบค้นจาก http://lannaartist.rmutl.ac.th/index.php?md=content&id=347&jb=view เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2558.

จังหวัดพะเยา. 2010. *วัดศรีอุโมงค์คำ*. สืบค้นจาก http://www.visitphayao.com/th/destination/watpaeaengbunnak เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2558.

จังหวัดพะเยา. 2010. *วัดป่าแดงบุนนาค*. สืบค้นจาก http://www.visitphayao.com/th/destination/watpaeaengbunnak เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2558.

จังหวัดพะเยา. 2010. *วัดอินทร์ฐาน*. สืบค้นจาก http://www.visitphayao.com/th/destination/watpaeaengbunnak เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2558.

จังหวัดพะเยา. 2010. *พระตำหนักกว๊านพะเยา*. สืบค้นจาก http://www.visitphayao.com/th/destination/watpaeaengbunnak เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2558.

บ้านโบราณกว๊านพะเยา: สถานที่สำคัญ. 2015. *ย่านโรงสีข้าวหนองระบู*. สืบค้นจาก https://www.facebook.com/baanborankwanphayao เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2558.

บ้านโบราณกว๊านพะเยา: สถานที่สำคัญ. 2015. *ย่านโรงสีข้าวหนองระบู*. สืบค้นจาก https://www.facebook.com/baanborankwanphayao เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2558.

บ้านโบราณกว๊านพะเยา: สถานที่สำคัญ. 2015. *กว๊านพะเยา และการใช้ประโยชน์บริเวณกว๊านพะเยา*. สืบค้นจาก https://www.facebook.com/baanborankwanphayao เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2558.

บ้านโบราณกว๊านพะเยา: สถานที่สำคัญ. 2015. *วัดศรีโคมคำ (วัดพระเจ้าตนหลวง)* . สืบค้นจาก https://www.facebook.com/baanborankwanphayao เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2558.

บ้านโบราณกว๊านพะเยา: สถานที่สำคัญ. 2015. *ย่านชุมชนที่อยู่อาศัยถนนงำเมือง และถนนดอนสนาม*. สืบค้นจาก https://www.facebook.com/baanborankwanphayao เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2558.

บ้านโบราณกว๊านพะเยา: สถานที่สำคัญ. 2015. *บ้านคุณหลวงศรีนครานุกูล*. สืบค้นจาก https://www.facebook.com/baanborankwanphayao เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2558.

พะเยา 108. 2015. *วัดยั้งย่อง (วัดประตูชัย)*. สืบค้นจาก http://www.phayao108.com/2013/11/01/วัดยั้งย่องวัดประตูชัย/ เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2558.

พะเยา 108. 2015. *วัดศรีจอมเรือง*. สืบค้นจาก http://www.phayao108.com/category/ศิลปะวัฒนธรรมพะเยา เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2558.

สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน. 2008. *ร่องไฮ (กว๊านพะเยา)*. สืบค้นจาก http://www.cbt-i.org/2012/community_history.php?id=18 เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2558.

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา. 2556. *งานแปดเป็งนมัสการพระเจ้าตนหลวง ณ วัดศรีโคมคำ*. สืบค้นจาก www.m-culture.go.th/phayao เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2558.

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา. 2556. *งานบวงสรวงพ่อขุนงำเมือง ณ อนุสาวรีย์พ่อขุนงำเมือง ริมกว๊านพะเยา*. สืบค้นจาก www.m-culture.go.th/phayao เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2558.

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา. 2556. *งานประเพณีสลากภัต (ตานก๋วยสลาก) จังหวัดพะเยา*. สืบค้นจาก www.m-culture.go.th/phayao เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2558.

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา. 2556. *วัดติโลกอาราม*. สืบค้นจาก www.m-culture.go.th/phayao เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2558.

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา. 2556. *กิจกรรมการเวียนเทียนทางน้ำที่วัดติโลกอาราม*. สืบค้นจาก www.m-culture.go.th/phayao เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2558.

GoogleEarth. มปป. *ภาพดาวเทียมไม่ระบุมาตราส่วนแสดงบริเวณที่พบร่องรอยคูเมืองกำแพงเมืองในเขตอำเภอเมืองพะเยา*. สืบค้นจาก GoogleEarth.com เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2558.

GoogleEarth. มปป. *ภาพถ่ายดาวเทียมบริเวณตัวเมืองพะเยา*. สืบค้นจาก GoogleEarth.com เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2558.

GoogleEarth. มปป. *ที่ตั้งของชุมชนโบราณทั้ง 5 เวียง ในเขตเมืองพะเยา*. สืบค้นจาก GoogleEarth.com เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2558.

painaidii. 2011. *งานประเพณีเวียนเทียนกลางน้ำ จังหวัดพะเยา*. สืบค้นจาก http://www.painaidii.com/event/event-detail/00002172/lang/t/ เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2558.

SkyscraperCity. 2008. *กว๊านพะเยา และภาพมุงสูงสภาพแวดล้อมโดยรอบกว๊านพะเยา*. สืบค้นจาก http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=880892&page=90 เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2558.

OKNATIONBLOG. 2550. *เที่ยวงานลอยกระทง ริมก๊วานพะเยา*. สืบค้นจาก http://www.oknation.net/blog/saleman/2007/11/25/entry-1 เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2558.

ภาคผนวก

ผ.1 ข้อมูลที่สำคัญของพื้นที่เมืองพะเยา

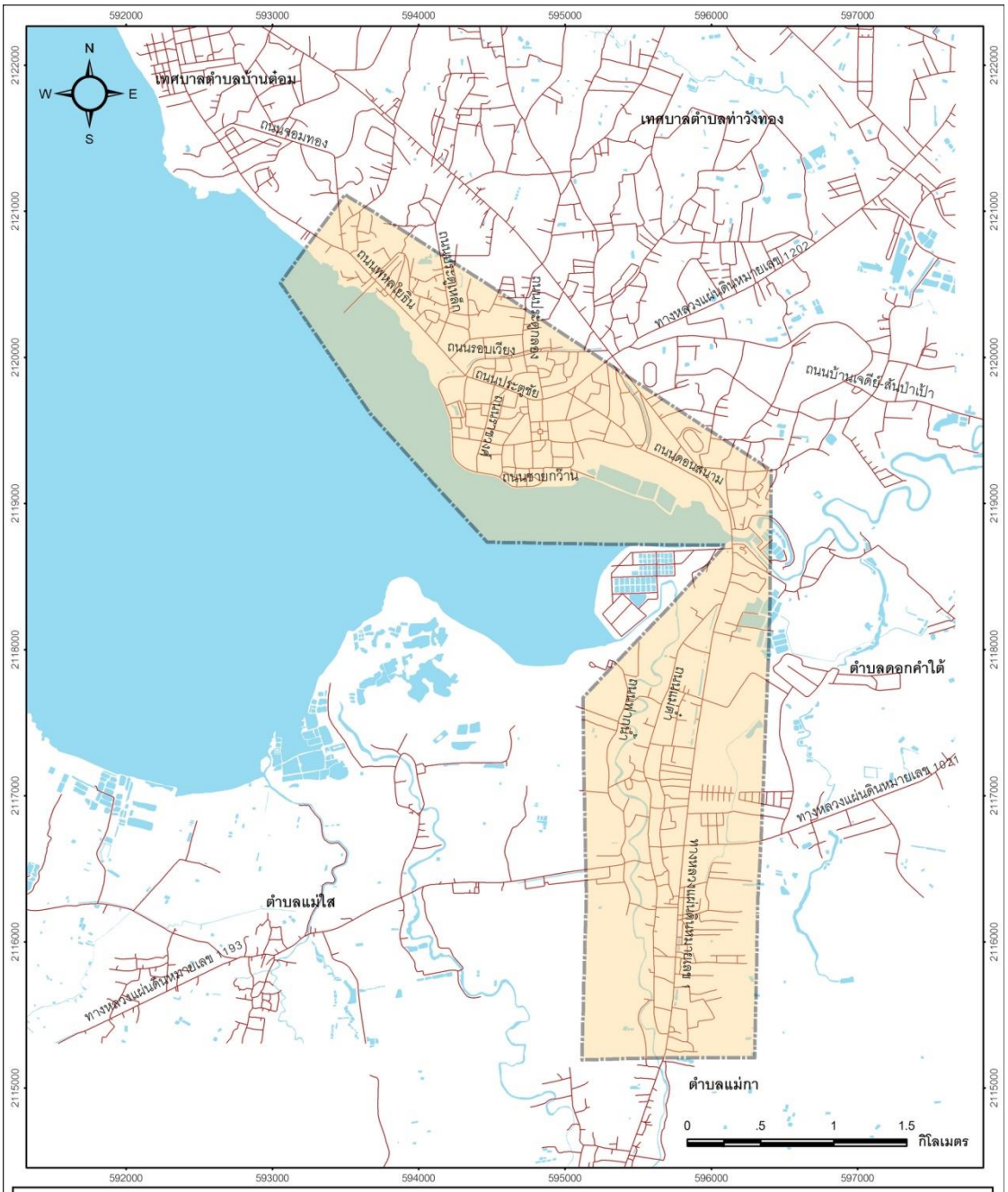
การศึกษาสภาพทั่วไปของพื้นที่เมืองพะเยา เพื่อชี้ให้เห็นสถานการณ์โดยรวมของเมืองพะเยาในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านอาณาเขตที่ตั้ง การบริหารการปกครอง สภาพแวดล้อมทางกายภาพ การใช้ประโยชน์ที่ดิน สภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม รวมถึงกฎระเบียบและข้อบังคับต่าง ๆ ที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่ปัจจุบันใช้บังคับ ซึ่งข้อมูลสนับสนุนทั้งหมดนี้จะเป็นประโยชน์ในการนำไปใช้พิจารณากำหนดแนวเขตพื้นที่เมืองเก่าพะเยาในลำดับต่อไป

1. สภาพทั่วไปของเมืองพะเยา

พื้นที่เมืองเก่าพะเยา ตั้งอยู่ในพื้นที่อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา จัดอยู่ในเขตภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ 735 กิโลเมตร โดยทางรถยนต์ตามทางหลวงหมายเลข 1 (ถนนพหลโยธิน) ครอบคลุมพื้นที่เขตการบริหารการปกครองหลัก คือ เทศบาลเมืองพะเยา และพื้นที่บางส่วนของเทศบาลตำบลท่าวังทอง และเทศบาลตำบลบ้านต๋อม (แผนที่ ผ-1)

เทศบาลเมืองพะเยา ตามพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งเทศบาลเมืองพะเยา จังหวัดเชียงราย พ.ศ. 2480 ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอนันทมหิดล คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ (ตามประกาศประธานสภาผู้แทนราษฎร) ลงวันที่ 4 สิงหาคม 2480 อาทิตย์ทิพอาภา พล.อ.เจ้าพระยาพิชเยนทรโยธิน ตราไว้ ณ วันที่ 11 มีนาคม พ. ศ. 2480 เห็นสมควรจัดเขตชุมนุมชนในพื้นที่บางส่วนของตำบลเวียง และตำบลแม่ต๋ำ อำเภอพะเยา จังหวัดเชียงราย ให้มีฐานะเป็นเทศบาลเมือง จนกระทั่งปี พ. ศ. 2520 ได้มีการตราพระราชบัญญัติจัดตั้งจังหวัดพะเยา โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 94 ตอน 67 ลงวันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2520 ได้รับแต่งตั้งขึ้นเป็นจังหวัดพะเยา เทศบาลเมืองพะเยาจึงขึ้นกับจังหวัดพะเยาตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา เทศบาลเมืองพะเยา มีพื้นที่ 9 ตารางกิโลเมตร หรือ 5,625 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลเวียง และตำบลแม่ต๋ำ มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่โดยรอบ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ เทศบาลตำบลบ้านต๋อม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ เทศบาลตำบลท่าวังทอง องค์การบริหารส่วนตำบลจำป่าหวาย อำเภอเมือง และเทศบาลเมืองดอกคำใต้ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา
ทิศใต้	ติดต่อกับ เทศบาลตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ เทศบาลตำบลบ้านสาง องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ใส องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านตุ่น อำเภอเมือง และกว๊านพะเยา จังหวัดพะเยา

แผนที่ ผ-1 ขอบเขตการปกครองในพื้นที่เมืองพะเยา

สัญลักษณ์

- เส้นทางลำน้ำ
- เส้นทางคมนาคม
- แหล่งน้ำ
- แนวเขตเทศบาลเมืองพะเยา

ที่มา : กรมโยธาธิการและผังเมือง

โครงการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า
สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

เทศบาลเมืองพะเยา ปัจจุบันแบ่งการบริหารการปกครองออกเป็น 13 ชุมชน ประกอบด้วย

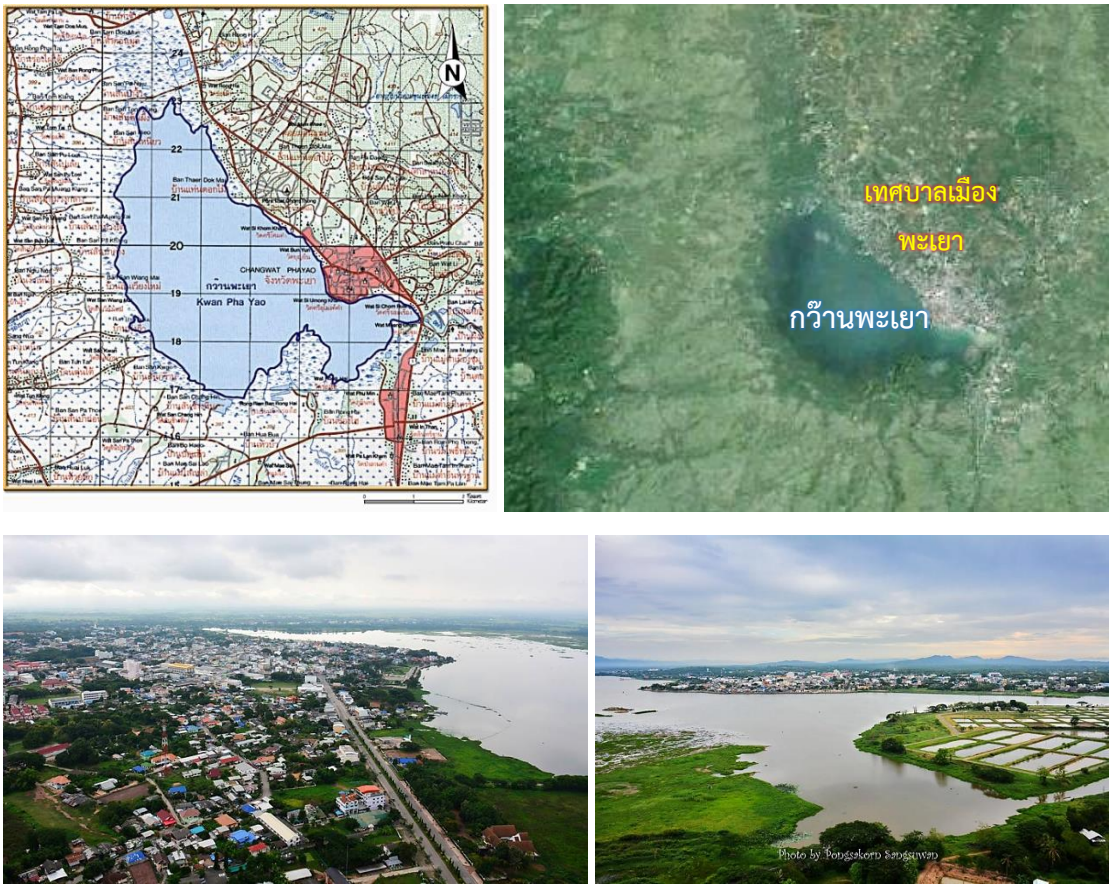
ชุมชนวัดศรีโคมคำ	ชุมชนวัดบุญยืน	ชุมชนวัดไชยอาวาส
ชุมชนวัดราชคฤห์	ชุมชนวัดศรีอุโมงค์คำ	ชุมชนวัดลี
ชุมชนหัวข่วงแก้ว	ชุมชนวัดศรีจอมเรือง	ชุมชนวัดภูมินทร์
ชุมชนวัดอินทร์ฐาน	ชุมชนวัดป่าลานคำ	ชุมชนวัดเมืองชุม
ชุมชนหลวงราชสัณฐาน		

เทศบาลตำบลท่าวังทอง ได้ยกฐานะจากสภาตำบลเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลท่าวังทอง ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ 2 มีนาคม 2538 มีพื้นที่ 39.29 ตารางกิโลเมตร หรือ 24,556 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลท่าวังทองทั้งตำบล ต่อมาได้มีการประกาศยกฐานะเป็นเทศบาลตำบลท่าวังทอง เมื่อวันที่ 6 กันยายน พ.ศ. 2550 ปัจจุบันแบ่งการบริหารการปกครองออกเป็น 14 หมู่บ้าน มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่โดยรอบ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ ตำบลดงเจน กิ่งอำเภอภูกามยาว จังหวัดพะเยา
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ ตำบลสว่างอารมณ์ และตำบลดอกคำใต้ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา
ทิศใต้	ติดต่อกับ เทศบาลเมืองพะเยา อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ ตำบลบ้านต๋อม และตำบลบ้านต๊ำ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปของพื้นที่เมืองพะเยา อยู่ในเขตลุ่มน้ำอิงและลุ่มน้ำกว๊านพะเยา มีเทือกเขาสูงทางทิศตะวันตก คือ ดอยหลวง สภาพพื้นที่มีลักษณะเป็นแอ่งกระทะ คือ มีอาณาเขตรอบนอกเป็นทิวเขาโอบล้อมเมือง ลักษณะพื้นที่ทางทิศเหนือและทิศตะวันตกเป็นที่ราบสูงและลาดต่ำมาทางทิศตะวันออกและทิศใต้ ส่วนบริเวณตอนกลางมีลักษณะเป็นที่ราบก้นกระทะ เกิดจากการทรุดตัวตามแนวเลื่อนในบริเวณแนวแม่น้ำอิง และมีแหล่งน้ำตามธรรมชาติขนาดใหญ่ คือ กว๊านพะเยา บริเวณนี้นอกจากมีกว๊านพะเยายังมีหนองน้ำต่าง ๆ อีกประมาณ 10 แห่ง มีร่องน้ำเชื่อมต่อระหว่างหนองน้ำ และมีร่องน้ำเชื่อมต่อระหว่างกว๊านพะเยากับแม่น้ำอิง ในฤดูฝนจะมีพื้นที่น้ำมาก แต่ในฤดูแล้งจะมีน้ำเฉพาะในแม่น้ำอิงและบริเวณหนองต่าง ๆ ในปี พ.ศ. 2482 กรมประมงได้สร้างประตูเก็บกักน้ำกั้นลำน้ำอิง จึงทำให้เกิดแหล่งน้ำจืดขนาดใหญ่ที่สุดในภาคเหนือตอนบน มีความลึกเฉลี่ย 1.95 เมตร ตำแหน่งของกว๊านพะเยาอยู่ปลายด้านใต้ของแนวภูเขาดอยห้วยน้ำขาวและแนวภูเขาดอยสันกลาง กว๊านพะเยาเป็นแหล่งรับน้ำจากแม่น้ำอิง และลำห้วยหลายสายไหลลงสู่กว๊าน ที่สำคัญ ได้แก่ ห้วยแม่ต๋อม ห้วยแม๋ใส ห้วยแม่เหียน และห้วยแม่ต๋ำ เป็นต้น

กว๊านพะเยา จัดเป็นแหล่งน้ำจืดขนาดใหญ่ที่สุดในภาคเหนือตอนบน มีพื้นที่ประมาณ 20.53 ตารางกิโลเมตร หรือ 12,831 ไร่ มีระดับความสูงจากน้ำทะเลประมาณ 386.40 เมตร ได้รับการขึ้นทะเบียนให้เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับนานาชาติ เนื่องด้วยเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของนกหายากและนกหลากหลายชนิด และเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำจืด พื้นที่โดยรอบกว๊านพะเยาส่วนใหญ่เป็นนาข้าว มีแนวถนนรอบกว๊าน พื้นที่ด้านตะวันตกเป็นที่ราบกว้างลาดจากแนวภูเขาลงสู่กว๊าน ส่วนพื้นที่ด้านตะวันออกของกว๊านเป็นที่ตั้งของชุมชน โดยเฉพาะเทศบาลเมืองพะเยาที่ตั้งอยู่ติดกว๊านพะเยา มีการสร้างสะพานข้ามลำห้วย ลำธารสายต่าง ๆ ที่ถนนตัดผ่าน น้ำในกว๊านพะเยาชาวเมืองพะเยาได้ใช้ประโยชน์ ทั้งเป็นแหล่งน้ำใช้เพื่อการบริโภคและการเกษตร โดยการสูบขึ้นมาทำนา ปลูกพืชผักสวนครัว มีการทำการประมงในกว๊านโดยใช้เรือพาย นอกจากนี้กว๊านพะเยายังช่วยบรรเทาอุทกภัยให้กับพื้นที่บริเวณด้านล่างของแหล่งน้ำด้วย นอกจากกว๊านพะเยาจะเป็นแหล่งที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชนแล้ว พื้นที่โดยรอบกว๊านยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์และโบราณคดี เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจที่สำคัญ และทางกรมประมงได้จัดให้เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาน้ำจืดที่สำคัญของจังหวัดพะเยาด้วย

รูปที่ ผ-1 กว๊านพะเยา และสภาพแวดล้อมโดยรอบกว๊านพะเยา
ที่มา : http://www.skyscrapercity.com (2558)

2. สภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

2.1 สภาพทางเศรษฐกิจ

จากทำเลที่ตั้งของชุมชนเมืองพะเยาที่มีแหล่งน้ำธรรมชาติขนาดใหญ่ตั้งอยู่ และมีสภาพพื้นที่เป็นที่ราบก้นกะทะ ลักษณะพื้นที่เหมาะแก่การทำการเกษตร ส่งผลให้บทบาทของชุมชนเมืองพะเยา นอกเหนือจากเป็นชุมชนศูนย์กลางการบริหารและการปกครองที่สำคัญของจังหวัดพะเยาแล้ว ยังเป็นศูนย์กลางพาณิชยกรรมและการบริการ ประเภทสินค้าอุปโภค-บริโภค ศูนย์กลางการซื้อขายผลผลิตทางด้านการเกษตรในระดับจังหวัด ศูนย์กลางการพัฒนาอุตสาหกรรมแปรรูปทางการเกษตร และศูนย์กลางการบริการท่องเที่ยว (กรมโยธาธิการและผังเมือง, 2550: หน้า 2-3)

ด้านพาณิชยกรรมและการบริการ ในเขตเทศบาลเมืองพะเยา มีตลาดสด 6 แห่ง คือ ตลาดสดพะเยาอาเขต ตลาดสดเฉลิมศักดิ์ ตลาดสดข้างโรงเรียนเทศบาล 3 ตลาดสดแม่ต๋ำ ตลาดสดหน้าวัดป่าลานคำ และตลาดสดชุมชนแม่ต่ำสายใน ด้านอุตสาหกรรมส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมขนาดกลาง และขนาดเล็ก ซึ่งใช้วัตถุดิบจากภาคการเกษตร ได้แก่ โรงสีข้าว โรงโม่แป้ง โรงทำเส้นหมี่-เส้นก๋วยเตี๋ยว โรงงานทำลูกชิ้น นอกจากนั้นยังมีโรงพิมพ์ โรงซ่อมรถยนต์ และอื่นๆ มีอุตสาหกรรมจำนวนทั้งสิ้น 84 แห่ง สำหรับภาคการเกษตร ประชาชนที่อยู่ในบริเวณตำบลแม่ต๋ำในเขตเทศบาลเมืองพะเยาและในเขตเทศบาลตำบลท่าวังทอง ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร ได้แก่ การทำนา ทำไร่ ทำสวน การปลูกพืชสวนครัว การเลี้ยงสัตว์ และประกอบอาชีพประมงเพียงเล็กน้อย

นอกจากนี้ ชุมชนเมืองพะเยายังมีบทบาทเป็นศูนย์กลางการบริการท่องเที่ยวในระดับจังหวัด มีแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณสถาน และโบราณคดีจำนวนมาก แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ กว๊านพะเยา อนุสาวรีย์พ่อขุนงำเมือง พระตำหนักกว๊านพะเยา วัดพระธาตุจอมทอง วัดติโลกอาราม วัดศรีโคมคำ วัดลี วัดหลวงราชสัณฐาน เป็นต้น แหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวสามารถบริการนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศจากภาคเหนือตอนบนที่ต่อเนื่องมาจากจังหวัดใกล้เคียง และจังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวหลักของภาคเหนือตอนบน รวมถึงมีโรงแรมที่พักจำนวนมากเพียงพอสำหรับรองรับนักท่องเที่ยว แต่นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่นิยมแวะมาเที่ยวชมกว๊านพะเยา และแวะพักรับประทานอาหารเท่านั้น ส่วนมากจะมาเที่ยวกันในวันหยุดและเทศกาลต่าง ๆ

2.2 สภาพทางสังคม และวัฒนธรรม

จากข้อมูลงานทะเบียนราษฎร เทศบาลเมืองพะเยา ณ เดือนธันวาคม 2557 มีจำนวนประชากร 17,587 คน มีความหนาแน่นประชากรเฉลี่ย 1,954 คนต่อตารางกิโลเมตร มีจำนวน

บ้าน 7,782 หลังคาเรือน และจากข้อมูลเทศบาลตำบลท่าวังทอง ณ เดือนธันวาคม 2557 มีจำนวนประชากร 13,719 คน มีความหนาแน่นประชากรเฉลี่ย 350 คนต่อตารางกิโลเมตร และมีจำนวนบ้าน 51,697 หลังคาเรือน ทั้งนี้ พบว่าประชากรทั้งในเขตเทศบาลเมืองพะเยา และเทศบาลตำบลท่าวังทอง มีแนวโน้มที่ค่อย ๆ เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เนื่องมาจากการขยายตัวของเมืองและสภาพเศรษฐกิจที่เติบโตค่อนข้างมากในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา สืบเนื่องจากในพื้นที่อำเภอเมืองพะเยาได้มีมหาวิทยาลัยพะเยามาตั้งอย่างเป็นทางการเมื่อปี พ.ศ.2553 (เดิมเป็นวิทยาเขตในสังกัดมหาวิทยาลัยนเรศวร) ส่งผลให้ผู้คนย้ายถิ่นเข้ามาศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา และตั้งถิ่นฐานทำมาหากินในเขตเมืองพะเยามีมากขึ้น

ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม เนื่องจากพะเยาเป็นเมืองที่มีประวัติของการตั้งถิ่นฐานมายาวนานควบคู่กับดินแดนล้านนา จึงมีการสั่งสมและสืบต่อศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณีกันมาเป็นเวลานาน ประกอบกับตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนบน เป็นเหตุให้มีสภาพทางสังคม วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ส่วนใหญ่มีเอกลักษณ์เฉพาะพื้นถิ่นเป็นแบบล้านนา สำหรับงานประเพณีและกิจกรรมสำคัญที่มักจัดขึ้นในพื้นที่เทศบาลเมืองพะเยา และเทศบาลตำบลท่าวังทอง ได้แก่

● **งานประเพณีการสรงน้ำพระธาตุจอมทอง** จัดให้มีขึ้นในวันเพ็ญเดือน 4 ของทุกปี ณ วัดพระธาตุดอยจอมทอง ชาวพะเยาพร้อมใจกันมาทำบุญไหว้พระธาตุดอยจอมทอง เพราะความเลื่อมใสศรัทธา

รูปที่ ผ-2 งานประเพณีสรงน้ำพระธาตุดอยจอมทอง จังหวัดพะเยา

● **ประเพณีวันแปดเป็งนมัสการพระเจ้าตนหลวง** พระเจ้าตนหลวง เป็นพระพุทธรูปองค์ใหญ่ที่สุดในดินแดนล้านนา มีอายุกว่า 500 ปี เป็นที่เคารพสักการะของพุทธศาสนิกชน

อย่างกว้างขวาง ในระหว่างเดือนแปด หรือเดือนพฤษภาคมของทุกปี ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนสี่เหนือ ซึ่งตรงกับวันวิสาขบูชา ผู้คนจากทุกสารทิศต่างพากันมานมัสการพระเจ้าตนหลวง ณ วัดศรีโคมคำ โดยช่วงกลางวันมีการทำบุญฉลององค์พระเจ้าตนหลวง พระประธานในวิหาร การทำบุญถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ รักษาศีล ฟังเทศน์ ปฏิบัติธรรม มีการจัดขบวนแห่ครัวทาน ฟ้อนรำ มีการละเล่น และการแสดงของชุมชน ช่วงกลางคืนมีการออกร้านขายของและมหรสพต่าง ๆ

รูปที่ ผ-3 งานแปดเป็งนมัสการพระเจ้าตนหลวง ณ วัดศรีโคมคำ
ที่มา : www.m-culture.go.th/phayao (2558)

● **งานบวงสรวงพ่อขุนงำเมือง** จัดขึ้นทุกวันที่ 5 มีนาคม ของทุกปี ณ ลานอนุสาวรีย์พ่อขุนงำเมือง บริเวณริมกว๊านพะเยา พิธีบวงสรวงพ่อขุนงำเมืองนี้เริ่มมาตั้งแต่เมื่อใดไม่ปรากฏ แต่ได้ปฏิบัติสืบทอดเป็นประเพณีจนทุกวันนี้ การบวงสรวงพ่อขุนงำเมือง เป็นการประกอบพิธีเพื่อสักการะดวงวิญญาณของพ่อขุนงำเมืองให้สถิตคู่เมืองพะเยา โดยกล่าวขอให้วิญญาณพ่อขุนงำเมืองประทานสุขสวัสดิ์ยิ่งใหญ่แก่ไพร่ฟ้าประชากรที่มาอัญชุลีวอนภิวาทไหว้ ขอให้เมืองพะเยาที่ตั้งมายาวนานรุ่งเรืองไพศาลวิลาศ ขอให้พสกนิกรพ้นเภทภัย อุปัทวะ ชำนะหมู่ไพรี มีเศรษฐกิจดี ด้านพาณิชยกรรมและเกษตรอุตสาหกรรมก้าวไกล นอกจากนี้ในการบวงสรวงพ่อขุนงำเมืองบางปีจะมีการทำพิธีทำบุญเมือง บวงสรวงวิญญาณพระมหากษัตริย์เมืองพะเยา และบวงสรวงศาลหลักเมืองด้วย

รูปที่ ผ-4 งานบวงสรวงพ่อขุนงำเมือง ณ อนุสาวรีย์พ่อขุนงำเมือง ริมกว๊านพะเยา จังหวัดพะเยา
ที่มา : www.m-culture.go.th/phayao (2558)

● **งานประเพณีไหว้พระธาตุวัดป่าแดงบุญนาค** เป็นประเพณีที่ชาวพะเยาจะพากันทำบุญตักบาตรสวดมนต์ไหว้พระ เวียนเทียน รักษาศีลภาวนา ในวันเดือน 7 เป็ง (เพ็ญเดือน 5) ของทุกปี ณ วัดป่าแดงบุญนาค อยู่ในเขตเทศบาลตำบลท่าวังทอง เป็นวัดที่แสดงถึงความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ระหว่างล้านนากับสุโขทัยได้เป็นอย่างดี เพราะเชื่อว่ากันว่าผู้สร้างวัดคือ พญายุธิษฐิระเจ้าเมืองสองแควได้เข้ามาสวามิภักดิ์พระเจ้าติโลกราชเจ้าเมืองเชียงใหม่ คราศึกกรุงศรีอยุธยากับล้านนา พระเจ้าติโลกราชให้พญายุธิษฐิระมาครองเมืองพะเยา และพระองค์ได้สร้างวัดอรัญญวาสี คือ วัดบุญนาค ขึ้น ดังนั้นองค์เจดีย์ที่วัดแห่งนี้จึงได้รับอิทธิพลศิลปะสุโขทัย

รูปที่ ผ-5 งานประเพณีไหว้พระธาตุวัดป่าแดงบุญนาค จังหวัดพะเยา
ที่มา : www.m-culture.go.th/phayao (2558)

● **ประเพณีการเวียนเทียนกลางน้ำ** การเวียนเทียนเป็นประเพณีไทยที่สืบทอดกันมายาวนาน จังหวัดพะเยาได้จัดกิจกรรมการเวียนเทียนกลางน้ำหนึ่งเดียวในโลกที่กว๊านพะเยาขึ้น โดยเริ่มจัดครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ.2550 ซึ่ง 1 ปี มีเพียง 3 ครั้ง จัดเฉพาะวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา คือ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา และวันอาสาฬหบูชา รูปแบบของกิจกรรมนั้นต้องไปลงเรือ ณ ท่าเรือวัดติโลกอาราม ถนนชายกว๊าน ไปกราบสักการะหลวงพ่อศิลา พระพุทธรูปเก่าแก่อายุกว่า 500 ปี สร้างในสมัยพระเจ้าติโลกราช กษัตริย์ผู้ครองเมืองเชียงใหม่ ประดิษฐานอยู่ ณ วัดติโลกอาราม กลางกว๊านพะเยา พร้อมทั้งนั่งเรือเวียนเทียน 3 รอบ ปัจจุบันกิจกรรมนี้ได้รับความสนใจจากประชาชนและนักท่องเที่ยวมาร่วมกันเป็นจำนวนมาก

รูปที่ ผ-6 ประเพณีเวียนเทียนกลางน้ำ ที่กว๊านพะเยา
ที่มา : http://www.painaidii.com (2558)

● **ประเพณีลอยกระทง หรืองานยี่เป็งลอยโคม จังหวัดพะเยา** เป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมายาวนาน หัวใจหลักของประเพณีการลอยกระทง โดยเฉพาะในแถบล้านนาจะยึดถือวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนยี่เหนือ (เดือนพฤศจิกายน) หรือ “วันยี่เป็ง” เป็นวันสำคัญ โดยก่อนถึงวันยี่เป็งกล่าวกันว่าจะมีการทำความสะอาดบ้านเรือนและวัดวาอารามเพื่อเตรียมสถานที่สำหรับการเทศน์มหาชาติ เมื่อถึงวันยี่เป็งในวันนั้นจะเป็นวันขอขมาต่อแม่น้ำคงคาและพระแม่คงคา ที่ได้กระทำสิ่งไม่ดีต่อแม่น้ำลำคลอง และเพื่อลอยเคราะห์ลอยโศกออกจากตัวเรา ในช่วงเช้าจะมีการทำบุญตักบาตร และมีเทศน์มหาชาติฉบับล้านนาตั้งแต่เช้ามืดจนถึงกลางคืน นอกจากการลอยกระทงแล้วจะมีการจุดโคมยี่เป็งแขวน และปล่อยโคมลอยซึ่งตัวโคมทำด้วยกระดาษสีขาวขึ้นบนท้องฟ้า ซึ่งชาวล้านนาถือว่าการลอยโคมนี้เป็นการปล่อยเคราะห์ ปล่อยโศก บ้างเชื่อว่าเพื่อบูชาพระเกตุแก้วจุฬามณีบนสรวงสวรรค์ ภายในงานยี่เป็งลอยโคมของจังหวัดพะเยา ณ บริเวณริมกว๊านพะเยา ยังมีกิจกรรมต่าง ๆ อีกมากมาย ได้แก่ ชมขบวนแห่กระทง การประกวดนางนพมาศ ประกวดกระทง การแสดงแสงเสียงตำนานวัดติโลกอาราม มีกาดโบราณฮิมกว๊าน ลานคนเดิน ที่ให้นักท่องเที่ยวได้จับจ่ายซื้ออาหารพื้นบ้านและสินค้าผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยเงินโบราณ และชมการแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน เป็นต้น

การจุดโคมยี่เป็งแขวน และปล่อยโคมลอย

การแสดงแสงสีเสียงตำนานวัดติโลกอาราม

รูปที่ ผ-7 งานยี่เป็งลอยโคม จังหวัดพะเยา ณ บริเวณกว๊านพะเยา

ที่มา : http://www.oknation.net/blog/ (2558)

● **งานประเพณีสลากภัต หรือตานก๋วยสลาก** เป็นชื่อเรียกของประเพณีสลากภัตของชาวล้านนา ถือว่าเป็นงานบุญใหญ่เป็นการทำบุญโดยไม่เจาะจงว่าจะถวายสิ่งของและปัจจัยที่ตนนำมาให้กับใครโดยเฉพาะ ประเพณีตานก๋วยสลากเป็นประเพณีที่มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ได้มีการปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงรุ่นปัจจุบัน ประเพณีตานก๋วยสลากมักนิยมจัดขึ้นตั้งแต่เดือน 12 เหนือถึงเดือนยี่เหนือ หรือตั้งแต่เดือนกันยายนถึงเดือนตุลาคมของทุกปี ชาวพะเยาจะนิยมนำเอาสิ่งของต่าง ๆ เช่น ข้าวสาร พริก หอม กระเทียม อาหารเป็นห่อนึ่ง ชิ้นปิ้ง (เนื้อย่าง) หมาก เมี่ยง บุหรี่ ไม้ขีดไฟ เทียนไข สีย้อมผ้า ผลไม้ รวมทั้งเครื่องใช้ต่าง ๆ แล้วบรรจุลงในก๋วย (ตะกร้า/ชะลอม) ที่กรุด้วยใบตองพร้อมกับยอด คือ ธนบัตรผูกติดไม้ เสียบไว้ในก๋วยให้ส่วนยอด ธนบัตรที่ใส่นั้นขึ้นอยู่กับกำลังศรัทธาและทรัพย์ของแต่ละครอบครัว เมื่อถึงวันทำบุญทุกครอบครัวจะนำก๋วยพร้อมสลากซึ่งจะเขียนชื่อเจ้าของใส่ในใบลานหรือกระดาษไว้ แล้วไปพร้อมกันที่พระวิหารของวัด เพื่อทำพิธีตามพิธีสังฆกรรมทั่วไป โดยในวันพิธีจะมีชาวบ้านจากหมู่บ้านต่าง ๆ นำขบวนแห่เครื่องไทยมาร่วมเป็นจำนวนมาก เป็นประเพณีที่แสดงความกตัญญูต่อญาติมิตรผู้ล่วงลับ ถือเป็นการทำบุญร่วมกัน สร้างความสามัคคีกันของคนในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียง อีกทั้งเป็นการหาเงินและวัสดุมาบูรณปฏิสังขรณ์วัด เป็นการบริจาคทานที่ถือว่ามีอานิสงส์มาก

รูปที่ ผ-8 งานประเพณีสลากภัต (ตานก๋วยสลาก) จังหวัดพะเยา
ที่มา : www.m-culture.go.th/phayao (2558)

3. การตั้งถิ่นฐานและการใช้ประโยชน์ที่ดินในปัจจุบัน

การตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ชุมชนเมืองพะเยา เริ่มแรกมีการตั้งถิ่นฐานบริเวณริมกว๊านพะเยาฝั่งตะวันออก โดยตั้งบ้านเรือนพักอาศัยเป็นลักษณะชุมชนอยู่ในเขตตำบลเวียง ซึ่งปรากฏว่าเป็นชุมชนมาตั้งแต่สมัยโบราณ พบแนวคูเมืองตามลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชนโบราณ และมีศูนย์กลางชุมชนที่สำคัญ คือ พระธาตุจอมทอง ต่อมามีพัฒนาการของชุมชนขยายตัวจากการก่อสร้างเส้นทางคมนาคมถนนพหลโยธิน (สายเก่า) ทำให้เกิดชุมชนเพิ่มขึ้นอีกหลายแห่ง คือ ชุมชนในตำบลแม่ต๋ำ เป็นพื้นที่ชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานหนาแน่น อยู่ทางด้านใต้ของชุมชนตำบลเวียง ต่อมาได้ผนวกเป็นพื้นที่ชุมชนเทศบาลเมืองพะเยา ความสำคัญของถนนพหลโยธินมีอิทธิพลต่อการขยายตัวของชุมชนเมืองพะเยาเป็นอย่างมาก มีบทบาทต่อรูปแบบชุมชน เนื่องจากมีการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนตามแนวถนนพหลโยธิน และมีการก่อสร้างสถานที่ราชการสำคัญ เช่น ศูนย์ราชการ โรงพยาบาล เป็นต้น ถนนพหลโยธินจึงเสมือนถนนใจกลางเมือง และในปัจจุบันทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 (ถนนพหลโยธินสายนอก) ก็มีบทบาทสำคัญต่อการขยายตัวของชุมชนเมืองพะเยา โดยเฉพาะบริเวณสี่แยกประตูชัย

สภาพทั่วไปของชุมชนเมืองพะเยายังคงเป็นชุมชนพักอาศัย และแหล่งพาณิชยกรรมระดับจังหวัด การเจริญเติบโตของชุมชนเป็นการขยายตัวตามภาวะเศรษฐกิจเฉพาะภายในจังหวัดและได้รับผลกระทบของการพัฒนาจากภายนอกไม่มากนัก ส่งผลต่อลักษณะการเจริญเติบโตของชุมชนในด้านที่พักอาศัยและการพัฒนาเมืองเป็นไปในลักษณะเบาบาง สำหรับการใช้ประโยชน์ในที่ดินบริเวณศูนย์กลางของชุมชน พบว่าเป็นย่านการค้า แหล่งพาณิชยกรรม และสถาบันราชการ พื้นที่บริเวณชุมชนเมืองยังมีพื้นที่ว่างและที่รกร้างอยู่เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ บริเวณพื้นที่ต่อเนื่องของชุมชนยังเป็นพื้นที่เกษตรกรรมและเป็นพื้นที่ลักษณะลุ่มต่ำ การพัฒนาชุมชนจึงเป็นการพัฒนาตามแนวเส้นทางคมนาคมสายหลัก คือ ถนนพหลโยธิน และแนวทางหลวงแผ่นดินสายพะเยา-ป่าแดด

ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินในปัจจุบันของพื้นที่ชุมชนเมืองพะเยา จำแนกตามประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดิน มีรายละเอียดที่สำคัญสรุปได้ดังนี้ (แผนที่ ผ-2)

1) การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัย

การใช้ที่ดินประเภทนี้ พบว่า ส่วนใหญ่ตั้งกระจายตัวอยู่ทั่วไปตามถนนสายรอง และถนนซอยต่าง ๆ ในเขตชุมชนเมืองพะเยา โดยเฉพาะชุมชนที่ตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยในเขตเวียงพะเยาติดกว๊านพะเยา ในเขตตำบลเวียง บริเวณดังกล่าวสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นที่ตั้งชุมชนหลักที่เป็นศูนย์กลางการปกครองของเมืองพะเยามาโดยตลอดตั้งแต่สมัยพุทธศตวรรษที่ 20 จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2330 ที่ชาวพะเยาพากันทิ้งเมือง อพยพไปอยู่ที่ลำปาง 56 ปี แล้วจึงกลับมาบูรณะฟื้นฟูเวียงนี้ให้เป็น

ตัวเมืองพะเยาจนถึงปัจจุบัน ส่วนย่านชุมชนที่พักอาศัยบริเวณถนนงำเมืองและถนนดอนสนาม ปัจจุบันยังมีอาคารที่พักอาศัยที่มีลักษณะเป็นเรือนไม้สูง 1-2 ชั้น จำนวนมากตั้งอยู่ ทั้งนี้ ลักษณะที่อยู่อาศัยในเขตชุมชนเมืองพะเยาส่วนใหญ่เป็นบ้านเดี่ยวสูง 1-2 ชั้น มีพื้นที่ว่างไม่มากนัก และมีการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยอีกลักษณะหนึ่งในรูปของอาคารพาณิชย์หรือตึกแถว ซึ่งมีการใช้งานร่วมกันระหว่างการอยู่อาศัยและการประกอบธุรกิจการค้าและบริการ

ย่านชุมชนที่พักอาศัยบริเวณเวียงพะเยา ริมกว๊านพะเยา (อดีต - ปัจจุบัน)

ย่านชุมชนที่อยู่อาศัยบริเวณถนนงำเมือง และถนนดอนสนาม

รูปที่ ผ-9 การใช้ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยในเขตเทศบาลเมืองพะเยา
ที่มา: https://www.facebook.com/baanborankwanphayao (2558)

2) การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม

บริเวณพาณิชยกรรมของชุมชนเมืองพะเยาอยู่ในเขตเทศบาลเมืองพะเยา ในพื้นที่ตำบลเวียงเป็นหลัก มีย่านการค้าหลักอยู่บนถนนพหลโยธิน (สายเก่า) ถนนประตูชัย และถนนรอบเวียง ซึ่งเป็นถนนสายสำคัญของเมืองและเป็นบริเวณที่มีการตั้งถิ่นฐานเพื่อการค้าและบริการมาเป็นเวลานาน โดยเฉพาะย่านการค้าบริเวณถนนประตูชัย ซึ่งเป็นย่านการค้าดั้งเดิมของเมืองพะเยา

บริเวณดังกล่าวเป็นที่ตั้งของย่านการค้า ตลาดสด ธนาคาร และสถานที่ราชการ ต่อมามีการขยายตัวออกไปทางด้านเหนือไปตามถนนรอบเวียงจนถึงถนนประตูกลอง ส่วนทางด้านใต้ขยายไปตามถนนดอนสนาม ทางด้านตะวันออกขยายตัวออกไปตามถนนประตูชัย และทางตะวันตกขยายตัวออกไปจนถึงถนนรอบกว๊าน สถานประกอบการการค้าในย่านพาณิชยกรรมส่วนใหญ่เป็นการใช้อาคารรวมกับที่พักอาศัยเป็นอาคารพาณิชย์หรือตึกแถวสูง 2-4 ชั้น มีการใช้ประโยชน์ชั้นล่างเป็นสถานประกอบการ

ย่านการค้าดั้งเดิมของเมืองพะเยาบริเวณถนนประตูชัย (อดีต)

ย่านการค้าดั้งเดิมบริเวณถนนประตูชัย (ปัจจุบัน)

ย่านการค้าบริเวณถนนรอบเวียง

รูปที่ ผ-10 การใช้ที่ดินประเภทพาณิชยกรรมในเขตเทศบาลเมืองพะเยา

แผนที่ ผ-2 การใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่เมืองพะเยา ปี 2557

สัญลักษณ์

- เส้นทางลำน้ำ
- เส้นทางคมนาคม
- แหล่งน้ำ
- แนวเขตเทศบาลเมืองพะเยา
- ที่อยู่อาศัย
- พาณิชยกรรม
- อุตสาหกรรม
- สถาบันศาสนา
- สถาบันการศึกษา
- สถาบันราชการ การสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ
- พื้นที่โล่งเพื่อนันทนาการและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม
- พื้นที่ปกคลุมดินอื่น ๆ

ที่มา : กรมโยธาธิการและผังเมือง

โครงการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า
สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3) การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทอุตสาหกรรม

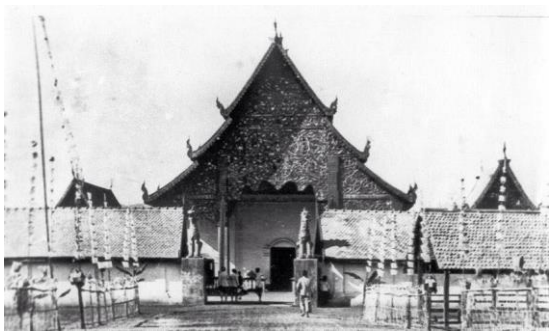
บริเวณอุตสาหกรรมของชุมชนเมืองพะเยา ส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็กหรือแบบครัวเรือน มีจำนวนแรงงานไม่เกิน 10 คน กระจายอยู่ทั่วไปในเขตชุมชนเมืองพะเยา ส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมขนาดกลาง และขนาดเล็ก ซึ่งใช้วัตถุดิบจากการเกษตร เช่น โรงสี โรงโม่แป้ง โรงทำเส้นหมี่-เส้นก๋วยเตี๋ยว โรงงานทำลูกชิ้น เป็นต้น โดยเฉพาะบริเวณย่านชุมชนหนองระบู ติดกับกว๊านพะเยา และถนนดอนสนาม ในอดีตเป็นเส้นทางหลักในการเดินทางเข้าสู่ตัวเมืองพะเยาเป็นย่านการค้าที่คึกคัก ที่รับซื้อพืชผลทางการเกษตร และเป็นที่ตั้งของย่านโรงสีข้าว จำนวน 4 โรง ตั้งอยู่เรียงติดกัน ปัจจุบันมีโรงสีข้าวเหลืออยู่เพียง 1 โรง ที่ยังคงเปิดดำเนินกิจการ ส่วนอุตสาหกรรมบริการ เช่น โรงพิมพ์ โรงซ่อมเครื่องยนต์ ซ่อมรถจักรยานยนต์ รถยนต์ เคาะพ่นสี ล้างอัดฉีด ฯลฯ สำหรับประเภทของอุตสาหกรรมที่อยู่นอกเขตเทศบาลส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นอุตสาหกรรมที่ต้องใช้พื้นที่มาก หรือเป็นอุตสาหกรรมที่ก่อให้เกิดมลภาวะ เช่น ผลิตภัณฑ์ซีเมนต์ และทำอิฐดินเผา มักตั้งกระจายตัวตามแนวทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 (ถนนพหลโยธินสายนอก) อย่างไรก็ตาม ผลิตผลของอุตสาหกรรมยังคงเป็นไปเพื่อสนองความต้องการของชุมชนเมืองพะเยาและชุมชนภายในจังหวัดเท่านั้น ส่วนผลผลิตที่สามารถส่งไปยังตลาดนอกเขตจังหวัดได้ คือ อุตสาหกรรมทางการเกษตรโดยเฉพาะข้าว

รูปที่ ผ-11 การใช้ที่ดินประเภทอุตสาหกรรม บริเวณย่านโรงสีข้าวหนองระบู
ที่มา: https://www.facebook.com/baanborankwanphayao (2558)

4) การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทสถาบันศาสนา

สถาบันศาสนา ส่วนใหญ่ตั้งกระจายอยู่ทั่วไปในเขตชุมชนเมืองพะเยา โดยทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของย่านชุมชนต่าง ๆ จึงมักใช้ชื่อวัดเป็นชื่อเรียกชุมชนทั้ง 13 ชุมชน ในเขตเทศบาลเมืองพะเยามีวัดที่สำคัญ ได้แก่ วัดศรีโคมคำ วัดพระธาตุจอมทอง วัดราชคฤห์ วัดหลวงราชสัณฐาน วัดไชยอาวาส วัดศรีอุโมงค์คำ วัดลี วัดศรีจอมเรือง และวัดติโลกอาราม (ในกว๊านพะเยา) เป็นต้น ส่วนในเขตเทศบาลตำบลท่าวังทอง มีศาสนสถาน 5 แห่ง ได้แก่ วัดป่าแดด วัดรัตนวนาราม วัดป่าสักคำ วัดเชียงทอง และวัดป่าแดงบุญนาค ทั้งนี้ วัดส่วนใหญ่เป็นวัดเก่าแก่ที่มีความสำคัญและประวัติการตั้งวัดมาพร้อม ๆ กับการตั้งเมืองพะเยา

วัดศรีโคมคำ ถ่ายเมื่อปี พ.ศ.2469

ปัจจุบัน

วัดราชคฤห์

รูปที่ ผ-12 การใช้ที่ดินประเภทสถาบันศาสนา วัดศรีโคมคำ (วัดพระเจ้าตนหลวง)
ที่มา : สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2538: หน้า 535.

5) การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทสถาบันการศึกษา

สถาบันการศึกษาส่วนใหญ่ตั้งกระจายอยู่ทั่วไปในเขตชุมชนเมืองพะเยา ที่สำคัญ ได้แก่ โรงเรียนเทศบาล 1-6 โรงเรียนพะเยาพิทยาคม โรงเรียนอนุบาลพะเยา โรงเรียนบุญสิษฐ์วิทยา วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีพะเยา โรงเรียนวัฒนาวิทยา และโรงเรียนบ้านร่องห้า เป็นต้น

6) การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทสถาบันราชการ สาธารณูปโภค และสาธารณูปการ

การใช้ที่ดินประเภทนี้ส่วนใหญ่ตั้งกระจุกตัวอยู่รวมกันบริเวณพื้นที่ระหว่างถนนพหลโยธินสายเก่า และถนนซุปเปอร์ไฮเวย์ ซึ่งอยู่ทางด้านเหนือของชุมชนเมืองพะเยา เป็นที่ตั้งของศูนย์ราชการจังหวัดพะเยา และโรงพยาบาลจังหวัดพะเยา และอีกส่วนหนึ่งตั้งอยู่บริเวณริมกว๊านพะเยาทางด้านใต้ของชุมชน มีสถานที่ราชการที่สำคัญและมีพื้นที่กว้างใหญ่ ได้แก่ สำนักงานเทศบาลเมืองพะเยา สถานีประมงน้ำจืดจังหวัดพะเยา พระตำหนักกว๊านพะเยา เป็นต้น

รูปที่ ผ-13 การใช้ที่ดินประเภทสถาบันราชการ บริเวณศูนย์ราชการจังหวัดพะเยา
ที่มา: https://www.facebook.com/baanborankwanphayao (2558)

7) การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทชนบท ที่โล่งเพื่อนันทนาการ และการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

การใช้ที่ดินประเภทชนบท ในเขตชุมชนเมืองพะเยาส่วนใหญ่อยู่ทางด้านใต้ในเขตตำบลแม่ต๋ำ ลักษณะพื้นที่ยังคงความเป็นชนบทอยู่มาก มีบ้านเรือนตั้งกระจายเป็นกลุ่มๆ และมีพื้นที่สำหรับทำการเกษตร เช่น ทำนาข้าว ปลูกยาสูบ และกระเทียม เป็นต้น ทั้งนี้ รวมถึงพื้นที่บริเวณริมกว๊านพะเยา ซึ่งเป็นพื้นที่ลุ่มต่ำและจะมีน้ำท่วมถึงในฤดูฝนหรือช่วงที่น้ำในกว๊านขึ้นสูง พื้นที่ดังกล่าวชาวบ้านใช้ในการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ และทำการประมงในพื้นที่กว๊านพะเยา

บริเวณที่โล่งเพื่อนันทนาการ และการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ในเขตชุมชนเมืองพะเยามีพื้นที่ที่สำคัญ คือ กว๊านพะเยา เป็นแหล่งน้ำจืดขนาดใหญ่ที่สุดในภาคเหนือตอนบน มีพื้นที่ประมาณ 20.53 ตารางกิโลเมตร นอกจากเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจและจัดกิจกรรมที่สำคัญของคนพะเยาแล้ว ยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี และเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาน้ำจืดที่สำคัญของจังหวัดพะเยาด้วย นอกจากนี้ยังมีสวนสมเด็จย่า 90 เป็นสวนสาธารณะที่ตั้งอยู่บริเวณหน้าอนุสาวรีย์พ่อขุนงำเมือง ริมกว๊านพะเยา และสนามหลังสำนักงานเทศบาลเมืองพะเยา เป็นต้น

กว๊านพะเยา และพื้นที่บริเวณโดยรอบกว๊านพะเยา

รูปที่ ผ-14 การใช้ที่ดินประเภทที่โล่งเพื่อนันทนาการ และการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมของเมืองพะเยา

4. กฎ และระเบียบข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่ศึกษาเมืองพะเยา

กฎและระเบียบข้อบังคับที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่ศึกษาเมืองพะเยา คือ กฎกระทรวงผังเมืองรวมเมืองพะเยา พ.ศ.2548 (ปรับปรุงครั้งที่ 1) ซึ่งมีรายละเอียดที่สำคัญดังนี้

กฎกระทรวงผังเมืองรวมเมืองพะเยา พ.ศ.2548 (ปรับปรุงครั้งที่ 1) ฉบับนี้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 122 ตอนที่ 124ก ใช้บังคับเมื่อวันที่ 27 ธันวาคม พ.ศ.2548 ปัจจุบันผังเมืองรวมฉบับดังกล่าวหมดอายุการบังคับใช้แล้ว และได้ขยายระยะเวลาการใช้บังคับอีก 2 ครั้ง สิ้นสุดการใช้บังคับเมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2555 ผังเมืองรวมฉบับดังกล่าวมีผลบังคับใช้ครอบคลุมพื้นที่ชุมชนโดยรอบกว๊านพะเยาประกอบด้วย พื้นที่เทศบาลเมืองพะเยา ตำบลบ้านต๋อม ตำบลท่าวังทอง ตำบลสันป่าม่วง ตำบลบ้านสาง ตำบลแม่ตุ่น ตำบลแม่ใส ตำบลแม่กา ตำบลจำป่าหวาย ในเขตอำเภอเมืองพะเยา และตำบลดอกคำใต้ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา รวมพื้นที่ 71.06 ตารางกิโลเมตร (แผนที่ ผ-3) ปัจจุบันทางสำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดพะเยากำลังดำเนินการศึกษาเพื่อวางและจัดทำผังเมืองรวมเมืองพะเยา (ปรับปรุงครั้งที่ 2) ร่วมกับเทศบาลเมืองพะเยา และองค์กรปกครอง

ส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้ร่วมกันประเมินผลผังและได้ขยายเขตผังเมืองรวมเมืองพะเยาจากพื้นที่เขตผังฯ เดิมออกไปเป็น 322.66 ตารางกิโลเมตร หรือ 201,662.5 ไร่ (แผนที่ ผ-4) ขณะนี้อยู่ในระหว่างการรวบรวม ตรวจสอบ พิจารณาคำร้อง และแจ้งผลการพิจารณาคำร้องต่อผู้ร้องหลังจากหมดระยะเวลาปิดประกาศ 90 วัน (วันที่ 23 พฤษภาคม - 18 สิงหาคม 2557) ไปแล้ว

ผังเมืองรวมตามกฎกระทรวงผังเมืองรวมเมืองพะเยา พ.ศ.2548 (ปรับปรุงครั้งที่ 1) นี้ มีนโยบายและมาตรการเพื่อจัดระบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน โครงข่ายคมนาคมขนส่ง และบริการสาธารณะให้มีประสิทธิภาพ สามารถรองรับและสอดคล้องกับการขยายตัวของชุมชนในอนาคต รวมทั้งส่งเสริมและพัฒนาเศรษฐกิจ โดยมีสาระสำคัญดังนี้

(1) ส่งเสริมและพัฒนาชุมชนเมืองให้เป็นศูนย์กลางการบริหาร การปกครอง การพาณิชย์ การบริการ และการศึกษาของจังหวัดพะเยา

(2) ส่งเสริมการพัฒนาด้านที่อยู่อาศัย พาณิชยกรรม และอุตสาหกรรมให้สอดคล้องกับโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน และส่งเสริมการพัฒนาให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางเพื่อให้บริการ

(3) พัฒนาการบริการทางสังคม การสาธารณูปโภคและสาธารณูปการให้เพียงพอ

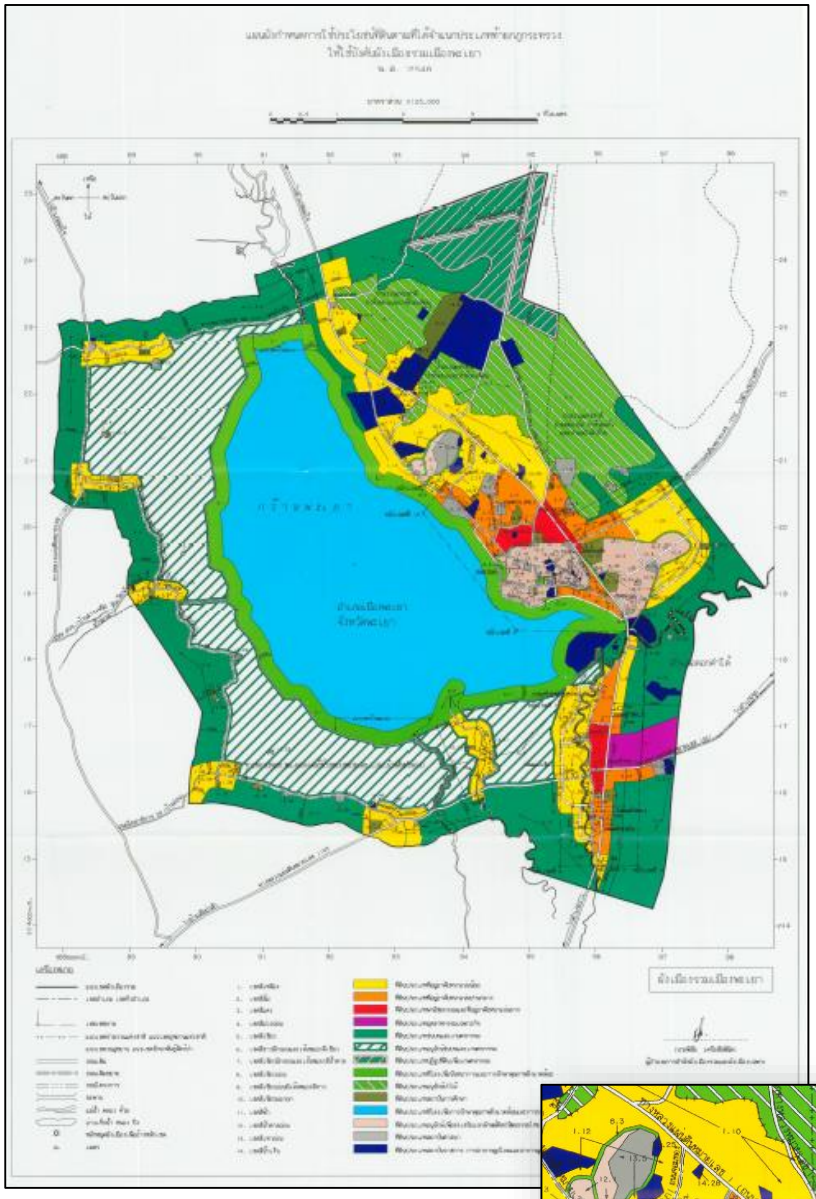
(4) ส่งเสริม อนุรักษ์ และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมที่มีคุณค่าทางศาสนา ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ และโบราณสถาน เพื่อดำรงความเป็นเอกลักษณ์ของเมืองพะเยา

(5) การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

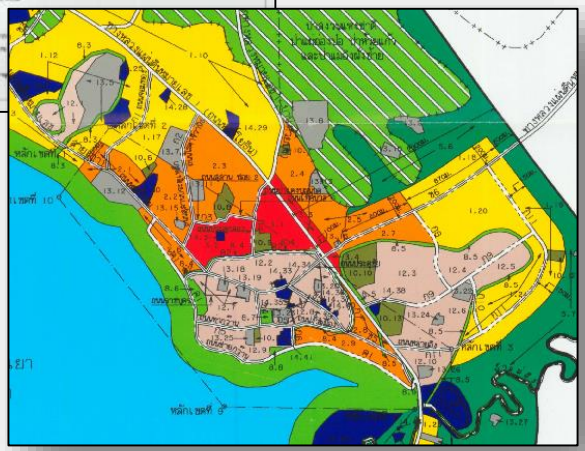
จากวัตถุประสงค์ของผังเมืองรวมเมืองพะเยาข้างต้น ชี้ให้เห็นถึงท้องถิ่นได้ให้ความสำคัญกับประเด็นด้านการส่งเสริมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม โดยได้กำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินในประเภทที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่อยู่ในพื้นที่เขตผังเมืองรวมเมืองพะเยาไว้ดังนี้

- ที่ดินประเภทอนุรักษ์ป่าไม้ (สีเขียวอ่อนมีเส้นทแยงสีขาว) ในที่นี้คือ พื้นที่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ตามมติคณะรัฐมนตรี ได้แก่ ป่าสงวนแห่งชาติป่าห้วยบงและป่าห้วยเคียน ป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ฮ่องป่อ ป่าห้วยแก้ว และป่าแม่อิงฝั่งซ้าย

- ที่โล่งเพื่อการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมและการประมง (สีฟ้า) ได้แก่ พื้นที่บริเวณกว๊านพะเยา ซึ่งเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับนานาชาติ โดยกำหนดให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ การประมง หรือที่เกี่ยวข้องกับการประมง หรือสาธารณประโยชน์เท่านั้น

ที่ดินประเภท
อนุรักษ์เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมไทย
(สีน้ำตาลอ่อน)
ได้แก่ บริเวณเวียงพระธาตุจอมทอง เวียงพะเยา
และเวียงท่าวังทอง

แผนที่ ผ-3 แผนผังกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตผังเมืองรวมเมืองพะเยา พ.ศ.2548 (ปรับปรุงครั้งที่ 1)
ที่มา : http://www.dpt.go.th (2558)

- ที่ดินประเภทอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมไทย (สีน้ำตาลอ่อน) ในเขตผังเมืองรวมเมืองพะเยามีด้วยกัน 3 บริเวณ ได้แก่ พื้นที่บริเวณเวียงพระธาตุจอมทอง เวียงพะเยา และเวียงท่าวังทอง โดยที่ดินประเภทอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมไทยนี้กำหนดให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรม การอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณคดี การท่องเที่ยว การศาสนา และสถาบันราชการเท่านั้น

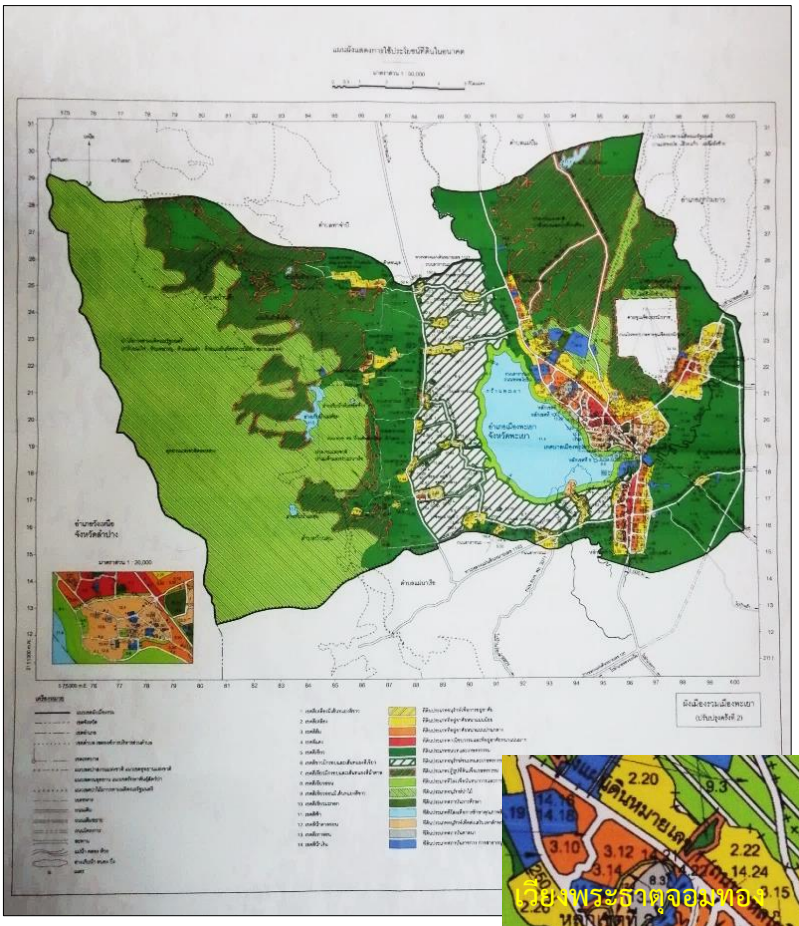
สำหรับพื้นที่บริเวณเวียงพระธาตุจอมทอง เวียงพะเยา และเวียงท่าวังทอง (เวียงประตูชัย หรือเวียงน้ำเต้า) ที่กำหนดให้เป็นที่ดินประเภทอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมไทย เพราะเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี มีลักษณะเป็นเมืองโบราณ มีแนวคูน้ำ-คันดินล้อมรอบ ภายในเวียงต่าง ๆ มีวัดหลายแห่งตั้งอยู่ บางแห่งเป็นวัดร้าง พบซากวิหารเจดีย์มากมาย นอกจากนี้ยังพบโบราณวัตถุต่าง ๆ จำนวนมาก ได้แก่ ศิลาจารึก พระพุทธรูปหินทราย เศษภาชนะดินเผา เศษชิ้นส่วนประติมากรรมหินทรายประเภทพระพุทธรูปและสัตว์มงคล เป็นต้น ปัจจุบันกรมธนารักษ์มีฐานะเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดินกำแพงเมือง-คูเมือง เมืองโบราณ แต่กรมศิลปากรยังมิได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ แต่โดยพฤตินัยถือว่าเป็นโบราณสถานในตัวของสิ่งปลูกสร้างเอง กรมศิลปากรมีหน้าที่แต่เพียงดูแลรักษาร่วมกับกรมธนารักษ์

ในส่วน (ร่าง) ผังเมืองรวมเมืองพะเยา (ปรับปรุงครั้งที่ 2) ได้มีการขยายเขตผังเมืองรวมเมืองพะเยาออกไปอีกเป็นพื้นที่ 322.66 ตารางกิโลเมตร ซึ่งมากกว่าพื้นที่เขตผังฯ เดิมถึง 4 เท่า ทั้งนี้เพื่อให้ครอบคลุมพื้นที่ชุมชน ป่าสงวนแห่งชาติ และอ่างเก็บน้ำ โดยเฉพาะพื้นที่ทางฝั่งตะวันตกของแนวเขตผังฯ เดิม (ร่าง) ผังเมืองรวมฉบับดังกล่าว ได้มีการกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินในประเภทที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมเพิ่มมากขึ้น ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

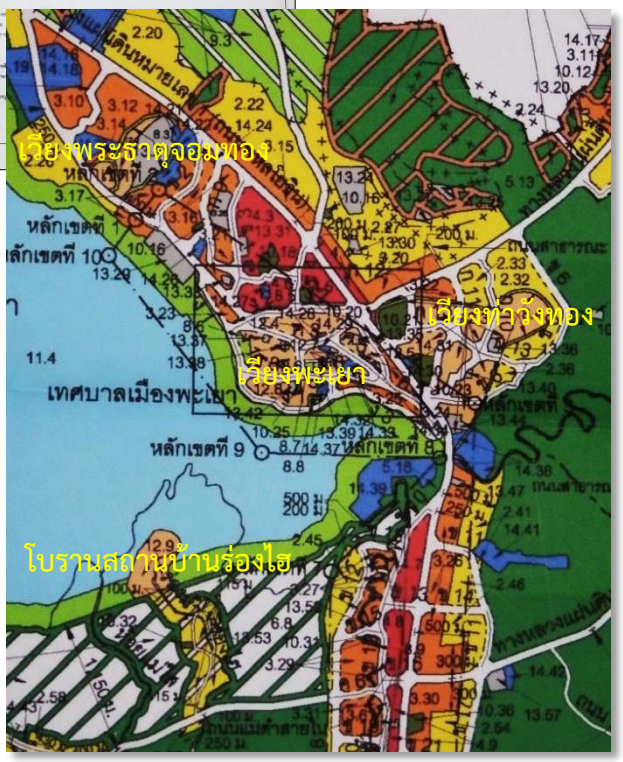
- ที่ดินประเภทอนุรักษ์ป่าไม้ (สีเขียวอ่อนมีเส้นทแยงสีขาว) ได้แก่ พื้นที่ ป่าสงวนแห่งชาติแม่ต๋ำและป่าแม่นาเรือ ป่าสงวนแห่งชาติป่าห้วยบงและป่าห้วยเคียน และป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ฮ่องป่อ ป่าห้วยแก้ว และป่าแม่อิงฝั่งซ้าย

- ที่โล่งเพื่อการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมและการประมง (สีฟ้า) ได้แก่ พื้นที่บริเวณกว๊านพะเยา อ่างเก็บน้ำห้วยบง อ่างเก็บน้ำทุ่งกอง อ่างเก็บน้ำ อ่างเก็บน้ำห้วยลึก อ่างเก็บน้ำแม่ต๋อม อ่างเก็บน้ำห้วยทัพช้าง และอ่างเก็บน้ำแม่ตุ่น

- ที่ดินประเภทอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมไทย (สีน้ำตาลอ่อน) ในเขตผังเมืองรวมเมืองพะเยามีด้วยกัน 5 บริเวณ ได้แก่ พื้นที่บริเวณเวียงต๋อม เวียงพระธาตุจอมทอง เวียงพะเยา เวียงท่าวังทอง และโบราณสถานบ้านร่องไฮและชุมชนบ้านร่องไฮ

ที่ดินประเภท
อนุรักษ์เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์
ศิลปวัฒนธรรมไทย
(สีน้ำตาลอ่อน)
ได้แก่ บริเวณเวียงพระธาตุจอมทอง
เวียงพะเยา เวียงท่าวังทอง
และโบราณสถานบ้านร่องไฮ

แผนที่ ผ-4 (ร่าง) แผนผังกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตผังเมืองรวมเมืองพะเยา (ปรับปรุงครั้งที่ 2)
ที่มา: เทศบาลเมืองพะเยา (มปป.)

ผ.2 การรวบรวมข้อมูลโบราณสถาน อาคาร และสถานที่สำคัญในพื้นที่เมืองพะเยา

เมืองพะเยาเป็นเมืองเก่าเมืองหนึ่งที่มีความเป็นมาและพัฒนาการทางด้านประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมมายาวนาน ส่งผลให้ในพื้นที่เมืองพะเยามีแหล่งมรดกทางธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญหลายแห่ง ทั้งที่เป็นโบราณสถาน อาคาร และสถานที่ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น รวมถึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของเมืองพะเยา ซึ่งแหล่งมรดกทางธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญในแต่ละแห่งมีรายละเอียดสรุปได้ดังนี้ (แผนที่ ผ-5)

2.1 กว๊านพะเยา

กว๊านพะเยา เป็นบึงน้ำขนาดใหญ่ที่มีลักษณะคล้ายแอ่งกะทะ รูปพระจันทร์เสี้ยวเกือบครึ่งวงกลมแหว่งทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือ ที่เกิดจากการยุบตัวของเปลือกโลกเมื่อประมาณ 70 ล้านปีมาแล้ว ตั้งอยู่ในเขตลุ่มน้ำอิง และมีลำน้ำสายต่าง ๆ จากเทือกเขาผีปันน้ำที่อยู่ทางด้านตะวันตกของจังหวัดพะเยา รวมกับลำน้ำสายต่าง ๆ ในเขตอำเภอแม่ใจไหลลงสู่กว๊านพะเยา ในอดีตพื้นที่รอบกว๊านมีชุมชนและวัดตั้งอยู่เป็นจุด ๆ มีระยะทางห่างกันประมาณ 1-2 กิโลเมตร ชาวบ้านสามารถเดินจากชุมชนเหล่านี้เลาะลัดไปตามแนวสันดิน เพื่อติดต่อระหว่างชุมชนต่าง ๆ และเข้าสู่ตัวเมืองพะเยา ชาวบ้านได้อาศัยน้ำจากหนองและลำห้วยต่าง ๆ ในการอุปโภคและบริโภค รวมถึงการหาปลาจากแหล่งน้ำต่าง ๆ จากลำห้วย หนอง และในบริเวณกว๊าน ในการก่อสร้างทำนบและประตูระบายน้ำกั้นลำน้ำอิงนั้น กรมประมงได้เล็งเห็นว่า หนองกว๊านในช่วงฤดูแล้งจะแห้งขอด ชาวบ้านจึงได้พากันมาจับสัตว์น้ำโดยไม่มีการควบคุม นอกจากนี้หนองยังมีความตื้นเขินทุก ๆ ปี เนื่องจากโคลนตมที่ถูกชะล้างมาจากการทำนาในบริเวณรอบ ๆ กว๊าน ดังนั้นเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว ในปี พ.ศ. 2482 กรมประมงจึงได้เริ่มดำเนินการก่อสร้างประตูระบายน้ำ บริเวณด้านตะวันตกเฉียงใต้ของอำเภอเมืองพะเยา แล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2484 ทำให้น้ำท่วมไร่นา บ้านเรือน วัด โบราณสถาน โบราณวัตถุต่าง ๆ เสียหายเป็นจำนวนหลายพันไร่ หนองน้ำธรรมชาติเปลี่ยนไปเป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ จัดเป็นทะเลสาบที่มีขนาดใหญ่เป็นอันดับที่ 3 ของประเทศ รองจากบึงบอระเพ็ด และหนองหาน

สถานภาพกว๊านพะเยาในปัจจุบันเป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่ที่สุดของภาคเหนือตอนบน มีพื้นที่ตามกฎหมายที่ดิน 12,831 ไร่ 1 งาน 26.6 ตารางวา หรือประมาณ 20.53 ตารางกิโลเมตร มีความลึกเฉลี่ย 1.95 เมตร เป็นแหล่งน้ำที่สำคัญที่สุดของจังหวัดพะเยา ทั้งเป็นแหล่งประมงน้ำจืดที่สำคัญที่สุดของภาคเหนือตอนบน และเป็นสถานที่ท่องเที่ยวของจังหวัดพะเยา เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลากว่า 50 ชนิด เช่น ปลากราย ปลาสวาย ปลาเทโพ ปลาจีน และปลานิล ทัศนียภาพโดยรอบกว๊านพะเยามีความสวยงามสามารถมองเห็นแนวทิวเขาที่สลับซับซ้อนและงดงามมาก พื้นที่บริเวณริมกว๊านจัดเป็นสวนสาธารณะเหมาะแก่การพักผ่อนหย่อนใจ ออกกำลังกาย และชมพระอาทิตย์ตกริมกว๊าน รวมถึงใช้เป็นสถานที่จัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่สำคัญของเมืองพะเยาและจังหวัดพะเยา

แผนที่ ผ-5 ที่ตั้งโบราณสถาน อาคารและสถานที่สำคัญบริเวณเมืองพะเยา

สัญลักษณ์

- เส้นทางลำน้ำ
- เส้นทางคมนาคม
- แหล่งน้ำ
- แนวเขตเทศบาลเมืองพะเยา
- ชุมชนโบราณ
- ย่านการค้า
- ศาสนสถาน

1 กว๊านพะเยา
2 อนุสาวรีย์พ่อขุนงำเมือง
3 วัดติโลกอาราม
4 วัดศรีโคมคำ (วัดพระเจ้าตนหลวง)
5 วัดพระธาตุจอมทอง
6 วัดศรีอุโมงค์คำ
7 วัดลี
8 วัดป่าแดงบุญนาค
9 วัดหลวงราชสัณฐาน
10 วัดไชยอาวาส
11 วัดราชคฤห์
12 วัดร้างประตูชัย (วัดยั้งย่อง)
13 วัดศรีจอมเรือง
14 วัดอินทร์ฐาน
15 ศาลหลักเมืองพะเยา
16 พระตำหนักกว๊านพะเยา
17 บ้านคุณหลวงศรีนครานุกูล
18 ย่านชุมชนหนองระบู
19 โบราณสถานบ้านร่องไฮ และชุมชนบ้านร่องไฮ
20 ชุมชนโบราณเวียงพระธาตุจอมทอง
21 ชุมชนโบราณเวียงพะเยา
22 ชุมชนโบราณเวียงท่าวังทอง หรือเวียงประตูชัย

ที่มา : กรมโยธาธิการและผังเมือง

โครงการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า
สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

กว๊านพะเยาในอดีต

กว๊านพะเยา และการใช้ประโยชน์บริเวณกว๊านในปัจจุบัน

รูปที่ ผ-15 กว๊านพะเยา และการใช้ประโยชน์บริเวณกว๊านพะเยา
ที่มา: https://www.facebook.com/baanborankwanphayao (2558)

2.2 อนุสาวรีย์พ่อขุนงำเมือง

อนุสาวรีย์พ่อขุนงำเมือง ประดิษฐานอยู่ที่สวนสาธารณะเทศบาลเมืองพะเยา (สวนสมเด็จย่า 90) ถนนเลียบกว๊านพะเยา พ่อขุนงำเมืองเป็นโอรสของพ่อขุนมิ่งเมือง เป็นกษัตริย์องค์ที่ 9 ผู้ปกครองเมืองภูกามยาวหรือพะเยาในปัจจุบัน ระหว่างปี พ.ศ. 1801 - 1841 พ่อขุนงำเมืองปกครองเมืองภูกามยาวจนเจริญเป็น 1 ใน 3 อาณาจักรของชนเผ่าไทยแถบนี้ ซึ่งมีอาณาจักรล้านนา อาณาจักรสุโขทัย และอาณาจักรพะเยา พระองค์เป็นพระสหายร่วมน้ำสาบานกับพ่อขุนเม็งรายแห่งเมือง

เชียงราย และพ่อขุนรามคำแหงแห่งกรุงสุโขทัย โดยประกอบพิธีสาบานหลั่งพระโลหิตจากปลายนิ้วลงในจอกสุราเดียวกัน ณ ริมฝั่งแม่น้ำขุนภู แล้วประทับหันพระปฐมฐางค์พิงกัน (อิงหลังชนกัน) ตั้งสัตยาอธิษฐานว่าจะทรงรักใคร่ปรองดองซื่อสัตย์ต่อกันชั่วชีวิต แล้วต่างก็ดื่มพระโลหิตจอกนั้น ภายหลังถึงเรียกแม่น้ำขุนภูว่า “แม่น้ำอิง” บริเวณสถานีประมงน้ำจืดพะเยาปัจจุบัน พ่อขุนงำเมืองเป็นผู้ทรงอิทธิฤทธิ์กล่าวกันว่า เมื่อพระองค์เสด็จไปทางไหน “แดดก็บ่อฮ้อน ฝนก็บ่อฮำ จักให้แดดก็แดด จักให้บดก็บด” จึงได้พระนามว่า “งำเมือง” พ่อขุนงำเมืองเป็นผู้ทรงอุปฐากพระธาตุจอมทองซึ่งตั้งอยู่บนดอยจอมทอง ซึ่งถือว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์คู่เมืองพะเยามาจนตราบเท่าทุกวันนี้

รูปที่ ผ-16 อนุสาวรีย์พ่อขุนงำเมือง

จังหวัดพะเยาได้รับการยกฐานะให้เป็นจังหวัดที่ 72 ในปี พ.ศ. 2520 ชาวพะเยาจึงร่วมใจกันสร้างอนุสาวรีย์พ่อขุนงำเมืองขึ้น บริเวณสวนสาธารณะริมกว๊านพะเยา เป็นรูปปั้นสำริดความสูงเท่าครึ่งขององค์จริงในท่าประทับยืนทรงชุดกษัตริย์สวมมงกุฎ พระหัตถ์ถือดาบอาญาสิทธิ์หันพระพักตร์ไปทางกว๊านพะเยา ประดิษฐานบนแท่นสูง 2.50 เมตร พ่อขุนงำเมืองเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวพะเยา มีคนแวะเวียนมากราบไหว้สักการะอนุสาวรีย์ของท่านอยู่ตลอด โดยในวันที่ 5 มีนาคมของทุกปี ซึ่งตรงกับวันประสูติของพ่อขุนงำเมือง มีงานบวงสรวงพ่อขุนงำเมือง ถือเป็นงานประเพณีที่ยิ่งใหญ่ของชาวพะเยา งานจัดขึ้น ณ ลานอนุสาวรีย์พ่อขุนงำเมือง ริมกว๊านพะเยา มีขบวนแห่สักการะจากทุกอำเภอจัดอย่างสวยงาม มีผู้คนจากทั่วทุกสารทิศ เดินทางมาร่วมพิธีบวงสรวงเป็นจำนวนมาก

2.3 วัดติโลกอาราม

วัดติโลกอาราม เป็นโบราณสถานแห่งหนึ่งที่จมอยู่ในกว๊านพะเยา อยู่ในเขตเทศบาลเมืองพะเยา ตำบลเวียง อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา วัดนี้ถือเป็นพระอารามหลวงหรือวัดหลวงที่พระเจ้าติโลกราช กษัตริย์ล้านนาลำดับที่ 9 แห่งราชวงศ์มังราย โปรดให้พระยายุทธิษฐิระ เจ้าเมือง

พะเยาสร้างขึ้นในราวปี พ.ศ. 2019 - 2029 ในบริเวณที่เรียกว่า บวกสี่แจ่ง วัดแห่งนี้เป็นชื่อวัดที่ปรากฏอยู่ในศิลาจารึก ปัจจุบันเป็นวัดร้าง ถูกค้นพบจมอยู่กลางกว๊านพะเยาหรือในบริเวณหนองเต่า ยกเว้นส่วนยอดพระธาตุที่โผล่พ้นน้ำขึ้นมา จากข้อความที่ปรากฏในศิลาจารึก ทำให้รู้ว่าวัดนี้มีอายุเก่าแก่มากกว่า 500 ปี วัดนี้มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ เพราะเป็นวัดที่ผู้ปกครองเมืองพะเยาได้สร้างถวาย เพื่อเป็นการเทิดพระเกียรติแก่พระเจ้าติโลกราช ในฐานะทรงเป็นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่แห่งอาณาจักรล้านนา วัดติโลกอารามจมอยู่ในกว๊านพะเยาเนื่องจากในปี พ.ศ. 2482 กรมประมงได้ก่อสร้างประตูกั้นน้ำในกว๊านพะเยาเพื่อกักเก็บน้ำ ทำให้แม่น้ำอิงและลำน้ำสาขาซึ่งไหลลงมาจากทิวเขาผีปันน้ำ เกิดการเอ่อล้นเข้าท่วมชุมชนโบราณที่ตั้งอยู่บริเวณหนองเอี้ยงและหนองเต่าจนเกิดทะเลสาบน้ำจืดขึ้นมา เรียกว่า กว๊านพะเยา จึงทำให้บริเวณกว๊านพะเยาที่แต่เดิมเป็นชุมชนโบราณและมีวัดอยู่เป็นจำนวนมากต้องจมน้ำ และวัดติโลกอารามเป็นโบราณสถานแห่งหนึ่งที่จมอยู่ในกว๊านพะเยา

ในปี พ.ศ.2526 มีโครงการกู้วัดติโลกอารามขึ้นมาใหม่ มีการค้นพบพระพุทธรูปใต้กว๊านพะเยา หลวงพ่อศิลา เป็นพระพุทธรูปหินทราย ปางมารวิชัย ศิลปะสกุลช่างพะเยา หน้าตักกว้าง 105 เซนติเมตร ชาวบ้านได้อัญเชิญพระพุทธรูปขึ้นมาจากน้ำ จากนั้นทางจังหวัดพะเยาได้เชิญไปประดิษฐานไว้ที่วัดศรีอุโมงค์คำ จนปี พ.ศ. 2550 ได้มีการบูรณะสันธาตุบวกสี่แจ่งขึ้นมา มีการตั้งฐานบุษบกด้วยอิฐดินเผา และได้อัญเชิญพระพุทธรูปหินทรายจากวัดศรีอุโมงค์คำมาประดิษฐานไว้บนฐานบุษบกบริเวณลานซึ่งสร้างขึ้นมาเหนือน้ำ วัดติโลกอารามจึงกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวศึกษาวัฒนธรรมแห่งใหม่ และเป็นการฟื้นตำนานอารยธรรมลุ่มน้ำอิงให้กลับมามีชีวิตอีกครั้ง

หลวงพ่อศิลา พระพุทธรูปหินทรายปางมารวิชัย ศิลปะสกุลช่างพะเยา ที่ตั้งอยู่กลางกว๊านพะเยา

รูปที่ ผ-17 วัดติโลกอาราม
ที่มา: www.m-culture.go.th/phayao (2558)

สำหรับการเดินทางไปกราบนมัสการหลวงพ่อศิลาแห่งวัดติโลกอาราม ต้องใช้บริการเรือแจวเท่านั้น ซึ่งมีให้บริการทุกวัน ณ ศาลาท่าเรือริมกว๊านพะเยา นอกจากนี้ที่วัดติโลกอารามยังมี

กิจกรรมที่สำคัญคือ การเวียนเทียน ซึ่งมีความแตกต่างจากการเวียนเทียนในวัดอื่น ๆ โดยการเวียนเทียนจะนั่งเรือแจวเพื่อเวียนเทียนรอบลานอิฐดินเผาและพระธาตุที่โผล่พ้นผิวน้ำ เนื่องจากอุโบสถของวัดจมอยู่ใต้กว๊านพะเยา ในแต่ละปีจะมีการเวียนเทียนทั้งหมด 3 ครั้ง คือ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา และวันอาสาฬหบูชา

รูปที่ ผ-18 กิจกรรมการเวียนเทียนทางน้ำที่วัดติโลกอาราม
ที่มา: www.m-culture.go.th/phayao (2558)

2.4 วัดศรีโคมคำ (วัดพระเจ้าตนหลวง)

วัดศรีโคมคำ หรือวัดพระเจ้าตนหลวง เป็นวัดคู่บ้านคู่เมืองพะเยา เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ประเภทสามัญ สังกัดมหานิกาย ตั้งอยู่ติดกว๊านพะเยา ในเขตตำบลเวียง อำเภอเมืองพะเยา มีพื้นที่ประมาณ 74 ไร่ เป็นที่ประดิษฐาน “พระเจ้าตนหลวง” สร้างขึ้นในระหว่างปี พ.ศ. 2034 - 2067 ในรัชสมัยของพญายอดเชียงราย กษัตริย์ลำดับที่ 10 แห่งราชวงศ์มังราย “พระเจ้าตนหลวง” เป็นพระประธานเก่าแก่ในพระวิหารหลวง ศิลปะเชียงแสนที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในล้านนา มีขนาดหน้าตักกว้าง 14 เมตร และสูง 16 เมตร สร้างจากอิฐมอญผสมกับปูนขาว ชาวพะเยาถือเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง

วัดศรีโคมคำเป็นวัดที่สร้างขึ้นภายหลังจากการก่อสร้างพระเจ้าตนหลวง ตัววิหารหลังเดิมไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าผู้ใดสร้าง เนื่องจากเมืองพะเยามีการอพยพผู้คนหนีภัยสงคราม ทำให้ตัวเมืองถูกปล่อยร้าง จนกระทั่งมีการฟื้นฟูเมืองขึ้นมาใหม่ หลังยุคที่กรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ตีเอาล้านนาคืนมาจากพม่า มาจนถึงช่วงที่พระยาประเทศอุดรทิศ เป็นผู้ครองเมืองพะเยาคนสุดท้าย ก่อนที่จะมีการเปลี่ยนระบบการปกครองแบบหัวเมือง มาเป็นมณฑลเทศาภิบาลในสมัยรัชกาลที่ 5 ในปี พ.ศ. 2465 จึงเริ่มมีการบูรณะวัดศรีโคมคำ โดยรื้อวิหารเดิมลงแล้วสร้างขึ้นใหม่ รวมถึงบูรณะองค์พระประธานพระเจ้าตนหลวงขึ้นมาอีกครั้ง เนื่องจากตัววัดและองค์พระมีสภาพทรุดโทรมมาเกือบ 60 ปี

พระเจ้าตนหลวง

วิหารหลวงวัดศรีโคมคำ

อุโบสถกลางน้ำ

รูปที่ ผ-19 วัดศรีโคมคำ (วัดพระเจ้าตนหลวง) วัดคู่บ้านคู่เมืองพะเยา
ที่มา: https://www.facebook.com/baanborankwanphayao (2558)

นอกจากนี้ บริเวณติดกับวัดศรีโคมคำ เป็นที่ตั้งของ หอวัฒนธรรมนิทัศน์ วัดศรีโคมคำ เป็นพิพิธภัณฑ์แสดงโบราณวัตถุ และเอกสารข้อมูลสำคัญทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดพะเยา ภายในอาคารมีห้องแสดงต่างๆ มากมาย เช่น ห้องก่อนที่จะเป็นอาณาจักรขุนเจือง กษัตริย์องค์ที่ 2 ของอาณาจักรภูกามยาว ห้องพญางำเมือง แสดงถึงความสัมพันธ์ของ 3 กษัตริย์ ได้แก่ พญาร่วงแห่งอาณาจักรสุโขทัย พญาเม็งรายแห่งอาณาจักรล้านนา และพญางำเมืองแห่งอาณาจักรภูกามยาว ห้องแสดงเครื่องปั้นดินเผา ห้องแสดงพะเยายุครุ่งเรืองและยุคเสื่อม ห้องแสดงวิถีชาวบ้านและภูมิปัญญาของชาวบ้านของคนเมืองพะเยา ห้องประวัติพระเจ้าตนหลวง และยังมีลานแสดงศิลาจารึกอีกจำนวนมาก เปิดทำการทุกเวลา 08.30 - 16.30 น.

รูปที่ ผ-20 หอวัฒนธรรมนิทัศน์ วัดศรีโคมคำ พระอารามหลวง

2.5 วัดพระธาตุจอมทอง

วัดพระธาตุจอมทอง ตั้งอยู่ตรงข้ามวัดศรีโคมคำ ในเขตตำบลเวียง ตั้งอยู่บนเนินเขากลางเมืองโบราณเวียงจอมทอง องค์พระธาตุเป็นเจดีย์ทรงล้านนาสูง 30 เมตร ตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมจตุรัส กว้าง 9 เมตร ซ้อนกันสามชั้นรองรับองค์ระฆัง ส่วนยอดสุดเป็นฉัตรสีทอง ฐานโดยรอบข้างล่างบุด้วยแผ่นโลหะ ดุนลายเป็นรูป 12 นักษัตร และลายไทยอันงดงาม รูปลักษณะขององค์เจดีย์เป็นทรงเดียวกับเจดีย์พระธาตุจอมทอง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ และวัดพระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน เชื่อกันว่าเป็นพระธาตุเจดีย์ที่บรรจุพระเกศาธาตุ และพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้า ด้านหน้าองค์พระธาตุเป็นพระวิหารขนาดกว้าง 8 เมตร ยาว 20 เมตร ผนังด้านข้างโล่งเรียบ ไม่มีประตูและหน้าต่าง ภายในมีพระพุทธรูปหินทราย ตั้งอยู่บนฐานชุกชีเป็นพระประธาน และมีพระหินทรายขนาดกลางอีกหลายองค์ประทับเรียงรายรอบ ๆ บริเวณพระธาตุและพระวิหารล้อมรอบด้วยศาลาราย วัดนี้เคยเป็นที่จำวัด และเจริญสมาธิภาวนาของครูบาเจ้าศรีวิชัย คราวมาเป็นประธานบูรณะพระวิหารวัดพระเจ้าตนหลวง ถือเป็นปูชนียสถานและโบราณสถานที่สำคัญคู่บ้านคู่เมืองพะเยามาแต่โบราณ

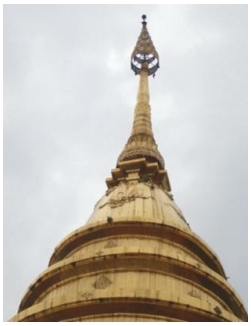
ทั้งนี้ ประชาชนสามารถขึ้นไปกราบนมัสการองค์พระธาตุได้สามเส้นทาง โดยเดินขึ้นบันไดพญานาคด้านทิศใต้ และขับรถขึ้นเวียนทั้งด้านหน้าและด้านหลังของวัด บริเวณโดยรอบวัดพระธาตุจอมทองเป็นป่าไม้ เป็นสวนรุกขชาติ เมื่อเดินทางขึ้นไปถึงวัดจะพบกับความสงบร่มรื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งสามารถมองเห็นทัศนียภาพของตัวเมืองพะเยา และกว๊านพะเยาได้อย่างชัดเจน

ทางเดินขึ้นบันไดพญานาค

สภาพแวดล้อมรอบวัดที่เป็นสวนรุกชาติ

รูปที่ ผ-21 วัดพระธาตุจอมทอง

2.6 วัดศรีอุโมงค์คำ

วัดศรีอุโมงค์คำ ตั้งอยู่ที่บ้านท่ากว๊าน ตำบลเวียง อำเภอเมืองพะเยา เป็นวัดที่เก่าแก่แห่งหนึ่งของเมืองพะเยา สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2389 ชาวบ้านมักเรียกว่า วัดสูง เพราะ ทั้งเจดีย์และวิหารตั้งอยู่บนเนินสูง จึงทำให้วัดนี้สูงสง่างาม ภายในวัดมีวิหารที่สร้างขึ้นใหม่ โดยสร้างอยู่บนฐานเดิม ประดิษฐานพระพุทธรูปที่มีพุทธลักษณะโดดเด่นอยู่ 2 องค์ องค์แรก คือ พระเจ้าล้านตื้อ หรือหลวงพ่อวัดเมืองเรืองฤทธิ์ มีหลักฐานปรากฏในศิลาจารึกว่าสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าเมืองสร้อยพะเยา ในราวปี พ.ศ. 2058 แต่ไม่ทราบว่าเดิมมาจากที่ไหน เพราะพบถูกทิ้งอยู่ที่สนามเวียงแก้ว (ปัจจุบันเป็นที่ตั้งศาลหลักเมืองพะเยา) ก่อนถูกอัญเชิญมาเป็นพระประธานภายในวิหารวัดศรีอุโมงค์คำ พระเจ้าล้านตื้อเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ทำจากทองสำริด หน้าตักกว้าง 184 เซนติเมตร สูง 270 เซนติเมตร พระพุทธรูปนี้มีความพิเศษตรงที่ ตลอดทั้งองค์ของท่านช่างทำเป็นสลัก สามารถถอดประกอบได้มีทั้งหมด 4 จุด คือ ที่คอ (พระศอ) ข้อศอกทั้ง 2 ข้าง และที่เอว พระเจ้าล้านตื้อมีพระวรกายอวบอิ่ม สีทองงามอร่าม พระพักตร์ดูอมยิ้มอยู่ตลอดเวลา จึงได้รับการยกย่องว่าเป็นพระพุทธรูปล้านนาที่มีพุทธลักษณะงดงามที่สุดองค์หนึ่ง พระพุทธรูปอีกองค์ คือ พระเจ้าแข้งคม เป็นพระพุทธรูปหินทรายปางมารวิชัย ศิลปะพื้นบ้านล้านนา สาเหตุที่ได้ชื่อว่าพระเจ้าแข้งคม เพราะท่านมีหน้าแข้ง (พระชงฆะ) เป็นเหลี่ยมเป็นสันคมชัดอย่างชัดเจน มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 21 มีหน้าตักกว้าง 130 เซนติเมตร สูง 190 เซนติเมตร ส่วนด้านหลังของวิหารมีองค์พระเจดีย์เป็นเจดีย์ศิลปะสมัยเชียงแสน ไม่ปรากฏหลักฐานปีที่สร้างชัดเจน แต่น่าจะมีอายุไม่ต่ำกว่า 400 ปี ยังมีสภาพที่สมบูรณ์อยู่

นอกจากนี้ยังมี พระเจ้าทันใจ เป็นพระพุทธรูปหินทรายปางมารวิชัย ที่ได้ชื่อว่ามีความสมบูรณ์ที่สุดในบรรดาพระพุทธรูปหินทรายที่ขุดค้นพบ มีอายุอยู่ในราวปลายศตวรรษที่ 21 ประดิษฐานอยู่ในวิหารพระหลังเล็ก เดิมพระพุทธรูปองค์นี้ไม่มีชื่อเรียก แต่ด้วยความศักดิ์สิทธิ์ของท่าน คนที่มาสักการะขอพรมักสมหวังในไม่ช้า ชาวบ้านจึงเรียกว่า พระเจ้าทันใจ ใกล้กับพระเจ้าทันใจมีพระพุทธรูปหินทรายสีอ่อนกว่า องค์เล็กกว่าประดิษฐานอยู่ข้าง ๆ พระพุทธรูปองค์นี้คือ พระเจ้ากว๊าน หรือหลวงพ่อศิลา เป็นองค์จำลองขึ้นมาเพื่อรำลึกถึงว่าครั้งหนึ่งท่านเคยมาประดิษฐานอยู่ที่นี่เป็นเวลา 20 กว่าปี หลังจากถูกค้นพบในกว๊านพะเยาช่วงน้ำลดในปี พ.ศ. 2526 และอัญเชิญมาประดิษฐานที่วัดศรีอุโมงค์คำ จนกระทั่งทางการบูรณะปรับแต่งวัดติโลกอารามกลางกว๊านพะเยาแล้วเสร็จ จึงได้อัญเชิญหลวงพ่อศิลากลับไปประดิษฐานที่วัดติโลกอารามในกว๊านพะเยาตามเดิม ทางวัดจึงสร้างองค์พระเจ้ากว๊านจำลองขึ้นมา

ปัจจุบันวัดศรีอุโมงค์คำมีความสำคัญในฐานะที่เปิดสอน โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม มาตั้งแต่ปี พ.ศ.2498 และยังมีโรงเรียนราษฎร์ของวัด ห้องสมุดประจำวัด และเปิดศูนย์ฝึกอาชีพให้ประชาชนโดยทั่วไป

วิหารวัดศรีอุโมงคำ

เจดีย์ศิลปะสมัยเชียงแสน

พระเจ้าล้านตื้อ

พระเจ้าแข้งคม

รูปที่ ผ-22 วัดศรีอุโมงค์คำ

ที่มา: http://www.visitphayao.com/th/destination/watsiumongkam (2558)

2.7 วัดลี

วัดลี ตั้งอยู่ในตำบลเวียง อำเภอเมืองพะเยา อยู่กลางเมืองโบราณเวียงพยาวหรือเวียงน้ำเต้า ตามหลักฐานที่ปรากฏอยู่ในจารึก กล่าวถึง วัดลีสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2038 ตรงกับสมัยพระเจ้ายอดเชียงราย กษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านนา (เชียงใหม่) มีพระราชโองการให้เจ้าสี่หมื่นพะเยา (เจ้าหมื่นหน่อเทพครู) เจ้าผู้ครองเมือง สร้างวัดลีเพื่อถวายเป็นบุญกุศลแด่พระเจ้ายอดเชียงราย คำว่า ลี เป็นคำโบราณของถิ่นเหนือ แปลว่า ตลาด เนื่องจากวัดลีตั้งอยู่ในย่านชุมชนตลาด วัดลีมีปูชนียสถานที่สำคัญ คือ พระธาตุวัดลี ลักษณะเจดีย์มีรูปทรงแบบสถาปัตยกรรมล้านนา เป็นเจดีย์แปดเหลี่ยมทรงสูงเอวคอด ฐานกว้าง 16.5 เมตร สูง 35 เมตร เป็นเจดีย์ที่มีลักษณะสวยงามอีกแห่งหนึ่งในจังหวัดพะเยา

ซุ้มประตูโขง

เจดีย์แปดเหลี่ยม

วิหาร

พิพิธภัณฑ์เวียงพยาว จัดแสดงโบราณวัตถุและศิลปวัตถุกว่า 10,000 ชิ้น

รูปที่ ผ-23 วัดลี และพิพิธภัณฑ์เวียงพยาว

ภายในบริเวณวัดลี ยังเป็นที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์เวียงพยาว ซึ่งก็คือศาลาการเปรียญหลังเก่า เริ่มก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ.2544 โดยท่านพระครูอนุรักษ์บุรานันท์ เจ้าอาวาสวัดลี เป็นสถานที่เก็บรวบรวมและจัดแสดงโบราณวัตถุและศิลปวัตถุจำนวนกว่า 10,000 ชิ้น ที่สำคัญ ได้แก่ พระพุทธรูปที่เป็นฝีมือของช่างพื้นบ้านจำนวนมาก ทั้งที่เป็นพระปูน พระหิน และพระไม้ เศียรพระพุทธรูปหินทรายสกุลช่างพะเยา รูปจำหลักบุคคล รูปสัตว์ และศิลาจารึกที่เป็นหินทรายจำนวนหลายหลัก มีศิลาจารึก (หลักที่ 27) ที่กล่าวถึงประวัติของวัดลีอีกด้วย รวมถึงเครื่องถ้วย และข้าวของเครื่องใช้ที่เกี่ยวกับความเป็นพะเยาอีกจำนวนมากพิพิธภัณฑ์เวียงพยาวแห่งวัดลี จึงมีคุณค่าถือเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของพะเยา และภูมิปัญญาวัฒนธรรมของบรรพบุรุษที่ผ่านโบราณวัตถุอันทรงคุณค่า

2.8 วัดป่าแดงบุญนาค

วัดป่าแดงบุญนาค ตั้งอยู่ในตำบลท่าวังทอง อำเภอเมืองพะเยา อยู่ห่างจากตัวเมืองพะเยาไปทางทิศเหนือ 1.5 กิโลเมตร เป็นวัดเก่าแก่ตั้งแต่สมัยพระพุทธศาสนาเข้ามาในอาณาจักรพะเยา เดิมชื่อ วัดบุญนาค ตอนหลังมีการสร้างวัดใหม่เพิ่มชื่อว่า วัดป่าแดง ปัจจุบันรวมเป็นวัดเดียวกันชื่อ วัดป่าแดงบุญนาค มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของวัดนี้คือ กำแพงกั้นระหว่างสองวัดนี้แต่ถูกทำลายไปจนเกือบหมด ในบริเวณวัดพบศิลาจารึกสองหลัก จารึกหลักที่ 1 จารึกเมื่อปี พ.ศ. 2042 เรียกชื่อวัดนี้ว่า วัดพญาร่วง จารึกหลักที่ 2 จารึกเมื่อปี พ.ศ.2078 กล่าวถึงพระเป็นเจ้าอยู่หัว (พระเมืองเกษเกล้า กษัตริย์เชียงใหม่) มีราชโองการให้เจ้าเมืองพะเยา สร้างมหามณฑปขึ้นในเมืองพะเยา จากเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ประกอบกับลักษณะแบบแผนขององค์เจดีย์แบบสุโขทัย ทำให้พิจารณาได้ว่าวัดนี้น่าจะสร้างในสมัยพระยายุทธิษฐิระ เจ้าเมืองพิษณุโลก เมื่อครั้งที่ท่านอพยพมาอยู่ที่ล้านนา และได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองพะเยา แสดงถึงความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ระหว่างล้านนากับสุโขทัยได้เป็นอย่างดี ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19

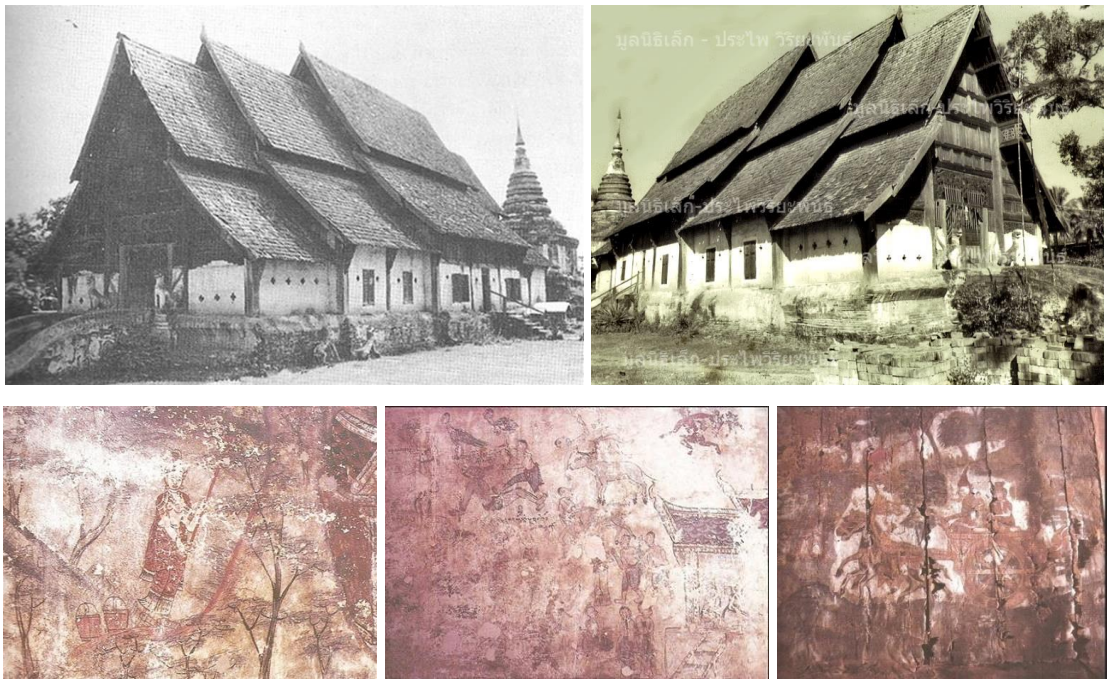
รูปที่ ผ-24 วัดป่าแดงบุญนาค

ที่มา: http://www.visitphayao.com/th/destination/watpaeaengbunnak (2558)

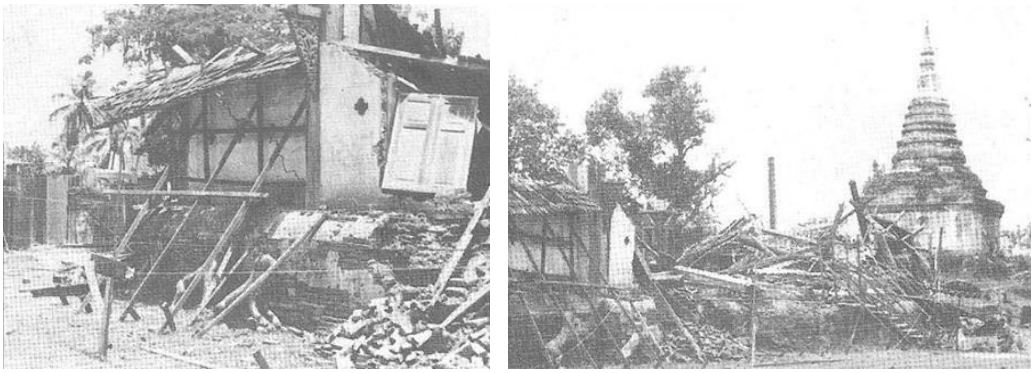
สิ่งก่อสร้างที่สำคัญภายในวัด มีพระเจดีย์ลักษณะเป็นศิลปะแบบสุโขทัย พระเจดีย์ทรงล้านนามีลักษณะคล้ายกับเจดีย์วัดป่าสัก อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย มีเนินซากโบราณสถานจำนวน 25 แห่ง ซากแนวกำแพงโบราณ 4 แนว และยังพบพระพุทธรูปหินทรายเก่าแก่จำนวนมากประดิษฐานอยู่ ซึ่งพระพุทธรูปหินทรายทั้งหมดแกะสลักด้วยช่างที่มีฝีมือชั้นเยี่ยม พระพุทธรูปเก่าแก่ที่สำคัญของจังหวัดพะเยาคือ หลวงพ่อนาค และพระพุทธรูปไม้แก่นจันทร์ ปัจจุบันประดิษฐาน ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ

2.9 วัดหลวงราชสัณฐาน

วัดหลวงราชสัณฐาน หรือวัดขี้เหล็ก ตั้งอยู่ที่ตำบลเวียง อำเภอเมืองพะเยา เดิมเป็นวัดร้าง ตามประวัติสร้างขึ้นประมาณปี พ.ศ.1717 ต่อมาในปี พ.ศ. 2387 ข้าหลวงวงศ์ร่วมกับชาวบ้านได้บูรณะปฏิสังขรณ์จนแล้วเสร็จ ชาวบ้านเรียกว่า วัดหลวง ต่อมาได้มีประชาชนมาประกอบพิธีทางศาสนา และได้ชื่อว่า วัดหลวงราชสัณฐาน วิหารเป็นสถาปัตยกรรมแบบพื้นเมืองล้านนาที่สวยงาม มีอายุกว่า 100 ปี ภายในวิหารมีภาพจิตรกรรมฝาผนัง เขียนด้วยสีฝุ่นผสมกาวยางไม้ เขียนลงบนกระดาษสาและผ้าแปะอยู่บนผนังไม้ เป็นเรื่องมหาชาติชาดกและพุทธประวัติ ต่อมาในปี พ.ศ.2527 เกิดพายุฝนทำให้วิหารพังทลายลงหมด ปัจจุบันทางวัดได้สร้างวิหารขึ้นใหม่ตามลักษณะเดิม บนฐานวิหารหลังเดิม แล้วนำภาพจิตรกรรมของเดิมมาติดตั้งเป็นบางส่วน ด้านหลังของวิหารมีพระเจดีย์รูปทรงแบบสถาปัตยกรรมพื้นเมืองล้านนา

วิหารหลังเก่า และภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในวิหาร ก่อนที่จะพังทลาย (ถ่ายเมื่อปี พ.ศ. 2526)

สภาพวิหารที่พังทลายจากพายุฝน เมื่อปี พ.ศ. 2527

รูปที่ ผ-25 วัดหลวงราชสัณฐานในอดีต

ที่มา: http://lannaartist.rmutl.ac.th (2558)

วิหารหลังใหม่สร้างตามลักษณะเดิม บนฐานวิหารหลังเดิม และองค์เจดีย์เดิม

ภาพจิตรกรรมฝาผนังของเดิมที่นำกลับมาติดตั้งภายในวิหารหลังใหม่

รูปที่ ผ-26 วัดหลวงราชสัณฐานในปัจจุบัน

2.10 วัดไชยอาวาส หรือวัดประตูเหล็ก

วัดไชยอาวาส ตั้งอยู่ที่บ้านประตูเหล็ก ตำบลเวียง อำเภอเมืองพะเยา เดิมเป็นวัดร้างมาก่อน สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย เล่ากันว่าวัดไชยอาวาสตั้งอยู่ใกล้ประตูเมืองซึ่งทำด้วยเหล็กล้วน ชาวบ้านจึงนิยมเรียกชื่อว่า วัดประตูเหล็ก หรือวัดไชยอาวาส ประตูเหล็ก ปัจจุบันประตูเหล็กได้ชำรุดไปนานแล้ว วัดไชยอาวาส และวัดหลวงราชสัณฐาน เป็นวัดพี่วัดน้องมาแต่โบราณกาล เนื่องจากสมัยข้าหลวงวงศ์ได้มาปกครองเมืองพะเยา และได้มาบูรณะซ่อมแซมวัดไชยอาวาสและวัดหลวงราชสัณฐานเสร็จ ได้นิมนต์พระอินทจักร์ วัดปงสนุกด้านใต้มาเป็นเจ้าอาวาสประตูเหล็ก และนิมนต์พระภิกษุอินทร์ อินโธ วัดปงสนุกด้านเหนือ จากเมืองลำปาง มาเป็นเจ้าอาวาส วัดหลวงราชสัณฐาน วัดทั้งสองนี้จึงเป็นวัดพี่วัดน้องมาแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน เมื่อถึงวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันพระเข้าพรรษา วันสงกรานต์ และวันปี๋ใหม่ เป็นต้น วัดทั้งสองจะมีประเพณีนำอาหารและขนมมาแลกเปลี่ยนกันตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และทำเป็นประเพณีทุก ๆ ปี เพื่อรักษาความเป็นวัดพี่วัดน้อง เมื่อมีอะไรก็แบ่งกันกินแบ่งกันใช้ตามประสาพี่และน้อง ภายในบริเวณวัดมีอาคารเสนาสนะประกอบด้วย อุโบสถ ศาลาการเปรียญ วิหาร กุฏิ และเจดีย์

รูปที่ ผ-27 วัดไชยอาวาส หรือวัดประตูเหล็ก

2.11 วัดราชคฤห์

วัดราชคฤห์ เดิมชาวบ้านเรียกว่า วัดใหม่ สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2443 ตั้งอยู่ในตำบลเวียง อำเภอเมืองพะเยา วัดนี้เป็นวัดที่อยู่ในตัวเมืองพะเยา ติดกับศาลหลักเมืองพะเยา ด้านหน้าประตูทางเข้ามีซุ้มประตูโขงขนาดใหญ่ ก่ออิฐถือปูนประดับด้วยปูนปั้นรูปเทวดา นางฟ้า พญานาค และดอกไม้ ลวดลายโดดเด่นสะดุดตา ยอดซุ้มประตูเป็นรูปพรหมสี่หน้าปูนปั้น ภายในวัดมีพระอุโบสถกว้างประมาณ 20 เมตร ยาวเกือบ 40 เมตร ภายในเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปหินทรายลงรักปิดทององค์หนึ่งในล้านนา ด้านหลังพระอุโบสถมีองค์เจดีย์ขนาดไม่ใหญ่แต่สวยงาม มีรูปแบบ

แตกต่างออกไปจากเจดีย์ล้านนาในจังหวัดพะเยา โดยได้รับอิทธิพลจากศิลปะเชียงแสนตอนต้น เจดีย์เป็นทรงแปดเหลี่ยมย่อมุม สูงประมาณ 20 เมตร องค์เจดีย์มีซุ้มจระนำทั้งสี่ทิศ องค์ระฆังของเจดีย์ฉาบด้วยสีทอง บนเรือนธาตุมีเจดีย์บริวารทั้งสี่ด้าน มีกำแพงแก้วล้อมรอบ ประตูทางเข้ามีสี่ด้าน แต่ละด้านมีรูปปั้นสิงห์คู่เฝ้าประตูทุกด้าน

รูปที่ ผ-28 วัดราชคฤห์

2.12 วัดอินทร์ฐาน

วัดอินทร์ฐาน ตั้งอยู่ในตำบลแม่ต๋ำ อำเภอเมืองพะเยา มีอายุเกือบร้อยปี สร้างเมื่อ ปี พ.ศ. 2479 พระอุโบสถที่ได้รับการบูรณะใหม่ มีธงไม้แกะสลักส่วนปลายเป็นหงส์ พระอุโบสถตั้งอยู่บนฐานยกสูง มีรูปแบบไปทางศิลปะอยุธยาตอนปลายถึงรัตนโกสินทร์ ประตูพระอุโบสถทำจากไม้แกะสลักสวยงาม และที่หน้าบันพระอุโบสถเป็นการฉลุแกะสลักไม้เป็นลายไทย เป็นรูปพระอินทร์นั่งประทับบนอาสนะหรือที่ประทับ ดูกลมกลืนกัน ภายในพระอุโบสถเหมือนสร้างด้วยไม้ทั้งหลัง และเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปหินทรายลงรักปิดทองสวยงาม ด้านหลังพระอุโบสถมีองค์เจดีย์ขนาดไม่ใหญ่

รูปที่ ผ-29 วัดอินทร์ฐาน

ที่มา: http://www.visitphayao.com/th/destination/watpaeaengbunnak (2558)

2.13 วัดร้างประตูชัย หรือวัดพระเจ้ายั้งย่อง

วัดร้างประตูชัย หรือวัดพระเจ้ายั้งย่อง ตั้งอยู่ใกล้สี่แยกประตูชัย ตำบลเวียง สร้างขึ้นประมาณพุทธศตวรรษที่ 20 เป็นวัดที่อยู่ปากทางเข้าเมือง ในสมัยก่อนเมื่อจะยกทัพออกจากเมืองจะออกทางประตูชัยนี้ เพื่อถือเป็นเคล็ดให้รบชนะ โดยจะมีการทำพิธีกรรมและพิธีทางศาสนา เพื่อเป็นกำลังใจในการสู้รบ วัดนี้เดิมมีบริเวณกว้างขวางหลายสิบไร่ มีบ่อน้ำ คูเมืองมีน้ำไหลตลอดปี มีต้นไม้ใหญ่ร่มรื่น ต่อมาวัดนี้ได้ชื่อใหม่ตามที่ชาวบ้านเรียกว่า วัดยั้งย่อง วัดนี้สันนิษฐานว่า เดิมคงเป็นวัดหลวงที่สำคัญวัดหนึ่งของเมืองพะเยา ภายในวิหารวัดมีพระประธานชื่อว่า พระเจ้ายั้งย่อง เป็นพระพุทธรูปหินทรายขนาดใหญ่และสมบูรณ์ที่สุด หน้าตักกว้าง 2 เมตร สูง 3.22 เมตร ประทับนั่งขัดสมาธิราบแบบปัทมาสนะ ปางมารวิชัย ศิลปะช่างสกุลพะเยา มีอายุอยู่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 20 เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่กับเมืองพะเยามาแต่โบราณ ประดิษฐานอยู่ใกล้ประตูชัยสมัยก่อน เมื่อจะออกไปปราบข้าศึกศัตรูจะต้องยกกำลังออกทางประตูชัย จะมีการตั้งเครื่องสักการะบูชาพระเจ้ายั้งย่องเพื่อความเป็นสิริมงคล เมื่อเสร็จการรบแล้วก็จะมาสักการะอีกครั้ง เพราะก่อนเข้าเมืองจะต้องเข้าทางประตูชัย นอกจากนี้ภายในบริเวณวัดยังพบเนินเจดีย์ และเนินซากโบราณสถาน จำนวน 2 เนิน

รูปที่ ผ-30 วัดร้างประตูชัย หรือวัดพระเจ้ายั้งย่อง
ที่มา: http://www.phayao108.com (2558)

2.14 วัดศรีจอมเรือง

วัดศรีจอมเรือง หรือวัดจอมเรือง หรือวัดจองคำ พะเยา เป็นวัดของชุมชนไทยใหญ่ (เงี้ยว) ตั้งอยู่ในตำบลเวียง อำเภอเมืองพะเยา เดิมเป็นป่ารกปกคลุมด้วยต้นไม้นานาพันธุ์ ตามประวัติของวัดเขียนไว้ว่า เมื่อปี พ.ศ. 2442 เมืองพะเยาได้เกิดการจลาจล เนื่องจากเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองหัวเมืองในสมัยรัชการที่ 5 ชาวพะเยาได้พากันหนีไปอยู่ที่เมืองลำปาง หลังจากนั้นประมาณปี พ.ศ. 2447 จึงพากันอพยพกลับมาบูรณะบ้านเมืองดังเดิม พวกไทยใหญ่ (เงี้ยว) ที่มาด้วยในครั้งนั้นได้มาปฏิสังขรณ์วัดของตนเองขึ้นมาใหม่ คือ วัดจองคำ แล้วไปนิมนต์พระพม่าจากลำปางมาจำวัด นับ

แต่นั้นก็มีพระสายพม่า มหานิกายมาจำพรรษาอยู่ที่วัดจองคำตลอด ทำให้วัดนี้ได้กลายเป็นวัดที่มีความผสมผสานงานศิลปะของไทยใหญ่ พม่า กับพุทธศิลป์ของล้านนาเข้าด้วยกัน ดังปรากฏหลักฐานที่วัดศรีจองเรือง ไม่ว่าจะเป็น ประตูทางเข้าวัดที่มีซุ้มประตูโขงเป็นศิลปะไทยใหญ่ วิหาร และกุฏิของพระสงฆ์เป็นสถาปัตยกรรมแบบไทยใหญ่ มีศาลาการเปรียญหนึ่งหลัง และมีอนุสาวรีย์เจ้าแม่กวนอิมเป็นที่บูชา ที่สำคัญคือ วิหารและพระอุโบสถเป็นหลังเดียวกัน ภายในเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปศิลปะล้านนาลงรักปิดทอง และภายในวิหารติดกระจกเล็ก ๆ ลวดลายสวยงาม ด้านหลังพระอุโบสถมีองค์เจดีย์ศิลปะไทยใหญ่ มีซุ้มจระนำทั้งสี่ด้าน ฐานกว้างและยาวประมาณ 20 เมตร

รูปที่ ผ-31 วัดศรีจอมเรือง
ที่มา: http://www.phayao108.com (2558)

2.15 ศาลหลักเมืองพะเยา

จังหวัดพะเยาได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นจังหวัด เมื่อวันที่ 28 สิงหาคม พ.ศ.2520 จากเดิมที่พะเยาเคยเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดเชียงราย เพื่อเป็นศิริมงคลแก่บ้านเมืองทางจังหวัดจึงสร้างศาลหลักเมืองขึ้นเพื่อเป็นสถานที่เคารพสักการะและยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวจังหวัดพะเยา ศาลหลักเมืองพะเยาตั้งอยู่ริมถนนท่ากว๊าน มีถนนล้อมรอบทั้งสี่ด้าน อยู่ไม่ไกลจากริมกว๊านพะเยามากนัก และอยู่ใกล้ ๆ กับวัดศรีอุโมงค์คำ และอีกด้านหนึ่งเป็นวัดราชคฤห์ ปัจจุบันศาลหลักเมืองพะเยาได้รับการปรับแต่งภูมิทัศน์ให้มีความสวยงามทั้งกลางวันและกลางคืน

รูปที่ ผ-32 ศาลหลักเมืองพะเยา

2.16 บ้านคุณหลวงศรีนครานุกูล

บ้านคุณหลวงศรีนครานุกูล เป็นคฤหาสน์โบราณสร้างในสมัยรัชกาลที่ 6 เมื่อปี พ.ศ. 2465 บนพื้นที่ประมาณ 9 ไร่ ตั้งอยู่ริมกว๊านพะเยาด้านทิศตะวันออก เดิมเป็นบ้านของคุณหลวงศรีนครานุกุล คหบดีเชื้อสายจีน นามสกุล สุทธภักติ และแซ่เจียว ที่มีชื่อเสียงในภาคเหนือ สุทธภักติ เป็นนามสกุลพระราชทาน ซึ่งได้รับจากสมเด็จพระนางเจ้าอินทรศักดิ์ศจี ในรัชกาลที่ 6 ตัวบ้านหลังนี้สร้างด้วยไม้สักทองทั้งหลัง มีทั้งหมด 3 หลัง เป็นเรือนใหญ่ 1 หลัง มีเรือนชั้นเดียวเชื่อมต่อเรือนหลังใหญ่ 1 หลัง และมีเรือนไม้ชั้นเดียวแยกออกไปทางทิศตะวันตกอีก 2 หลัง เรือนหลังใหญ่สร้างเป็นทรงปั้นหยาสองชั้น โดยช่างชาวจีนเมืองเชียงไฮ้ และช่างพื้นบ้านชาวพะเยา หลังคาหน้าจั่วมุงด้วยไม้แป้นเกล็ดที่ใช้กบใสผิวเรียบคล้ายกระเบื้องดินเผา มีหน้ามุขยื่นออกมาด้านหนึ่ง ประตูหน้าต่างแต่ละบานสลักสวยงาม ทุกบานมีช่องคอสองประดับด้วยกระจกลวดลายโบราณ ทาสีด้วยสีครีมตัดขอบสีน้ำตาล

เจ้าของสร้างบ้านหลังนี้ไว้เพื่อเป็นที่อยู่อาศัยและดูแลกิจการ คือ การต้มสุรา ริมกว๊านพะเยา ได้ขุดบ่อน้ำริมแม่น้ำอิงที่ไหลผ่านหน้าบ้านเพื่อสูบมากลั่นที่โรงกลั่นภายในบ้าน กิจการนี้ทำร่วมกับเพื่อนคนจีนคนหนึ่ง ซึ่งสร้างบ้านรั้วติดกันคือ หลวงพิสิษฐ์ไกยากร สมัยนั้นเมืองพะเยาไม่มีโรงแรมสำหรับบุคคลสำคัญที่จะเดินทางมาพักหรือเดินทางไปจังหวัดเชียงราย จึงต้องมาพักที่บ้านหลังนี้ บ้านหลังนี้เคยให้การต้อนรับบุคคลสำคัญหลายท่าน ได้แก่ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระราชินี พระยาพหลพลพยุหเสนา และ พ.อ.หลวงชำนาญยุทธศาสตร์ (จอมพลผิน ชุณหะวัณ) เป็นต้น

รูปที่ ผ-33 บ้านคุณหลวงศรีนครานุกูล

ที่มา: https://www.facebook.com/baanborankwanphayao (2558)

2.17 พระตำหนักกว๊านพะเยา

พระตำหนักกว๊านพะเยา ตั้งอยู่ภายในบริเวณศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืดพะเยา อยู่ใกล้กับพิพิธภัณฑ์ปลาบึก เป็นพระตำหนักที่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงเสด็จมาประทับแรมเพื่อปฏิบัติพระราชกรณียกิจในท้องที่จังหวัดพระเยาและจังหวัดใกล้เคียง โดยทรงเสด็จมาปีละครั้ง ระหว่างปี พ.ศ. 2514 – 2530 ภายในบริเวณพระตำหนักกว๊านพะเยา มีพระตำหนักทั้งหมด 3 หลัง พระตำหนักหลังแรกเป็นของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2514 เป็นอาคารเรือนไม้สองชั้น ปัจจุบันทางศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืดพะเยาได้ดูแลรักษาพระตำหนักหลังนี้ไว้เป็นอย่างดี ข้าวของเครื่องใช้ยังเก็บรักษาให้อยู่ในสภาพเดิมเหมือนเมื่อครั้งที่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีเสด็จมาประทับ พระตำหนักกว๊านพะเยาหลังที่ 2 เป็นที่ประทับของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2523 และพระตำหนักหลังที่ 3 สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2528 เป็นตำหนักที่ทรงโปรดให้ประชาชนทุกหมู่เหล่าเข้าเฝ้ารับเสด็จ พระตำหนักทั้ง 3 หลัง สร้างโดยกรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

รูปที่ ผ-34 พระตำหนักกว๊านพะเยา

ที่มา: http://www.visitphayao.com/th/destination/watpaeaengbunnak (2558)

2.18 โบราณสถานบ้านร่องไฮ และชุมชนบ้านร่องไฮ

โบราณสถานบ้านร่องไฮ อยู่ในตำบลแม่ใส อำเภอเมืองพะเยา เป็นชุมชนโบราณขนาดใหญ่อยู่ติดกับกว๊านพะเยา และมีเนินซากโบราณสถานบางส่วนอยู่ในกว๊านพะเยา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัดติโลกอารามในสมัยโบราณ บริเวณใกล้เคียงกันมีซากของกลุ่มวัดร้างในสมัยที่เมืองภูกามยาวเจริญรุ่งเรือง มีช่วงอายุราว 900 ปี ซึ่งอยู่ในช่วงเวลาเดียวกันกับวัดร้างติโลกอาราม จากหลักฐานการขุดแต่งพบพระพุทธรูปหินทราย ชิ้นส่วนจารึก และโบราณวัตถุอื่น ๆ อีกจำนวนมาก โดยเฉพาะหลักฐานสำคัญที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับวัดติโลกอาราม คือ จารึกวัดติโลกอาราม พบที่เนินสันธาตุในกว๊านพะเยาใกล้กับท้ายหมู่บ้านร่องไฮ

โบราณสถานบ้านร่องไฮ

วิถีชีวิตชาวบ้านร่องไฮ

รูปที่ ผ-35 โบราณสถานบ้านร่องไฮ และวิถีชีวิตชุมชนบ้านร่องไฮ
ที่มา: http://www.cbt-i.org (2558)

ชุมชนบ้านร่องไฮ เป็นชุมชนที่ประวัติการตั้งถิ่นฐานมายาวนาน ตั้งอยู่ใกล้กับแหล่งโบราณสถานบ้านร่องไฮ และมีพื้นที่ติดกับกว๊านพะเยา เป็นชุมชนที่เหมาะแก่การเป็นแหล่งเรียนรู้ ทั้งในด้านโบราณสถาน ทรัพยากรธรรมชาติ และวิถีชีวิตที่มีความสัมพันธ์กับกว๊านพะเยา รวมถึงอาชีพหลักที่เป็นเอกลักษณ์ ได้แก่ อาชีพตีเหล็ก เป็นหมู่บ้านที่มีชื่อเสียงในการตีมีด มุย (ขวาน) เคียวเกี่ยวข้าว และเสียม ปัจจุบันในหมู่บ้านมีเตาเผาเหล็ก 5 เตา อาชีพตีเหล็กของหมู่บ้านนี้ทำกันมานานกว่าร้อยปี เหล็กที่นำมาตีเป็นมีดสมัยก่อนจะใช้เหล็กมัดคือ เหล็กหล่อแล้วขายกันเป็นมัด ปัจจุบันใช้เหล็กแหนบของรถยนต์ทุกชนิด การตีเหล็กจะทำกันตลอดปี เว้นช่วงฤดูทำนา และอีกอาชีพหนึ่งที่สำคัญ คือ การทำประมงพื้นบ้านในกว๊านพะเยา ซึ่งมีมากกว่า 60 ครัวเรือนที่ประกอบอาชีพนี้ โดยใช้อุปกรณ์ทำประมงพื้นบ้าน ได้แก่ แน่ง (ตาข่ายสำหรับดักจับปลา) อวน แห ไซข้อง ยอ และแซะ มีเทคนิควิธีการหาปลาที่แตกต่างกันไป ตามการสั่งสมภูมิปัญญาในการหาปลาของแต่ละคน และมีการผลิตเครื่องมือทำประมงพื้นบ้านไว้ใช้เองในครัวเรือน เช่น การจักสานแห อวน จ๋ำ และแน่ง เป็นต้น

2.19 ย่านชุมชนหนองระบู

ย่านชุมชนหนองระบู เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บริเวณถนนดอนสนามเชื่อมต่อกับถนนพหลโยธิน ในอดีตเป็นถนนเส้นหลักในการเดินทางเข้าสู่ตัวเมืองพะเยา ย่านหนองระบูเป็นย่านการค้าดั้งเดิมแห่งหนึ่งของเมืองพะเยา ในอดีตมีสภาพการค้าที่คึกคัก เป็นย่านรับซื้อพืชผลทางการเกษตรที่มาจากแหล่งต่าง ๆ และเป็นตัวกลางผ่านสินค้าไปยังตลาดในตัวเมืองพะเยาและที่อื่น ๆ รวมทั้งเป็นย่านอุตสาหกรรมการเกษตร โดยเฉพาะโรงสีข้าว ซึ่งมีด้วยกัน 4 โรง ตั้งอยู่เรียงติดกันบริเวณถนนดอนสนาม ฝั่งติดกว๊านพะเยา ปัจจุบันยังปรากฏให้เห็นอาคารโรงสีข้าว ลานตากข้าว บ้านไม้ และเรือนแถวไม้ค้าขายตั้งอยู่จำนวนมาก

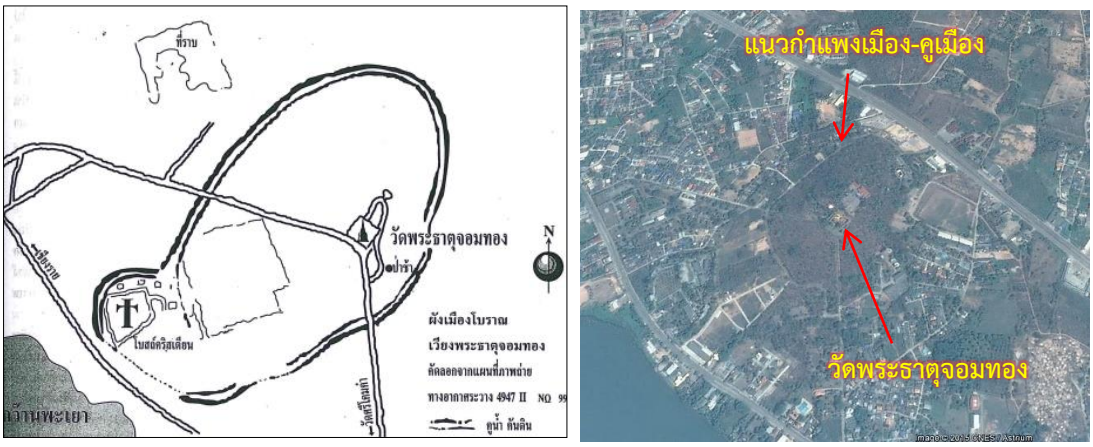

รูปที่ ผ-36 ย่านชุมชนหนองระบู ย่านการค้าและอุตสาหกรรมโรงสีข้าวในเมืองพะเยา

2.20 ชุมชนโบราณเวียงพระธาตุจอมทอง

เวียงพระธาตุจอมทอง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของกว๊านพะเยา ทางทิศเหนือของเวียงพะเยา ตั้งอยู่ที่บ้านพระธาตุจอมทอง ตำบลเวียง อำเภอเมืองพะเยา ลักษณะคูน้ำคันดินของเวียงนี้เป็นรูปวงรี ยาวประมาณ 850 เมตร กว้างประมาณ 450 เมตร ขุดล้อมรอบบริเวณขอบเนิน และส่วนลาดลงสู่กว๊านพะเยาในบริเวณที่ถนนพหลโยธินตัดผ่าน ทำให้ร่องรอยส่วนของกำแพงเมือง-คูเมืองช่วงที่แนวระบายน้ำลงสู่กว๊านพะเยาถูกทำลายลงโดยสิ้นเชิง ปัจจุบันปรากฏแนวกำแพงเมือง-คูเมืองด้านทิศตะวันตกและด้านทิศหนือเป็นแนวคูเมือง 2 ชั้น ขนาบด้วยคันดิน 3 ชั้น ส่วนด้านอื่นมีลักษณะเป็นคูชั้นดียว คาดว่าคูชั้นนอกยังสร้างไม่แล้วเสร็จ คันดินของเมืองค่อนข้างสูงและชัน ทำให้เวียงมีลักษณะเป็นเมืองป้อมภูเขา (Hill Fort) ค่อนข้างชัดเจน

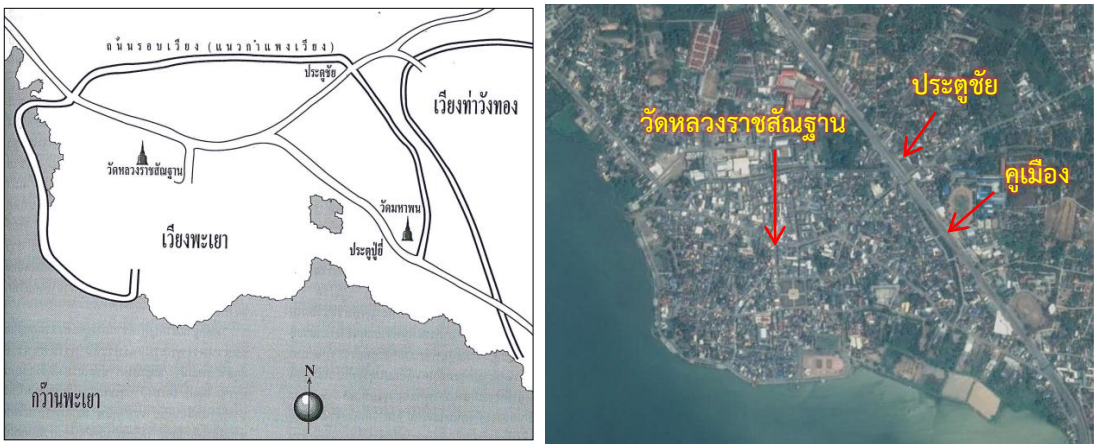
ภายในเวียงมีพระธาตุจอมทองตั้งอยู่บนยอดสูงสุดของเวียง เป็นเวียงพระธาตุประจำเมืองพะเยา เช่นเดียวกับเมืองต่าง ๆ หลายเมืองในล้านนาที่มีเวียงพระธาตุอยู่ด้วย พระธาตุจอมทองเป็นจุดศูนย์กลางของเวียง ไม่ปรากฏแน่ชัดว่าสร้างขึ้นเมื่อใด แต่พระธาตุองค์ปัจจุบันได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์สร้างครอบพระธาตุองค์เดิม โดยครูบาศรีวิชัย เมื่อปี พ.ศ. 2460 มีการขุดคูคันดินล้อมรอบพระธาตุมาจากคตินทีสีมา ซึ่งเป็นที่นิยมแพร่หลายทั่วไปในชุมชนล้านนาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 - 21 กล่าวได้ว่า เวียงพระธาตุจอมทองอาจเป็นเวียงป้อมภูเขา และเวียงหน้าด่านทางด้านทิศเหนือของเวียงพะเยา

รูปที่ ผ-37 ผังเวียงพระธาตุจอมทอง
ที่มา: สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2538: หน้า 145. และ GoogleEarth.com (2558)

2.21 ชุมชนโบราณเวียงพะเยา

เวียงพะเยา คือ ตัวเมืองพะเยาปัจจุบัน ตั้งอยู่ริมฝั่งตะวันออกของกว๊านพะเยา ตั้งอยู่ที่บ้านในเวียง ตำบลเวียง อำเภอเมืองพะเยา จากพงศาวดารโยนกกล่าวว่า เมืองพะเยาสร้างสมัยขุนจอมธรรม เจ้าเมืองคนแรกของเมืองพะเยา เมื่อปี พ.ศ.1639 ส่วนกษัตริย์ที่ครองเมืองพะเยาสมัยแรก คือ พญางำเมือง ลักษณะคูน้ำคันดิน มีลักษณะคล้ายสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาด 1,300 x 750 เมตร คูและกำแพงเมืองด้านทิศตะวันตกและด้านทิศใต้อยู่ติดกับกว๊านพะเยา ปัจจุบันถูกทำลายไปหมดแล้ว ส่วนทางด้านทิศเหนือและทิศตะวันออกยังพอเหลือแนวกำแพงเมือง-คูเมืองให้เห็นบ้าง ประตูเวียงยังปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ได้แก่ ประตูชัย ซึ่งเป็นทางเข้าออกของเมืองมาถึงปัจจุบัน ภายในเวียงพะเยามีวัดทั้งสิ้น 18 วัด เดิมเคยเป็นวัดร้างมาก่อน บางวัดได้รับการบูรณะในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ช่วงการฟื้นฟูเมืองพะเยา วัดที่สำคัญ ได้แก่ วัดหลวงราชสัณฐาน วัดศรีอุโมงค์คำ วัดไชยอาวาส วัดราชคฤห์ เป็นต้น วัดดังกล่าวทั้งหมดสันนิษฐานว่าสร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 20 - 21 นอกจากนี้ยังมีวัดร้างอยู่จำนวนมากถึง 11 วัด

รูปที่ ผ-38 ผังเวียงพะเยา

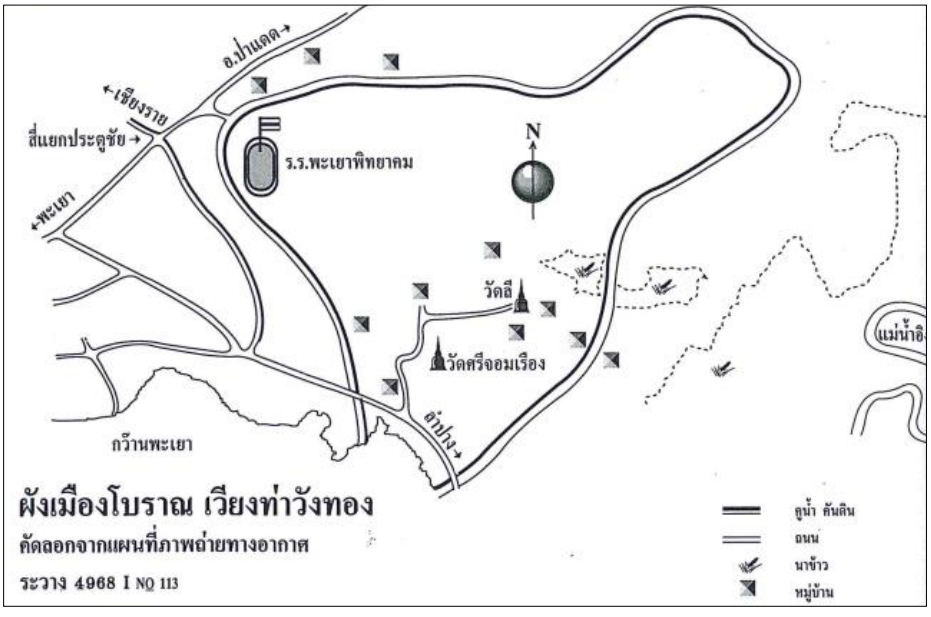
ที่มา: สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2538: หน้า 133. และ GoogleEarth.com (2558)

2.22 ชุมชนโบราณเวียงประตูชัย หรือเวียงท่าวังทอง

เวียงประตูชัย หรือเวียงท่าวังทอง มีชื่อเรียกอีกอย่างว่า เวียงพยาว หรือเวียงน้ำเต้า ตั้งอยู่ห่างจากเวียงพะเยาไปทางทิศตะวันออก ตั้งอยู่ที่บ้านประตูชัย ตำบลท่าวังทอง อำเภอเมืองพะเยา ชุมชนโบราณแห่งนี้สันนิษฐานว่าเริ่มมีการอยู่อาศัยในพุทธศตวรรษที่ 20 และเจริญรุ่งเรืองในพุทธศตวรรษที่ 21 เพราะพบหลักฐานจำนวนมากในช่วงเวลานี้ รวมทั้งศิลาจารึกที่กล่าวถึงการสร้างวัดต่าง ๆ หลายแห่ง และมีหลักฐานสำคัญที่แสดงว่าเวียงนี้น่าจะเป็นตัวเมืองหรือ

เป็นศูนย์กลางการปกครองของเมืองพะเยา คือ จากเวียงนี้มีแนวคันดินเป็นเส้นทางคมนาคมหลายสาย ตัดออกไปติดต่อกับเวียงหรือชุมชนอื่น ๆ หลายแห่งตามพันนาต่าง ๆ เวียงนี้จึงมีลักษณะเป็นจุดศูนย์รวมหรือชุมชนหลักของเมืองเช่นเดียวกับเวียงพะเยา ซึ่งสันนิษฐานว่าเวียงท่าวังทองและเวียงพะเยาน่าจะเป็นชุมชนเดียวกัน โดยเวียงหนึ่งเป็นศูนย์การปกครองและอีกเวียงหนึ่งเป็นย่านการค้า ส่วนเวียงใดเกิดขึ้นก่อนและมีการขยายมาสร้างอีกเวียงเมื่อไรนั้น ไม่มีหลักฐานใด ๆ ยืนยันได้แน่ชัด

ลักษณะคูน้ำคันดินมีลักษณะเหมือนผลน้ำเต้า วางตัวในแนวตะวันออก-ตะวันตก มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1,800 เมตร ด้วยลักษณะภูมิประเทศทำให้การขุดคูน้ำคันดินคล้ายผลน้ำเต้า โดยขุดเป็นแนวอ้อมล้อมเนินดิน 3 เนิน คือ เนินทางด้านตะวันตกเฉียงเหนือซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงเรียนพะเยาวิทยาคาร เนินทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือเป็นที่ตั้งของวัดศรีจอมเรือง และเนินทางด้านทิศใต้เป็นเนินเขาปลายสุดของดอยด้วนที่ลาดลงจดกับปากน้ำแม่อิงและกว๊านพะเยา เวียงประตูชัยมีคูน้ำเพียงชั้นเดียว และมีคันดินขนาดเล็กขนาบข้าง ทางด้านเหนือคูน้ำมีขนาดกว้างประมาณ 21 เมตร และทางด้านทิศตะวันออกคูน้ำกว้าง 16 เมตร ปัจจุบันคูน้ำคันดินดังกล่าวถูกทำลายไปบางส่วน ส่วนทางใต้และตะวันตกถูกไถทำลายเพื่อสร้างถนนและบ้านเรือนไปเกือบหมดแล้ว สภาพภายในเวียงปัจจุบันเป็นที่ตั้งของสถานที่ราชการและที่อยู่อาศัย สลับกับพื้นที่เพาะปลูกทำสวนผลไม้ และทำไร่ นอกจากคูน้ำคันดินยังพบแนวดินโบราณสำคัญ 3 สาย ได้แก่ แนวคันดินที่ตัดจากตัวเวียงตัดข้ามลำน้ำอิงไปทางตะวันออกเฉียงใต้ มีลักษณะเป็นถนนโบราณเลียบตามลำน้ำร่องขุยไปสู่เวียงห้าว แนวคันดินตัดไปสู่หมู่บ้านดอกคำใต้ และแนวคันดินตัดไปยังเวียงบัวในตำบลแม่กา เวียงท่าวังทองสร้างเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 21 ตรงกับสมัยพญาติโลกราช และพระเมืองแก้วครองอาณาจักรล้านนา และพญายุทธิษฐิระครองเมืองพะเยา

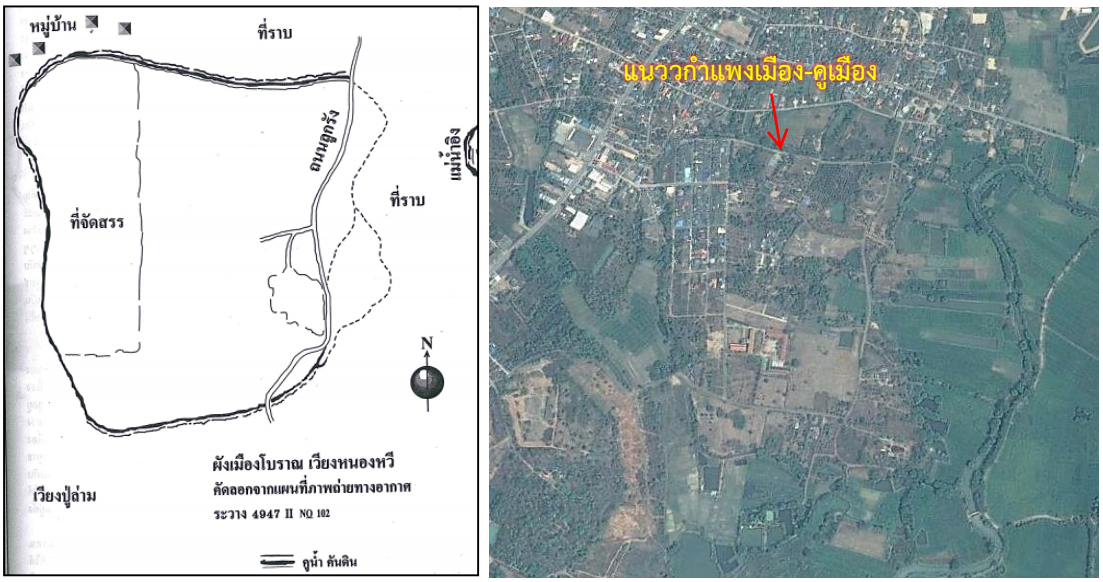
รูปที่ ผ-39 ผังเวียงท่าวังทอง หรือเวียงประตูชัย
ที่มา: สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2538: หน้า 136. และ GoogleEarth.com (2558)

บริเวณภายในเวียงท่าวังทอง มีบ่อน้ำ สระน้ำ อยู่หลายแห่ง และมีซากวัดร้างอยู่ตั้งกระจายอยู่ทั่วไป แต่ไม่อยู่ในสภาพที่จะสามารถศึกษารูปแบบศิลปกรรมได้ เนื่องจากพังทลายมาก และบางส่วนฝังอยู่ใต้ดิน แต่ที่มีสภาพสมบูรณ์พอกำหนดอายุได้ คือ วัดสิบสองห้อง หรือวัดศรีจอมเรือง และวัดลี ซึ่งมีเจดีย์แบบล้านนา 1 องค์ ปัจจุบันได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์แล้ว แต่จากร่องรอยลายปูนปั้นในบริเวณส่วนฐานบัว สามารถกำหนดอายุได้ว่าอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 21 ส่วนโบราณวัตถุจำนวนมากที่พบในเวียงนี้ ได้รวบรวมไว้ที่วัดลี ส่วนใหญ่เป็นประติมากรรมหินทราย พระพุทธรูป สถูปจำลอง รูปสัตว์ ฐานส้วม ครกหิน มีหลักฐานสำคัญคือ ศิลาจารึก 4 หลัก ได้แก่ จารึกวัดลี (พ.ศ. 2038) จารึกวัดพระเกิด (พ.ศ. 2056) จารึกวัดสิบสองห้อง (พ.ศ. 2058) และจารึกวัดสุวรรณาราม (พ.ศ. 2060)

2.23 ชุมชนโบราณเวียงหนองหวี หรือเวียงบ้านศาลา

เวียงหนองหวี หรือเวียงบ้านศาลา หรือเวียงแก้ว ตั้งอยู่ห่างจากเวียงปู่ล่ามมาทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ อยู่ที่บ้านหนองหวี ตำบลท่าวังทอง อำเภอเมืองพะเยา เป็นชุมชนโบราณประเภทคูเมืองชั้นเดียว มีคันดินขนาบสองข้าง รูปร่างคล้ายสี่เหลี่ยมผืนผ้า คูน้ำคันดินขุดล้อมรอบเนินตรงขอบลานตะพักแม่น้ำอิง มีลักษณะเป็นเมืองป้อมภูเขาที่มีการขยายเมืองออกไปทางด้านทิศเหนือและทิศใต้ นอกจากนี้ ยังมีแนวคันดินเชื่อมต่อระหว่างเวียงปู่ล่ามและเวียงหนองหวี เป็นลักษณะคันดินเชื่อมระหว่างเนิน อาจทำหน้าที่เป็นเขื่อนหรือฝายกั้นน้ำ สันนิษฐานว่าเป็นเมืองแฝดกับเวียงปู่ล่าม ปัจจุบันกำแพงเมือง-คูเมืองบางส่วนถูกทำลายไปหมดแล้ว

ภายในเวียงหนองหวีไม่เหลือซากโบราณสถาน พบเพียงเศษภาชนะดินเผาจากแหล่งเตาเวียงกาหลง และแหล่งเตาพะเยา มีอายุอยู่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 20 - 21 บริเวณวัดหนองหวีซึ่งอยู่นอกกำแพงเมือง-คูเมือง กำหนดอายุของเมืองได้ราวพุทธศตวรรษที่ 20 - 21 มีอายุร่วมสมัยกับเวียงประตูชัย สันนิษฐานว่าอาจไม่ได้สร้างขึ้นเพื่อเป็นตัวเมือง แต่เป็นเพียงเมืองป้อมค่ายหน้าด่านเมืองพะเยาเท่านั้น

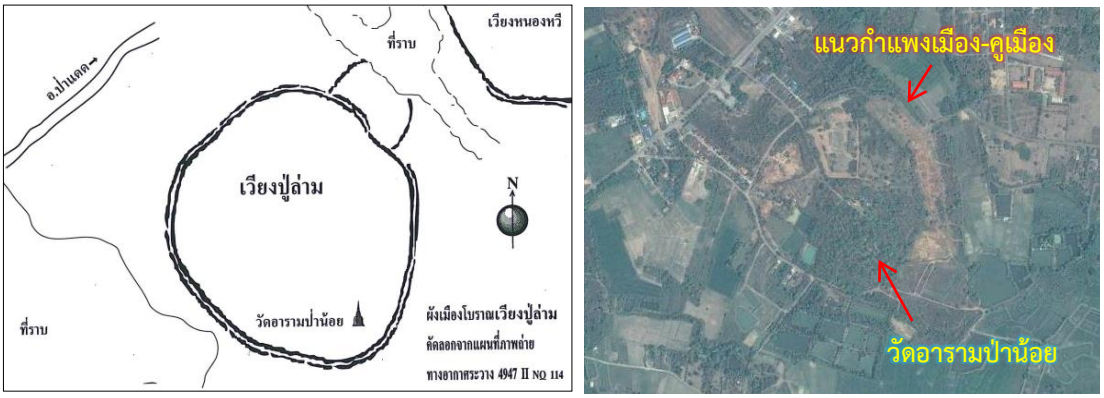
รูปที่ ผ-40 ผังเวียงหนองหวี หรือเวียงบ้านศาลา
ที่มา: สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2538: หน้า 143. และ GoogleEarth.com (2558)

2.24 ชุมชนโบราณเวียงปู่ล่าม

เวียงปู่ล่าม ตั้งอยู่ห่างจากเวียงท่าวังทองไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ อยู่ที่บ้านศาลา ตำบลท่าวังทอง อำเภอเมืองพะเยา เป็นชุมชนโบราณประเภทคูเมืองชั้นเดียว คูน้ำคันดินตั้งอยู่บนเนินในภูมิประเทศแบบลอนลาดเชิงเขาดอยภูกามยาวใกล้ลำน้ำอิง มีลักษณะขุดล้อมรอบตามขอบเนินเป็นรูปคล้ายวงกลม มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 580 เมตร มีคันดินขนาบสองข้าง มีการขุดคูเมืองผ่ากลางเวียง และมีการขยายเวียงโดยการขุดคูน้ำคันดินต่อจากกำแพงเมือง-คูเมืองที่ขุดล้อมรอบเมืองออกมาทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ใกล้กับลำน้ำอิง

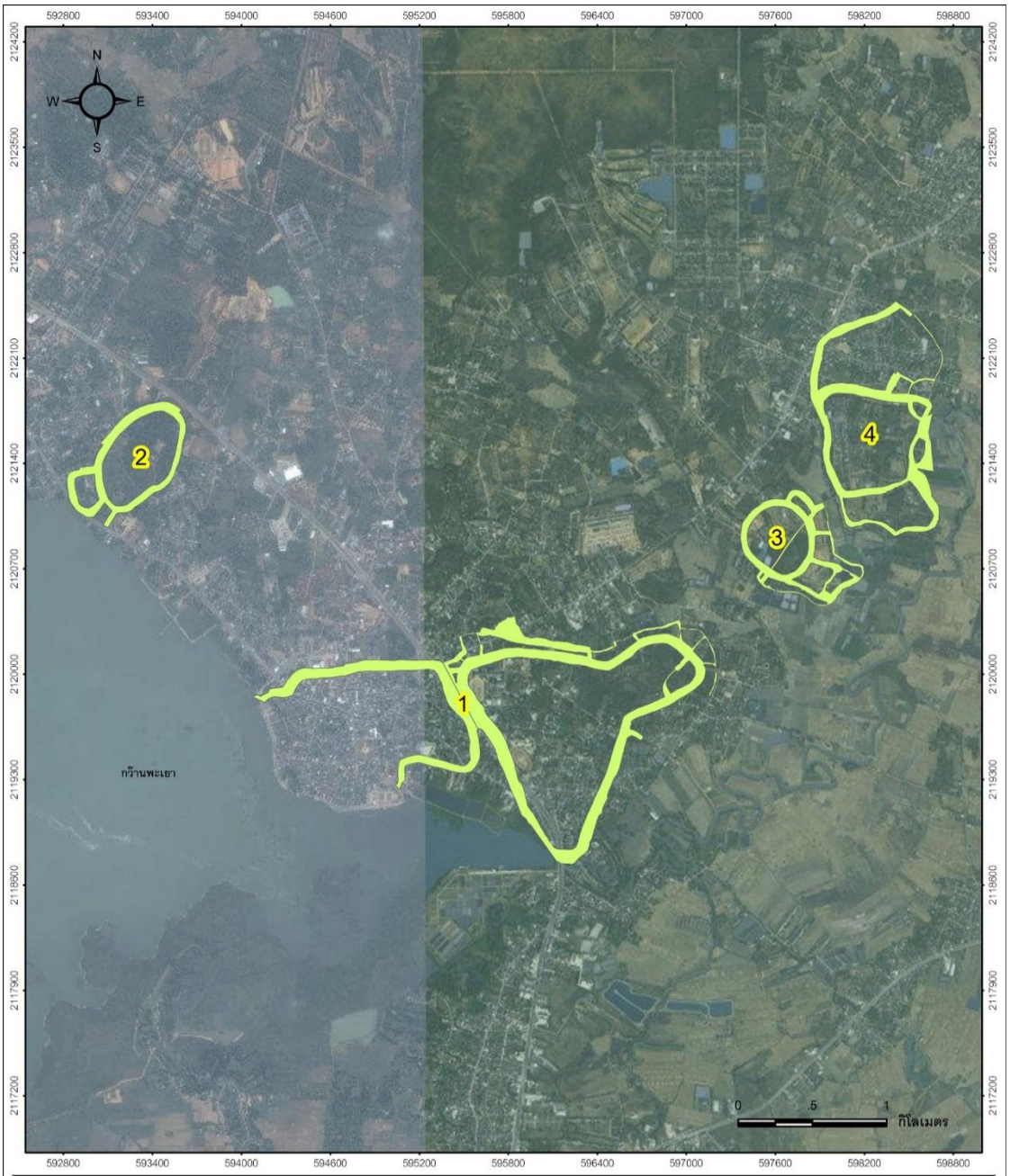
ภายในเวียงมีซากโบราณสถานพบเห็นได้บางแห่ง ที่สำคัญคือ วัดอารามป่าน้อย ซึ่งมีวิหารหลังใหม่สร้างทับบนฐานวิหารโบราณ มีซากเจดีย์อยู่ด้านหลังวิหาร และพบศิลาจารึกที่กล่าวว่าวัดนี้สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2037 พื้นดินโดยทั่วไปภายในเวียงพบเศษชิ้นส่วนประติมากรรมหินทรายประเภทพระพุทธรูปและสัตว์มงคล เศษชิ้นส่วนองค์ประกอบสถาปัตยกรรม สถูปจำลอง และเศษภาชนะดินเผาจากแหล่งเตาเผาในล้านนา เช่น แหล่งเตาเวียงกาหลง แหล่งเตาสันกำแพง แหล่งเตาพาน

และแหล่งเตาพะเยา รวมทั้งเศษเครื่องถ้วยราชวงศ์หมิงจำนวนหนึ่ง สามารถกำหนดอายุของเวียงได้ราวพุทธศตวรรษที่ 20 - 21 นักวิชาการสันนิษฐานว่าเวียงปู่ล่ามอาจเป็นเวียงของวัดฝ่ายอรัญวาสี (วัดป่า) โดยมีวัดอารามป่าน้อยเป็นศูนย์กลางของเวียง และมีการขุดคูน้ำคันดินตามคตินิยมที่สืบมาที่แพร่หลายในล้านนาช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 - 21

รูปที่ ผ-41 ผังเวียงปู่ล่าม
ที่มา: สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2538: หน้า 140. และ GoogleEarth.com (2558)

นอกจากนี้ จากข้อมูลสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ของสำนักงานธนารักษ์พื้นที่พะเยา กรมธนารักษ์ (2558) พบว่า ในพื้นที่จังหวัดพะเยามีชุมชนเมืองโบราณไม่ต่ำกว่า 27 เมือง มีชุมชนโบราณบางส่วนได้สำรวจรังวัดแนวเขตที่ดินกำแพงเมือง-คูเมืองแล้วเสร็จ สำหรับในพื้นที่ศึกษาเมืองเก่าพะเยา มีชุมชนโบราณที่สำคัญ 5 เมือง ได้แก่ ชุมชนโบราณเวียงพระธาตุจอมทอง ชุมชนโบราณเวียงพะเยา ชุมชนโบราณเวียงประตูชัย หรือเวียงท่าวังทอง ชุมชนโบราณเวียงปู่ล่าม และชุมชนโบราณเวียงหนองหวี ปัจจุบันสำนักงานธนารักษ์พื้นที่พะเยาได้สำรวจรังวัดเพื่อกำหนดแนวเขตที่ดินกำแพงเมือง-คูเมืองชุมชนโบราณดังกล่าวแล้วเสร็จ (แผนที่ ผ-6) แต่ได้รับการขึ้นทะเบียนจากกรมธนารักษ์ให้เป็นที่ราชพัสดุ มีเพียง 2 เมือง คือ เวียงพระธาตุจอมทอง และเวียงประตูชัย ทั้งนี้พบว่าชุมชนโบราณเกือบทุกแห่งถูกบุกรุกทำลาย จนทำให้สภาพกำแพงเมือง-คูเมืองหมดสภาพลงอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกิดความยากลำบากในการอนุรักษ์ พัฒนา และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

แผนที่ ผ-6 ขอบเขตที่ดินกำแพงเมือง-คูเมือง ชุมชนโบราณในเขตเมืองพะเยาปัจจุบัน

สัญลักษณ์

1	ขอบเขตพื้นที่ชุมชนโบราณเวียงพะเยา และชุมชนโบราณเวียงประตูชัย
2	ขอบเขตพื้นที่ชุมชนโบราณเวียงพระธาตุจอมทอง
3	ขอบเขตพื้นที่ชุมชนโบราณเวียงปู่ล่าม
4	ขอบเขตพื้นที่ชุมชนโบราณเวียงหนองหวี

ที่มา : กรมธนารักษ์

โครงการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า
สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.25 ประตูเมืองพะเยา ทั้ง 8 ประตู

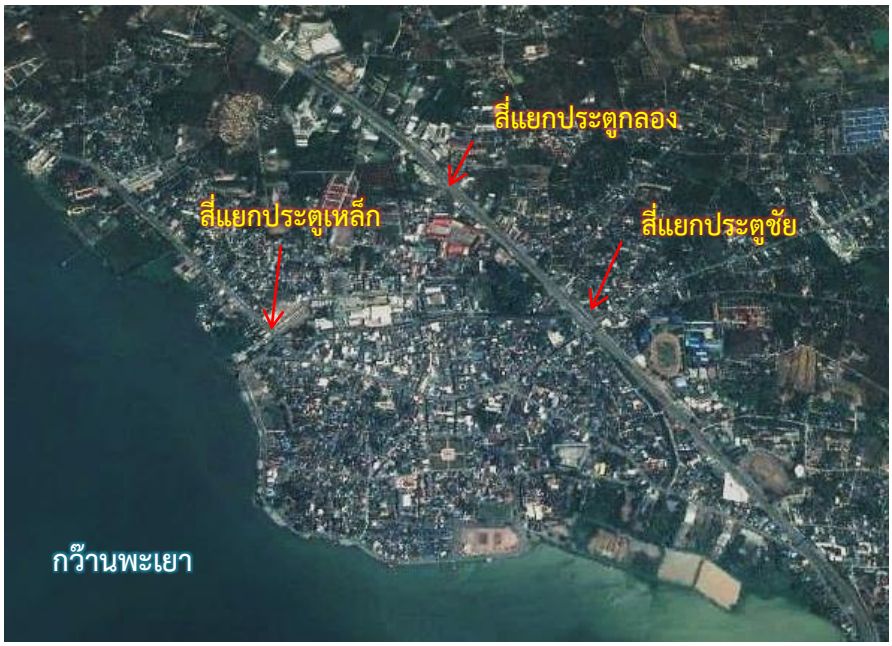
ตามหลักฐานประวัติศาสตร์การสร้างเมืองพะเยา จะพบว่าพะเยาเป็นเมืองเก่าแก่ที่มีความสำคัญมาก่อนสมัยสร้างเมืองเชียงใหม่ คือ ก่อนปี พ.ศ.1839 กล่าวได้ว่า เมืองพะเยาสร้างขึ้นโดยขุนศรีจอมธรรม ราชบุตรขุนลาวเงินหรือขุนเงิน เจ้าผู้ครองนครเงินยางเชียงแสน ขุนลาวเงินมีโอรส 2 องค์ คือ ขุนชิน และขุนศรีจอมธรรม เมื่อพระโอรสทั้งสององค์ทรงเจริญวัย ได้โปรดให้โอรสองค์แรกครองเมืองนครเงินยางเชียงแสน ส่วนองค์ที่สองคือ ขุนศรีจอมธรรมได้ทรงแบ่งพระราชทรัพย์และกำลังไพล่พลส่วนหนึ่งให้ไปสร้างเมืองใหม่ ขุนศรีจอมธรรมในขณะนั้นมีพระชนมายุ 25 พรรษา ได้นำกำลังพล ช้าง ม้า เดินทางจากเมืองนครเงินยางเชียงแสนมาทางทิศใต้ ใช้เวลา 7 คืน มาถึงเมืองเชียงมั่น (บริเวณบ้านกว๊านในปัจจุบัน) ได้พบเมืองร้างแห่งหนึ่งตั้งอยู่บริเวณปลายเทือกเขาด้วน ทรงเห็นว่ามีชัยภูมิเหมาะที่จะสร้างบ้านสร้างเมือง จึงหักร้างถางพงแล้วสร้างเมืองขึ้นตามคำแนะนำของปุโรหิตาจารย์ ที่ว่าเป็นบริเวณมงคล เคยเป็นเมืองเก่ามีคูเมืองล้อมรอบ และมีประตูเมืองอยู่ 8 ประตูอยู่ก่อนแล้ว ขุนศรีจอมธรรมจึงทรงตั้งบายศรีอัญเชิญเทวดา ฝังเสาหลักเมือง ฝังแก้ว เงิน ทอง และปลูกต้นไม้ประจำเมือง สร้างเมืองเสร็จเมื่อปี พ.ศ.1638 โปรดให้เรียกชื่อเมืองแห่งนี้ว่า ภูกามยาว ซึ่งมีความหมายถึงเมืองที่ตั้งอยู่บนเนินเขาที่มีสันยาว

อาจกล่าวได้ว่า ประตูเมืองพะเยานั้นมีมาก่อนที่จะสร้างเมืองพะเยา ไม่ทราบว่าผู้ใดสร้าง มีมาพร้อมกับคูเมืองที่ล้อมรอบเมืองอยู่ก่อนแล้ว และมีด้วยกันทั้งหมด 8 ประตู ใช้เป็นทางเข้าออกของเมือง ซึ่งแต่ละประตูมีชื่อและที่มาของชื่อประตู ดังนี้

ประตูไชย คือ เป็นประตูที่ขุนจอมธรรมเข้าเมืองเป็นครั้งแรก
ประตูหอกลอง คือ เมื่อผู้ใดมีเหตุการณ์ใดให้ตีกลองที่ประตูเข้าเมือง
ประตูเหล็ก คือ ประตูฝังแผ่นเหล็กเครื่องตาดท้าวห้าประการลงในประตู
ประตูท่านาง คือ ประตูที่ฝ่ายหญิงลงไปอาบน้ำในกว๊าน
ประตูท่าเหล้า คือ ประตูที่ประชาชนทั้งหลายลงไปท่าเพื่อกินข้าวและเหล้าเวลาเย็น
ประตูปราสาท คือ ประตูที่ลงเลขยันต์รูปปราสาท
ประตูท่าแป้น คือ ประตูที่ลงเลขยันต์ลงไม้กระดาน หรือเรียกแป้นกระดาน
ประตูออมปอม คือ ประตูที่ลงเลขยันต์ลงในขวดออม หรือกระปุก

ลักษณะของประตูเมืองพะเยา เป็นเพียงช่องทางที่ตัดผ่านบริเวณคูเมืองเพื่อใช้เป็นทางเข้า-ออกของเมือง และใช้ติดต่อกับพื้นที่ภายนอก ปัจจุบันประตูเมืองพะเยาทั้ง 8 ประตู ส่วนหนึ่งได้กลายเป็นถนนที่เข้าสู่ตัวเมืองพะเยา คือ ถนนประตูชัย และถนนประตูกลอง อีกส่วนเป็นชื่อเรียก

บริเวณแยก/จุดตัดของถนน คือ สี่แยกประตูเหล็ก สี่แยกประตูชัย และสี่แยกประตูกลอง ส่วนประตูที่เหลืออีก 5 ประตู ไม่ทราบตำแหน่งที่ตั้งของประตูที่ชัดเจน เนื่องจากบริเวณที่เป็นประตูเมืองนั้นได้มีการเปลี่ยนแปลงและถูกทำลายไปพร้อม ๆ กับคูเมืองในบริเวณนั้น จากการพัฒนาและการขยายตัวเมืองในปัจจุบัน

รูปที่ ผ--42 ตำแหน่งประตูเมืองพะเยา
ที่มา: GoogleEarth.com (2558)

ผ.3 การวิเคราะห์และประเมินคุณค่าองค์ประกอบที่สำคัญของเมืองพะเยา

การอนุรักษ์เมืองเก่าจำเป็นต้องอนุรักษ์ทั้งอาคาร สภาพแวดล้อม และบริเวณที่มีคุณค่า ซึ่งมักมีความแตกต่างกันไปทั้งจากปัจจัยด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ความเก่าแก่ (อายุ) คุณค่าด้านสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และสภาพอาคาร รวมทั้งคุณค่าด้านการเป็นองค์ประกอบเมืองเก่าของโบราณสถาน อาคาร และสถานที่สำคัญนั้น ๆ การประเมินเพื่อจัดลำดับความสำคัญเป็นแนวทางหนึ่งที่ทำให้ทราบถึงคุณค่า ตลอดจนระดับคุณค่าของโบราณสถาน อาคาร และสถานที่เหล่านั้น อันเป็นประโยชน์ในการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า และความสำคัญของพื้นที่ (Zones) เมืองเก่าในแต่ละเขต โดยบริเวณที่มีการรวมกลุ่มหรือกระจุกตัวของอาคารและสถานที่ที่มีคุณค่า มักเป็นบริเวณที่มีความสำคัญมากกว่าบริเวณที่ปริมาณอาคารที่มีคุณค่าจำนวนน้อยกว่า ซึ่งจะเป็นประโยชน์ให้สามารถกำหนดความเข้มในการอนุรักษ์ บูรณะฟื้นฟู และพัฒนาได้ไม่เท่ากัน สำหรับการประเมินคุณค่าและความสำคัญขององค์ประกอบที่สำคัญของเมืองเก่า ในที่นี้พิจารณาจากผลของคะแนนรวมที่มาจากเกณฑ์หลักที่ใช้ในการประเมิน ซึ่งได้จากการลงสำรวจพื้นที่ โดยมีเกณฑ์ที่ใช้ในการประเมิน ดังนี้

- **เกณฑ์คุณค่าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี** พิจารณาจากความสำคัญในทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีว่ามีมากน้อยเพียงใด และจัดอยู่ในระดับชาติหรือระดับท้องถิ่น เช่น ระบุว่ามีความสำคัญมาก เนื่องจากเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์หรือบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ของชาติ หรือในเมืองนั้น หรือเป็นหลักฐานแสดงถึงวิวัฒนาการและอารยธรรมของเมือง หากเกี่ยวข้องมากจะได้คะแนนมากตามลำดับ โดยมีค่าคะแนนสูงสุด 3 คะแนน

- **เกณฑ์คุณค่าด้านอายุและความเก่าแก่** พิจารณาจากอายุขององค์ประกอบของเมืองเหล่านั้นว่าปลูกสร้างขึ้นเมื่อใด มีอายุมากน้อยเพียงใด หรือประมาณความเก่าแก่ขององค์ประกอบของเมืองนั้น ๆ โดยพิจารณาจากลักษณะ/วิธีการก่อสร้าง ช่างฝีมือ และประวัติของสิ่งปลูกสร้าง หากมีอายุมากหรือมีความเก่าแก่มากจะได้คะแนนมากตามลำดับ โดยมีค่าคะแนนสูงสุด 3 คะแนน

- **เกณฑ์คุณค่าด้านสภาพอาคาร สถานที่ และแหล่งโบราณสถาน** พิจารณาจากสภาพของโบราณสถาน อาคาร และสถานที่สำคัญว่าอยู่ในระดับใด อยู่ในสภาพดีแค่ไหน ทรุดโทรมมากน้อยเพียงใด การบูรณะซ่อมแซมทำได้เพียงใด เช่น อาคารที่มีคุณค่าทางศิลปกรรมใกล้เคียงกัน แต่มีสภาพอาคารดีกว่าก็จะมีคะแนนที่สูงกว่า แม้ว่าอาคารที่มีคุณค่าทางศิลปกรรมสูงกว่าแต่ยากต่อการบูรณะ หากบูรณะใหม่เป็นส่วนใหญ่อาคารก็อาจเสี่ยงต่อการผิดเพี้ยนและทำให้คุณค่าด้อยลงไป รวมไปถึงความสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อย ความมั่นคงแข็งแรง การประดับตกแต่งยังคงความงดงามและมีคุณค่า หรือมีการดัดแปลงทางกายภาพแต่ยังคงรูปแบบดั้งเดิมอยู่ในปริมาณมากพอสมควร และอยู่ในสภาพที่ดี ซึ่งการให้คะแนนจะให้คะแนนมากน้อยตามลักษณะทางกายภาพที่ปรากฏ โดยมีค่าคะแนนสูงสุด 3 คะแนน

- **เกณฑ์คุณค่าด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม** พิจารณาจากลักษณะทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมของอาคารและสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ ว่าจัดอยู่ในรูปแบบ/รูปทรงลักษณะใด โดยเปรียบเทียบกับอาคารรูปแบบเดียวกันทั้งในระดับชาติหรือท้องถิ่น หรือมีลักษณะเฉพาะทางสถาปัตยกรรมของพื้นที่นั้นที่หาไม่ได้ในพื้นที่อื่น หรือมีลักษณะโครงสร้างและการก่อสร้างเฉพาะอย่างพิเศษ ซึ่งจะได้คะแนนมากน้อยตามลำดับ โดยมีค่าคะแนนสูงสุด 3 คะแนน เช่น พบว่าสิ่งปลูกสร้างที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์สูงจากเกณฑ์การพิจารณาข้างต้น แต่ความสำคัญทางศิลปกรรมมีไม่มาก เนื่องจากเป็นรูปแบบอาคารยุคสมัยอาณานิคมเช่นเดียวกับอาคารอื่น ๆ ที่สร้างกันทั่วไป ไม่ค่อยมีความโดดเด่น โดยยังปรากฏอาคารที่มีคุณลักษณะเดียวกันนี้อยู่อีกมากพอควร จึงได้คะแนนไม่มาก

- **เกณฑ์คุณค่าด้านองค์ประกอบและภาพลักษณ์ของเมือง (Image of City)** พิจารณาจากคุณค่าด้านที่ตั้ง โดยคำนึงถึงความสัมพันธ์ต่อส่วนอื่นๆ ของเมืองมากน้อยไม่เท่ากัน ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบส่วนต่าง ๆ ของเมืองที่ทำให้เห็นร่องรอยรูปแบบหรือแบบแผนของผังเมืองเก่า หรือแสดงการใช้พื้นที่ ขนาดสัดส่วนที่ว่างเฉพาะอย่างภายในเมืองเก่า และความกลมกลืนของแต่ละองค์ประกอบของเมืองกับบริเวณโดยรอบ เป็นต้น รวมถึงพิจารณาจากการออกแบบชุมชนเมืองหรือเมือง ว่าองค์ประกอบของเมืองที่สำคัญต่าง ๆ เหล่านั้นมีผลอย่างไรต่อการรับรู้ได้ของผู้คนที่เกี่ยวกับภาพลักษณ์หรือจินตภาพ ทั้งตัวอาคาร สถานที่ หรือบริเวณส่วนใดส่วนหนึ่งของเมือง เมื่อเดินทางเข้าไปยังเมืองนั้น ๆ ตามทฤษฎี Image of the City (Lynch, 2000) เช่น ตำแหน่งและที่ตั้งที่สังเกตเห็นได้ง่าย โดยอยู่บนทางสัญจรหลัก อยู่บริเวณจุดตัดของทางสัญจร หรือติดกับที่โล่งว่าง เมืองมีเส้นทาง (Path) และขอบ (Edge) ที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ หรือตัวอาคารเองมีลักษณะทางกายภาพโดดเด่นจนเป็นที่หมายรู้/หมายตา (Landmark) หรือมีย่าน (District) ที่มีลักษณะพิเศษทั้งลักษณะทางกายภาพและกิจกรรมที่ปรากฏบนพื้นที่ย่านนั้น เป็นต้น ซึ่งจะได้คะแนนมากน้อยตามสิ่งที่ปรากฏทางกายภาพและการรับรู้ได้ทางกายภาพของพื้นที่หรือบริเวณนั้น โดยมีค่าคะแนนสูงสุด 3 คะแนน

- **เกณฑ์คุณค่าความสำคัญต่อสังคมและชุมชน** พิจารณาจากความสำคัญของอาคาร พื้นที่โบราณสถานที่มีต่อระบบทางสังคม และมีความสำคัญหรือเป็นส่วนหนึ่งต่อระบบของย่านหรือชุมชนในปัจจุบันที่คนในชุมชนรับรู้ความเกี่ยวข้องอย่างใดอย่างหนึ่งต่อพื้นที่ดังกล่าว เช่น การเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ สถานที่สาธารณะของเมืองนั้น ๆ โดยมีค่าคะแนนสูงสุด 3 คะแนน

ทั้งนี้ การวิเคราะห์และประเมินคุณค่าองค์ประกอบที่สำคัญของเมืองเก่าพะเยา จากการให้คะแนนตามเกณฑ์ข้างต้น และการให้ค่าน้ำหนักความสำคัญของแต่ละปัจจัยที่มีผลต่อการอนุรักษ์จะดำเนินการโดยใช้ผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้ประเมิน ซึ่งผลคะแนนรวมที่ได้จากการประเมินคุณค่าตามหลักเกณฑ์ข้างต้นสามารถนำไปใช้สำหรับการวางแผนที่แยกแยะระดับความสำคัญและศักยภาพขององค์ประกอบที่สำคัญของเมือง ไม่ว่าจะเป็น โบราณสถาน อาคาร และสถานที่สำคัญในพื้นที่เมืองเก่าเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาในด้านต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งนำไปใช้เป็นข้อมูลสนับสนุนในการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าได้อีกด้วย

จากการวิเคราะห์และประเมินคุณค่าด้านต่างๆ ขององค์ประกอบที่สำคัญของเมืองเก่าพะเยา ทั้งหมด 25 แห่ง ทั้งด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี ด้านอายุและความเก่าแก่ ด้านสภาพอาคาร สถานที่ และโบราณสถาน ด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม ด้านองค์ประกอบเมืองและภาพลักษณ์ของเมือง (Image of City) และด้านคุณค่าความสำคัญต่อสังคมและชุมชน เมื่อนำค่าคะแนนที่ได้จากการประเมินคุณค่าในทุกด้านมารวมกัน และจัดแบ่งกลุ่มคะแนนรวมขององค์ประกอบของเมืองที่สำคัญดังกล่าว สามารถแบ่งกลุ่มคะแนนตามศักยภาพขององค์ประกอบเมืองได้ 3 ระดับ มีรายละเอียดดังนี้ (ตารางที่ ผ-1 และแผนที่ ผ-6)

1) กลุ่มองค์ประกอบของเมืองที่มีศักยภาพระดับสูง

องค์ประกอบของเมืองกลุ่มนี้มีด้วยกัน 10 แห่ง ได้แก่ กว๊านพะเยา อนุสาวรีย์พ่อขุนงำเมือง วัดติโลกอาราม วัดศรีโคมคำ วัดพระธาตุจอมทอง วัดลี บ้านคุณหลวงศรีนครานุกูล ชุมชนโบราณเวียงพระธาตุจอมทอง ชุมชนโบราณเวียงพะเยา และชุมชนโบราณเวียงท่าวังทอง หรือเวียงประตูชัย องค์ประกอบของเมืองในกลุ่มนี้ ถือว่าเป็นองค์ประกอบที่มีคุณค่าและความสำคัญมากต่อเมืองพะเยา เนื่องจากเป็นองค์ประกอบของเมืองที่มีคุณค่าในระดับสูงหลายด้าน ทั้งด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี ด้านอายุและความเก่าแก่ และมีความโดดเด่นทางด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม เป็นหลักฐานสำคัญที่ปัจจุบันยังมีหลงเหลือและปรากฏให้เห็น ซึ่งบ่งบอกถึงความเก่าแก่ของเมืองพะเยาที่มีประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานมายาวนาน และเป็นองค์ประกอบที่สร้างบรรยากาศและจินตภาพของการรับรู้ได้ถึงความเป็นเมืองเก่าพะเยาได้มาก รวมถึงมีคุณค่าความสำคัญต่อสังคมและชุมชนเมืองพะเยาในแง่ของการรับรู้ของคนพะเยา และเป็นพื้นที่ทางสังคมให้คนในชุมชนและชาวพะเยาใช้ประกอบกิจกรรมที่สำคัญเนื่องในโอกาสต่าง ๆ

หากพิจารณาองค์ประกอบของเมืองในกลุ่มนี้ พบว่า องค์ประกอบดังกล่าวตั้งกระจายอยู่ในพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ของเมืองพะเยา ส่วนหนึ่งเป็นพื้นที่ชุมชนโบราณซึ่งเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของการสร้างเมืองพะเยาที่ปัจจุบันคงเหลือร่อยรอยปรากฏให้เห็นอยู่ค่อนข้างมาก ทั้งชุมชนโบราณเวียงพระธาตุจอมทอง ชุมชนโบราณเวียงพะเยา และชุมชนโบราณเวียงท่าวังทอง ขณะเดียวกันก็มีความเกี่ยวข้องกับวัดเก่าแก่ที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ที่สร้างขึ้นพร้อม ๆ กับการสร้างเมืองเก่าพะเยา โดยตั้งกระจายอยู่ภายในพื้นที่ชุมชนโบราณดังกล่าว และทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางหลักที่สำคัญของชุมชน ไม่ว่าจะเป็น วัดศรีโคมคำ วัดพระธาตุจอมทอง วัดลี และวัดติโลกอาราม สำหรับอนุสาวรีย์พ่อขุนงำเมือง ถือเป็นที่หมายตาหลักที่สำคัญของเมืองพะเยา มีคุณค่าความสำคัญต่อสังคมและชุมชนเมืองพะเยาในแง่ของการรับรู้ได้ทางจินตภาพของประวัติศาสตร์ในช่วงการสร้างเมืองพะเยา และบ้านคุณหลวงศรีนครานุกูลก็เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในยุคสมัยถัดมาที่แสดงให้เห็นถึงความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่เมืองเก่าพะเยา ส่วนกว๊านพะเยา

จัดเป็นแหล่งธรรมชาติที่สำคัญของเมืองที่ช่วยรักษาสภาพภูมิทัศน์ของเมืองเก่าพะเยาให้สวยงาม และเป็นพื้นที่ทางสังคมให้คนในชุมชนและชาวพะเยาใช้ประกอบกิจกรรมที่สำคัญเนื่องในโอกาสต่าง ๆ

2) กลุ่มองค์ประกอบเมืองที่มีศักยภาพระดับปานกลาง

องค์ประกอบของเมืองกลุ่มนี้มีด้วยกัน 11 แห่ง ได้แก่ วัดศรีอุโมงค์คำ วัดป่าแดงบุญนาค วัดหลวงราชสัณฐาน วัดไชยอาวาส วัดราชคฤห์ วัดศรีจอมเรือง ศาลหลักเมืองพะเยา พระตำหนักกว๊านพะเยา ย่านชุมชนหนองระบู ชุมชนโบราณเวียงปู่ล่าม และชุมชนโบราณเวียงหนองหวี องค์ประกอบของเมืองกลุ่มนี้ถือว่ามีคุณค่าและความสำคัญต่อเมืองพะเยาค่อนข้างสูง และมีอยู่เป็นจำนวนมาก ที่ตั้งกระจายอยู่ภายในพื้นที่ชุมชนเมืองพะเยา ส่วนใหญ่เป็นศาสนสถานในศาสนาพุทธทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางย่อยของชุมชน หลายวัดเป็นวัดเก่าแก่ที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ที่ก่อสร้างขึ้นพร้อม ๆ กับการสร้างเมืองเก่าพะเยา ปัจจุบันหลายวัดยังคงปรากฏอาคารและสิ่งปลูกสร้างที่มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมสวยงามแสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นทางภาคเหนือ ส่วนชุมชนโบราณเวียงปู่ล่าม และชุมชนโบราณเวียงหนองหวี ปัจจุบันหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของชุมชนถูกทำลายค่อนข้างมาก

3) กลุ่มองค์ประกอบเมืองที่มีศักยภาพระดับต่ำ

องค์ประกอบของเมืองกลุ่มนี้มีด้วยกัน 4 แห่ง ได้แก่ วัดร้างประตูชัย วัดอินทร์ฐาน ประตูเมืองพะเยาทั้ง 8 ประตู และโบราณสถานบ้านร่องไฮและชุมชนบ้านร่องไฮ เหตุผลที่องค์ประกอบของเมืองในกลุ่มนี้จัดให้อยู่ในกลุ่มที่มีศักยภาพต่ำ เนื่องจากองค์ประกอบของเมืองในกลุ่มนี้ส่วนหนึ่งที่เป็นวัด ได้แก่ วัดร้างประตูชัย และวัดอินทร์ฐาน ปัจจุบันอาคารและสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ภายในวัดได้รับการพัฒนาถูกสร้างขึ้นมาใหม่ จึงไม่ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญเหลืออยู่มากนัก แม้ว่าจะเป็นวัดที่มีอายุเก่าแก่ก็ตาม ส่วนประตูเมืองพะเยาทั้ง 8 ประตู เนื่องจากในอดีตประตูเมืองพะเยาเป็นเพียงช่องทางเข้า-ออกที่ตัดผ่านบริเวณคูเมือง เพื่อใช้ในการเดินทางติดต่อกับพื้นที่ภายนอก ไม่มีสิ่งปลูกสร้างใด ๆ เป็นหลักฐานปรากฏให้ทราบถึงตำแหน่งที่ตั้งของประตูเมือง เมื่อพื้นที่เมืองพะเยามีการขยายตัวของเมืองออกไป ส่งผลให้บริเวณที่เป็นประตูเมืองถูกทำลายไปพร้อม ๆ กับคูเมืองในบริเวณนั้น ทำให้ประตูบางแห่งไม่ทราบตำแหน่งที่ตั้งของประตูที่แน่ชัด ส่วนโบราณสถานบ้านร่องไฮและชุมชนบ้านร่องไฮ อยู่ห่างจากตัวเมืองพะเยาออกไปค่อนข้างมาก จึงไม่ค่อยมีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบส่วนอื่น ๆ ของเมืองเก่าพะเยามากนัก

ตารางที่ ผ-1 การวิเคราะห์และประเมินคุณค่าด้านต่าง ๆ ของโบราณสถาน อาคาร และสถานที่สำคัญในพื้นที่เมืองพะเยา จังหวัดพะเยา

ลำดับที่	สถานที่		คุณค่าด้านต่าง ๆ												คะแนนรวม	ระดับศักยภาพ
			ความสำคัญต่อสังคมและชุมชน		ความสำคัญด้านประวัติศาสตร์		องค์ประกอบและจินตภาพของเมือง		สถาปัตยกรรมและศิลปกรรม		อายุและความเก่าแก่		คุณภาพและสภาพอาคาร			
	ค่าน้ำหนัก		6		5		4		3		2		1			
			ค่าคะแนน	ค่าคะแนน × ค่าน้ำหนัก	ค่าคะแนน	ค่าคะแนน × ค่าน้ำหนัก	ค่าคะแนน	ค่าคะแนน × ค่าน้ำหนัก	ค่าคะแนน	ค่าคะแนน × ค่าน้ำหนัก	ค่าคะแนน	ค่าคะแนน × ค่าน้ำหนัก	ค่าคะแนน	ค่าคะแนน × ค่าน้ำหนัก		
1	กว๊านพะเยา		3	18	3	15	3	12	0	0	3	6	1	1	52	สูง
2	อนุสาวรีย์พ่อขุนงำเมือง		3	18	3	15	3	12	1	3	1	2	2	2	52	สูง
3	วัด / ศาสนสถาน															
	3.1	วัดติโลกอาราม	3	18	3	15	3	12	2	6	3	6	1	1	58	สูง
	3.2	วัดศรีโคมคำ	3	18	3	15	3	12	3	9	3	6	3	3	63	สูง
	3.3	วัดพระธาตุจอมทอง	3	18	3	15	3	12	2	6	3	6	3	3	63	สูง
	3.4	วัดศรีอุโมงค์คำ	2	12	3	15	2	8	2	6	3	6	3	3	50	ปานกลาง
	3.5	วัดลี	3	18	3	15	3	12	2	6	3	6	3	3	60	สูง
	3.6	วัดป่าแดงบุญนาค	2	12	2	10	2	8	2	6	3	6	3	3	45	ปานกลาง
	3.7	วัดหลวงราชสัณฐาน	2	12	2	10	3	12	2	6	2	4	3	3	47	ปานกลาง

ลำดับที่	สถานที่		คุณค่าด้านต่าง ๆ										คะแนนรวม	ระดับศักยภาพ
			ความสำคัญต่อสังคมและชุมชน		ความสำคัญด้านประวัติศาสตร์		องค์ประกอบและจินตภาพของเมือง		สถาปัตยกรรมและศิลปกรรม		อายุและความเก่าแก่		คุณภาพและสภาพอาคาร			
	ค่าน้ำหนัก		6		5		4		3		2		1			
			คะแนน	น้ำหนัก x คะแนน	คะแนน	น้ำหนัก x คะแนน	คะแนน	น้ำหนัก x คะแนน	คะแนน	น้ำหนัก x คะแนน	คะแนน	น้ำหนัก x คะแนน	คะแนน	น้ำหนัก x คะแนน		
	3.8	วัดไชยวาวาส	2	12	2	10	2	8	2	6	2	4	3	3	43	ปานกลาง
	3.9	วัดราชคฤห์	2	12	2	10	2	8	2	6	2	4	3	3	37	ปานกลาง
	3.10	วัดร้างประตูชัย	1	6	2	10	1	4	2	6	2	4	3	3	33	ต่ำ
	3.11	วัดศรีจอมเรือง	2	12	2	10	1	4	2	6	2	4	3	3	39	ปานกลาง
	3.12	วัดอินทร์ฐาน	1	6	2	10	1	4	2	6	2	4	3	3	33	ต่ำ
4	ศาลหลักเมืองพะเยา		2	12	2	10	2	8	2	6	1	2	3	3	41	ปานกลาง
5	พระตำหนักกว๊านพะเยา		2	12	2	10	2	8	2	6	1	2	3	3	41	ปานกลาง
6	บ้านคุณหลวงศรีนครานุกูล		2	12	3	15	2	8	3	9	2	4	3	3	51	สูง
7	โบราณสถานบ้านร่องไฮ และชุมชนบ้านร่องไฮ		1	6	2	10	1	4	2	6	3	6	3	3	35	ต่ำ
8	ย่านชุมชนหนองระปู		2	12	2	10	3	12	3	9	2	4	2	2	49	ปานกลาง
9	ชุมชนโบราณเวียงพระธาตุจอมทอง		3	18	3	15	3	12	3	9	3	6	2	2	56	สูง

ลำดับที่	สถานที่	คุณค่าด้านต่าง ๆ												คะแนนรวม	ระดับศักยภาพ
		ความสำคัญต่อสังคมและชุมชน		ความสำคัญด้านประวัติศาสตร์		องค์ประกอบและจินตภาพของเมือง		สถาปัตยกรรมและศิลปกรรม		อายุและความเก่าแก่		คุณภาพและสภาพอาคาร			
	ค่าน้ำหนัก	6		5		4		3		2		1			
		คะแนน	คะแนน × ค่าน้ำหนัก	คะแนน	คะแนน × ค่าน้ำหนัก	คะแนน	คะแนน × ค่าน้ำหนัก	คะแนน	คะแนน × ค่าน้ำหนัก	คะแนน	คะแนน × ค่าน้ำหนัก	คะแนน	คะแนน × ค่าน้ำหนัก		
10	ชุมชนโบราณเวียงพะเยา	3	18	3	15	3	12	3	9	3	6	2	2	56	สูง
11	ชุมชนโบราณเวียงท่าวังทอง หรือเวียงประตูชัย	3	18	3	15	3	12	3	9	3	6	2	2	56	สูง
12	ชุมชนโบราณเวียงปู่ล่าม	2	12	2	10	1	4	3	9	3	6	1	1	42	ปานกลาง
13	ชุมชนโบราณเวียงหนองหวี หรือเวียงบ้านศาลา	2	12	2	10	1	4	3	9	3	6	1	1	42	ปานกลาง
14	ประตูเมืองพะเยาทั้ง 8 ประตู	2	12	2	10	0	0	0	0	3	6	0	0	22	ต่ำ

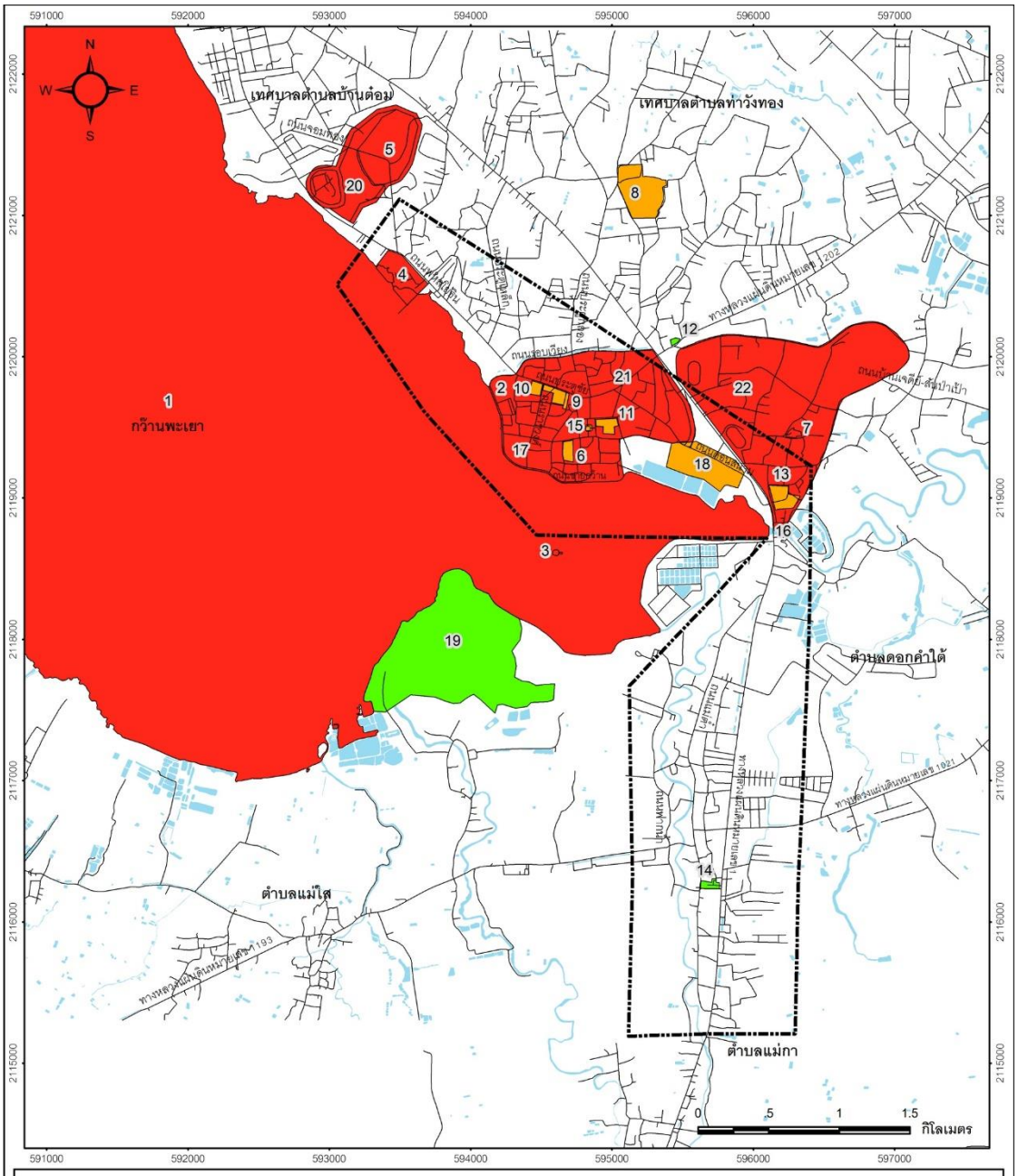
<u>หมายเหตุ</u> :

- ค่าคะแนน ได้แก่ คะแนนมาก เท่ากับ 3 คะแนนปานกลาง เท่ากับ 2 และคะแนนน้อย เท่ากับ 1
- ค่าคะแนนศักยภาพของโบราณสถาน อาคาร หรือสถานที่มีสำคัญ แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

ศักยภาพต่ำ มีค่าคะแนน 0 - 36

ศักยภาพปานกลาง มีค่าคะแนน 37 - 50

ศักยภาพสูง มีค่าคะแนน 51 - 63

แผนที่ ผ-7 การจัดลำดับความสำคัญขององค์ประกอบที่มีความสำคัญในพื้นที่เมืองพะเยา

สัญลักษณ์

- เส้นทางลำน้ำ
- เส้นทางคมนาคม
- แหล่งน้ำ
- แนวเขตเทศบาลเมืองพะเยา
- ความสำคัญอันดับที่ 1
- ความสำคัญอันดับที่ 2
- ความสำคัญอันดับที่ 3

1 กว๊านพะเยา
2 อนุสาวรีย์พ่อขุนงำเมือง
3 วัดติโลกอาราม
4 วัดศรีโคมคำ (วัดพระเจ้าตนหลวง)
5 วัดพระธาตุจอมทอง
6 วัดศรีอุโมงค์คำ
7 วัดสี
8 วัดป่าแดงบุญนาค
9 วัดหลวงราชสัณฐาน
10 วัดไชยอาวาส
11 วัดราชคฤห์
12 วัดร้างประตูชัย (วัดยั้งย่อง)
13 วัดศรีจอมเรือง
14 วัดอินทร์ฐาน
15 ศาลหลักเมืองพะเยา
16 พระตำหนักกว๊านพะเยา
17 บ้านคุณหลวงศรีนครานุกูล
18 ย่านชุมชนหนองระบู
19 โบราณสถานบ้านร่องไฮ และชุมชนบ้านร่องไฮ
20 ชุมชนโบราณเวียงพระธาตุจอมทอง
21 ชุมชนโบราณเวียงพะเยา
22 ชุมชนโบราณเวียงท่าวังทอง หรือเวียงประตูชัย

ที่มา : กรมโยธาธิการและผังเมือง

โครงการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า
สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ผ.4 การจัดกิจกรรมรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

1) การจัดกิจกรรมรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ครั้งที่ 1

การจัดกิจกรรมเพื่อรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ครั้งที่ 1 เรื่อง การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าพะเยา เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเมืองเก่าพะเยา จัดขึ้นในวันศุกร์ที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2558 เวลา 8.00 – 12.30 น. ณ ห้องประชุมร้านค้า เทศบาลเมืองพะเยา อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา มีผู้เข้าร่วมกิจกรรม 57 คน ประกอบด้วย

- เทศบาลเมืองพะเยา จำนวน 5 คน ประกอบด้วย นางสาวจุฬาสินี พรหมเผ่า นายกเทศมนตรีเมืองพะเยา ผู้ทรงคุณวุฒิ หัวหน้าส่วนและผู้แทนจากหน่วยงานภายในเทศบาลเมืองพะเยา

- หน่วยงานราชการต่าง ๆ ในจังหวัดพะเยา จำนวน 13 คน ประกอบด้วย นายสรธร สันทัด ปลัดจังหวัดพะเยา ผู้แทนจากส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดพะเยา สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดพะเยา หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดพะเยา หอจดหมายเหตุแห่งชาติจังหวัดพะเยา มหาวิทยาลัยพะเยา และผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นต้น

- ประธานชุมชนและตัวแทนจากชุมชนต่าง ๆ ในเขตเทศบาลเมืองพะเยา จำนวน 33 คน

- ประธานชุมชนและตัวแทนจากชุมชนต่าง ๆ ในเขตเทศบาลตำบลท่าวังทอง จำนวน 2 คน

- ประธานชุมชนและตัวแทนจากชุมชนต่าง ๆ ในเขตเทศบาลตำบลบ้านต๋อม จำนวน 2 คน

- ภาคเอกชน จำนวน 2 คน ประกอบด้วย ผู้สื่อข่าว และสื่อมวลชนท้องถิ่น

รายละเอียดโดยสรุปของผลการจัดกิจกรรมรับฟังความคิดเห็นฯ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมส่วนใหญ่ให้ความสนใจและยอมรับให้มีการกำหนดเขตเมืองเก่าพะเยา โดยเฉพาะทางเทศบาลเมืองพะเยา นางสาวจุฬาสินี พรหมเผ่า นายกเทศมนตรีเมืองพะเยา มีความต้องการอย่างมากที่จะให้พื้นที่เมืองพะเยาได้รับการประกาศเป็นพื้นที่เมืองเก่าอย่างเป็นทางการ ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และเมืองเก่า พ.ศ. 2546 ทั้งนี้ เพื่อที่ทางเทศบาลเมืองพะเยา ทางจังหวัดพะเยา ทางจังหวัด และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจะได้มีความชัดเจนในการทำงานร่วมกันในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าพะเยาในอนาคต

ในที่ประชุมทางที่ปรึกษาได้นำเสนอร่างขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าพะเยาต่อที่ประชุม เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้พิจารณาและเปิดโอกาสให้เสนอแนะแนวเขตพื้นที่เมืองเก่าตามที่ต้องการ ผลสรุป

จากผู้เข้าร่วมกิจกรรมฯ ส่วนใหญ่เห็นชอบกับแนวเขตพื้นที่หลักของเมืองเก่า (แนวเส้นสีแดง) ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ชุมชนโบราณเวียงพระธาตุจอมทอง ชุมชนโบราณเวียงพะเยา และชุมชนโบราณเวียงประตูชัย หรือเวียงท่าวังทอง ด้วยเห็นว่าสอดคล้องและเป็นบริเวณเดียวกันกับพื้นที่สีน้ำตาลอ่อน ในร่างผังเมืองรวมเมืองพะเยา (ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 2) ที่กำลังจะออกมาบังคับใช้ในอนาคต ส่วนแนวเขตพื้นที่ต่อเนื่อง (แนวเส้นปะสีน้ำเงิน) เห็นควรให้ขยายแนวเขตออกไป โดยให้พื้นที่ต่อเนื่องของพื้นที่เมืองเก่าพะเยาทั้ง 2 บริเวณเชื่อมต่อกัน รวมถึงให้ครอบคลุมไปถึงพื้นที่ชุมชนโบราณบ้านร่องไฮ และกว๊านพะเยา บริเวณวัดติโลกอาราม ซึ่งอยู่ทางทิศใต้ของตัวเมืองพะเยาด้วย ทั้งนี้ เพื่อที่การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าจะได้ครอบคลุมครบองค์ประกอบที่สำคัญของเมืองเก่าพะเยา ซึ่งจะส่งผลต่อการรักษาบรรยากาศและภาพลักษณ์ของความเป็นเมืองเก่าพะเยาได้อย่างสมบูรณ์

รูปที่ ผ-43 บรรยากาศการจัดกิจกรรมรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ครั้งที่ 1
เรื่อง การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าพะเยา เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเมืองเก่าพะเยา

รูปที่ ผ-43 (ต่อ) บรรยากาศการจัดกิจกรรมรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ครั้งที่ 1 เรื่อง การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าพะเยา เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเมืองเก่าพะเยา

2) การจัดกิจกรรมรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ครั้งที่ 2

การจัดกิจกรรมเพื่อรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ครั้งที่ 2 เรื่อง การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าพะเยา และแนวทางเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเมืองเก่าพะเยา ในการนี้ทางที่ปรึกษาได้ผนวกรวมการจัดกิจกรรมเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินงานอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าเข้าไว้ด้วยกัน โดยจัดขึ้นในวันจันทร์ที่ 11 พฤษภาคม พ.ศ. 2558 เวลา 8.30 - 12.30 น. ณ ห้องประชุมร้านค้า เทศบาลเมืองพะเยา อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมทั้งสิ้น 111 คน ประกอบด้วย

- เทศบาลเมืองพะเยา จำนวน 31 คน ประกอบด้วย นางสาวจุฬาสินี พรหมเผ่า นายกเทศมนตรีเมืองพะเยา หัวหน้าส่วนและผู้แทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องภายในเทศบาลเมืองพะเยา และผู้ทรงคุณวุฒิของทางเทศบาลเมืองพะเยา

- หน่วยงานราชการต่าง ๆ ในจังหวัดพะเยา จำนวน 47 คน ประกอบด้วย นายชูชาติ กีฬาแปง ผู้ว่าราชการจังหวัดพะเยา หัวหน้าและผู้แทนจากส่วนราชการต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดพะเยา สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดพะเยา สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา สภาวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา สำนักงานธนารักษ์พื้นที่พะเยา หอการค้าจังหวัดพะเยา สำนักงานศิลปากรที่ 7 น่าน หอจดหมายเหตุแห่งชาติจังหวัดพะเยา มหาวิทยาลัยพะเยา ครูและนักเรียนโรงเรียนพะเยาพิทยาคม นักวิชาการ และผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นต้น

- ประธานชุมชนและตัวแทนจากชุมชนต่าง ๆ ในเขตเทศบาลเมืองพะเยา จำนวน 28 คน

- ตัวแทนจากชุมชนในเขตเทศบาลตำบลท่าวังทองและเทศบาลตำบลบ้านต๋อม จำนวน 2 คน

- ภาคเอกชน จำนวน 3 คน ประกอบด้วย ผู้สื่อข่าว หนังสือพิมพ์ และสื่อมวลชนท้องถิ่น

รายละเอียดโดยสรุปของผลการจัดกิจกรรมรับฟังความคิดเห็นฯ ในครั้งนี้ ทางที่ปรึกษาได้นำเสนอร่างขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าพะเยาซึ่งผ่านการปรับปรุงจากการรวบรวมข้อคิดเห็นที่ได้ในที่ประชุมครั้งที่แล้วมานำเสนอต่อที่ประชุม เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้พิจารณาและเปิดโอกาสให้เสนอแนะแนวเขตพื้นที่เมืองเก่าพะเยาอีกครั้ง ในครั้งนี้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมฯ ส่วนใหญ่ยังคงเห็นด้วยกับร่างแนวเขตพื้นที่หลักของเมืองเก่าพะเยา (แนวเส้นสีแดง) ที่ทางที่ปรึกษานำมาเสนอ คือ พื้นที่ชุมชนโบราณเวียงพระธาตุจอมทอง ชุมชนโบราณเวียงพะเยา และชุมชนโบราณเวียงประตูชัย ส่วนแนวเขตพื้นที่ต่อเนื่อง (แนวเส้นปะสีน้ำเงิน) ผู้เข้าร่วมกิจกรรมฯ เห็นด้วยแล้วเป็นส่วนใหญ่ที่แนวเขตพื้นที่ต่อเนื่องขยายออกไปครอบคลุมพื้นที่บริเวณชุมชนโบราณบ้านร่องไฮ และวัดติโลกอาราม ซึ่งอยู่ในกว๊านพะเยา

รูปที่ ผ-44 บรรยากาศการจัดกิจกรรมรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ครั้งที่ 2
การกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าพะเยา และแนวทางเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเมืองเก่าพะเยา

คำสั่งคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และเมืองเก่า
ที่ ๒ / ๒๕๕๘
เรื่อง แต่งตั้งคณะอนุกรรมการกลั่นกรองและพิจารณาแผนการดำเนินงานในพื้นที่เมืองเก่า

เพื่อให้การดำเนินงานในพื้นที่เมืองเก่า มีความเหมาะสม มีทิศทางในการดำเนินงานที่ชัดเจน และก่อประโยชน์สูงสุดต่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า อาศัยอำนาจตามความในข้อ ๙ (๙) แห่งระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และเมืองเก่า พ.ศ. ๒๕๔๖ และคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ ๑๒๐/๒๕๕๗ ลงวันที่ ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๗ ประกอบกับมติคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และเมืองเก่า ครั้งที่ ๑/๒๕๕๘ เมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม ๒๕๕๘ จึงยกเลิกคำสั่งคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า ที่ ๒/๒๕๕๒ ลงวันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ และคำสั่งคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และเมืองเก่า ที่ ๒/๒๕๕๓ ลงวันที่ ๑๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๓ และมีคำสั่งแต่งตั้งคณะอนุกรรมการกลั่นกรองและพิจารณาแผนการดำเนินงานในพื้นที่เมืองเก่า โดยมีองค์ประกอบและอำนาจหน้าที่รับผิดชอบ ดังต่อไปนี้

๑. องค์ประกอบ

๑.๑ นายภราเดช พยัฆวิเชียร	ประธานอนุกรรมการ
๑.๒ เลขาธิการสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	อนุกรรมการ
๑.๓ ผู้แทนสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์	อนุกรรมการ
๑.๔ ผู้แทนสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ	อนุกรรมการ
๑.๕ ผู้แทนกรมส่งเสริมวัฒนธรรม	อนุกรรมการ
๑.๖ ผู้แทนกรมการท่องเที่ยว	อนุกรรมการ
๑.๗ ผู้แทนกรมทางหลวงชนบท	อนุกรรมการ
๑.๘ ผู้แทนกรมธนารักษ์	อนุกรรมการ
๑.๙ ผู้แทนกรมโยธาธิการและผังเมือง	อนุกรรมการ
๑.๑๐ ผู้แทนกรมศิลปากร	อนุกรรมการ
๑.๑๑ ผู้แทนผู้ว่าราชการจังหวัดที่เกี่ยวข้อง	อนุกรรมการ
๑.๑๒ ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง	อนุกรรมการ
๑.๑๓ ผู้แทนการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย	อนุกรรมการ
๑.๑๔ ผู้แทนสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์	อนุกรรมการ
๑.๑๕ ผู้แทนสมาคมอนุรักษ์ศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อม	อนุกรรมการ

๑.๑๖ นายสุวิชญ์...

๑.๑๖ นายสุวิชญ์ รัศมิภูติ อนุกรรมการ
๑.๑๗ นายสด แดงเอียด อนุกรรมการ
๑.๑๘ นายโรจน์ คุณเอนก อนุกรรมการ
๑.๑๙ นายยงธนิศร์ พิมลเสถียร อนุกรรมการ
๑.๒๐ ผู้อำนวยการสำนักจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม อนุกรรมการและเลขานุการ
สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๑.๒๑ ผู้อำนวยการกลุ่มงานอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
และเมืองเก่า
สำนักจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม
สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๑.๒๒ เจ้าหน้าที่กลุ่มงานอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
และเมืองเก่า
สำนักจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม
สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๒. อำนาจหน้าที่

๒.๑ พิจารณากลั่นกรองให้ความเห็นและข้อเสนอแนะพื้นที่เมืองหรือบริเวณของเมืองที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะทางด้านประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี หรือสถาปัตยกรรม หรือวัฒนธรรมประเพณี เป็นพื้นที่เมืองเก่า
๒.๒ พิจารณาและเสนอแนะแนวทาง มาตรการ แผนแม่บท แผนปฏิบัติการ และระเบียบปฏิบัติเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาในพื้นที่เมืองเก่าแต่ละเมืองให้เป็นไปอย่างเหมาะสม และมีทิศทางในการดำเนินงานที่ชัดเจน
๒.๓ พิจารณากลั่นกรองให้ความเห็นและข้อเสนอแนะในเรื่องที่คณะกรรมการฯ มอบหมาย
๒.๔ เชิญผู้แทนหน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจ ภาคเอกชน หรือบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องมาให้คำชี้แจงและข้อมูล
๒.๕ แต่งตั้งคณะทำงานเพื่อช่วยเหลือการปฏิบัติงานได้ตามความจำเป็น
๒.๖ รายงานผลการดำเนินงานให้คณะกรรมการฯ ทราบและพิจารณา

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๘

พลเอก ประวิตร

(ประวิตร วงษ์สุวรรณ)
รองนายกรัฐมนตรี
ประธานกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และเมืองเก่า

รายชื่อผู้ดำเนินโครงการ
สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
สำนักจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม

ที่ปรึกษา

1. นายเกษมสันต์ จิณณวาโส	เลขาธิการสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
2. นายพงศ์บุณย์ ปองทอง	รองเลขาธิการสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
3. นางสาวชิดชนก พุทธประเสริฐ	ผู้อำนวยการสำนักจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม

คณะกรรมการดำเนินการจ้างที่ปรึกษาโดยวิธีคัดเลือก

1. นายปราโมทย์ นิลถนอม	นักวิชาการสิ่งแวดล้อมชำนาญการพิเศษ
2. นางสาวนิรมล มณีคำ	นักวิชาการสิ่งแวดล้อมชำนาญการพิเศษ
3. นางสาวสิริวรรณ สุโอฬาร	นักวิชาการสิ่งแวดล้อมชำนาญการ
4. นางสาวอรชุลี วิเชียรประดิษฐ์	นักวิชาการสิ่งแวดล้อมปฏิบัติการ
5. นางสาวปวีณ์ริศา อาจสาลี	นักวิชาการสิ่งแวดล้อมปฏิบัติการ

รายชื่อคณะผู้ศึกษา
สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิลาวัณย์ ภมรสุวรรณ	หัวหน้าโครงการ ผู้เชี่ยวชาญการพัฒนาเมือง และการผังเมือง และด้านการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ กีรติประยูร	ผู้เชี่ยวชาญด้านการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ และนิเวศวิทยา
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไตรเทพ วิชย์โกวิทเทน	ผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม
4. อาจารย์ ดร.จุฑาศินี ธัญปราณีตกุล	ผู้เชี่ยวชาญด้านระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์
5. อาจารย์ ตรีชาติ เลาแก้วหนู	ผู้เชี่ยวชาญด้านสถาปัตยกรรม และผังเมือง
6. อาจารย์ ดร.มารุต สุขสมจิตร	ผู้ประสานงานโครงการ และ ผู้เชี่ยวชาญด้านการมีส่วนร่วม
7. นางสาวอุมารัตน์ ศิริจรูญวงศ์	ผู้ช่วยวิจัย
8. นางสาวธิดารัตน์ ผลพิบูลย์	ผู้ช่วยวิจัย
9. นางสาวขนิษฐา แสงมณี	ผู้ช่วยวิจัย

สำนักจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม
สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๖๐/๑ ซอยพิบูลวัฒนา ๗ ถนนพระรามที่ ๖
พญาไท กรุงเทพฯ ๑๐๔๐๐
www.onep.go.th